

Lutius sijnalum
esuricus lassagnat ézozese
misericordia regalmassagh
his mūdicia zvonck tyzcasaga
mācia bekesezh
mācia lassagnat bekesezh
mācia mūdicia
mācia mūdicia

A Peer-kódex és töredéke

Újabb kérdések és válaszok
a Peer-kódex keletkezéséről

A Peer-kódex és töredéke

A Magyarságkutató Intézet Kiadványai 30.

A Peer-kódex és töredéke

**Újabb kérdések és válaszok
a Peer-kódex keletkezéséről**

**A BEVEZETŐ TANULMÁNYT ÍRTA,
A NYELVEMLÉKET KÖZZÉTESZI:
NÉMETH DÁNIEL**

Magyarságkutató Intézet
Budapest, 2021

Tanulmányok: Németh Dániel

Lektorálta: Oszkó Beatrix, Szentgyörgyi Rudolf

Nyelvi lektor: Tóth Zsolt

Borítókép: Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára Magyar

Nyelvemlék 13.

Az MKI szerkesztőbizottsága: Vizi László Tamás (elnök),

Fehér Bence, Katona József Álmos, Kovács Attila, Pomozi Péter,

Virág István

A kötet megjelenését az EMMI támogatta.

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

Betűhű kiadás, tanulmányok, jegyzetek © Németh Dániel, 2021

ISBN 978-615-6117-39-7

ISSN 2677-0261

TARTALOM

ELŐSZÓ	7
BEVEZETÉS	9
A KÓDEX KÜLSŐ LEÍRÁSA	13
A kódex kötése és anyaga	13
A kódex felépítése	17
A KÓDEX TARTALMA	21
A kódex szövegegységei	21
A másolás feltehető menete	34
A kódex és a Töredék másolói	37
A Töredék másolóinak hangjelölési rendszerei	42
A SZÖVEGPÁRHUZAMOK VALLOMÁSA	
A KÓDEX KULTURÁLIS HÁTTERÉRŐL	49
Remete Szent Pál élete	49
Ráolvasások	51
A Göttweigi emlék párhuzama	58
A Csensztohovai emlék párhuzama	62
Egy esztergomi passionale Te Deum laudamus töredéke	66
A Müncheneri emlék párhuzamai	71
A Szent László-ének	76
Vásárhelyi András Mária-éneke	81
Csízió	84
János evangéliumának részlete	111

A KÓDEX FELTEHETŐ KELETKEZÉSE

ÉS AMI MÖGÖTTE LEHET	115
Részletek a vázsonyi pálosok történetéből	115
A kódex másolásának ideje és feltehető birtokosa	118
A kódexben szereplő Simon név és Chepeli Simon azonosítása körüli kérdések	123
A kódex rendi hovatartozása	126
A KÓDEX UTÓÉLETE	131
FELHASZNÁLT IRODALOM	135
FELHASZNÁLT OKLEVELEK	149
ONLINE ADATBÁZISOK	151
 A PEER-KÓDEX VÉGE ÉS A CSÍZIO BETŰHŰ ÁTIRATA	 153

ELŐSZÓ

Tíz éve, hogy első egyetemista koromban megismerkedtem a Peer-kódex egyik szövegével, Vásárhelyi András Mária-énekével Bartók István tanár úr A Mária-tisztelet megjelenése a régi magyar irodalomban című szemináriumán. A szakirodalmat tanulmányozva támadtak első ellentmondásos gondolataim a kódex keletkezéséről, és az eköré fűzhető számos megválaszolatlan és valószínűleg megválaszolhatatlan tudományos kérdés indított el pályámon. Nemcsak a kiváló társakkal hallgatott kurzus emléke kedves számomra, hanem az is, hogy a pécsi oktatók munkája révén adódott lehetőségem találkozni az azóta sajnos már elhunyt Vadai Istvánnal, aki az ének egyik kutatója volt.

Pécsi éveim alatt volt nyelvész témavezetőm B. Székely Gábor, akinek szakmai javaslatára ismerkedtem össze a kódex egyik kiadójával, Oszkó Beatrixszal, aki Juhász Dezső tanár úr mellett felügyelte a kutatásaimat az alapszak elvégzése után. Sajnos Székely tanár úr sincs már köztünk.

Mesterszakos diplomamunkámban is Vásárhelyi András Mária-énekével foglalkoztam. Az előkészületek során látogatunk el Oszkó Beatrixszal az Országos Széchényi Könyvtárba, hogy kézbe vehessem a Peer-kódexet és a töredékét, a röviden csak Csíziónak nevezett különválasztott részt. A kódex lapozása közben bukkant fel mögöttünk a terem hátsó sorából Va-

dai István. Ritka és szerencsés véletlen, hogy a Peer-kódexszel foglalkozók három nemzedéke tartózkodott egy szobában. A tréfás észrevétel egyúttal szomorúan jelzi, hogy a tudományos életben egyes területek olykor magányos témák, pedig a tudás fejlődésének alapja a tapasztalatok közvetlen megosztása mellett a párbeszéd és a vita. Ezért munkámban nemcsak a biztos állításokkal foglalkozom, hanem igyekszem olyan kérdéseket is felvetni vagy olyan ötleteket mutatni – megszólítva a tudóstársakat –, amelyekre talán csak később lelhető némi bizonyosság.

Remélem, könyvemmel emléket állíthatok a már eltávoztaknak, és ösztönzően hatok a jövő kutatóira. Munkámat ajánlom azoknak, akiket érdekel a régi magyar szövegek világa, és főleg azoknak, akik az elmúlt évtizedben valaha is hallották tőlem a kantiléna szót. Különösen ajánlom családomnak és barátaimnak, akik elviselték személyes jelenlétem vagy a rájuk fordítandó figyelmem hiányát, mert én inkább ötszáz éves rejtélyekkel foglalkoztam.

Köszönetemet fejezem ki mindkét szakmai lektoromnak értékes tanácsaikért. Köszönöm az Országos Széchényi Könyvtárnak, hogy borítóképként felhasználhattam a Peer-kódex töredékének egyik oldalát. Hálával tartozom a Magyarságkutató Intézet vezetésének azért, hogy a kötet megjelenhetett a Magyarságkutató Intézet Kiadványai sorozatban.

2021 szeptemberében

Németh Dániel

BEVEZETÉS

Könyvemben a Régi Magyar Kódexek sorozat köteteihez hasonlóan egy nyelvemlék került középpontba. Ez az egykor összetartozó, ma már két külön nyelvemlékként nyilvántartott tétel: az Országos Széchényi Könyvtárban Magyar Nyelvemlék 12. szám alatt őrzött Peer-kódex és a Magyar Nyelvemlék 13., vagyis A Peer-kódex töredéke csízióval és imádságokkal. Ez utóbbit szokásos az egyik szövegéről Csíziónak is nevezni, de én inkább a Töredék névvel illetem. Előbbinek két kiadása ismeretes: VOLF GYÖRGY készítette a XIX. század utolsó negyedében az elsőt, a latin részek elhagyásával. Modern kiadása a Régi Magyar Kódexek sorozatban, 2000-ben jelent meg KACSKOVICS-REMÉNYI ANDREA és OSZKÓ BEATRIX bevezetőjével és jegyzeteivel. A Töredéknek nincs modern kiadása – noha eredetileg tervben volt a Peer-kódex kiadásakor, hogy együtt tegyék közzé. OSZKÓ BEATRIX doktori értekezése viszont monografikus igénnyel dolgozta fel a kódexhez fűződő kapcsolatain keresztül a Töredéket, de említést tesz KOZOCSA SÁNDOR átírásáról is.

KOZOCSA kiadatlan kézírata és OSZKÓ ettől sokban eltérő, de nehezen hozzáférhető dolgozata miatt nem haszontalan a két nyelvemléket és kulturális beágyazottságukat újra megvizsgálni, illetőleg a közönség elé tárni. Munkámban azonban többre vállalkoztam, a kódex és a Töredék egyesítését végeztem el. A kódex

egykori, feltételezhető állapotáról szóló tanulmányok után a Töredék szövegének kritikai kiadása is megtalálható.

Egyik fő célom az volt, hogy a rendelkezésre álló, sajnos hiányos ismeretek alapján kísérletet tegyek a két nyelvemlék összeillesztésére. A Töredék szövegeit visszahelyeztem a kódexbe, így előállítva a teljes Peer-kódex egykori szövegrendjét. Emiatt szükséges lett, hogy a teljes kódexről tegyek megállapításokat, míg a 2000-es kiadás döntően csak a Töredék nélküli állapotot írhatta le. Emiatt a kötetem anyaga némiképp szokatlan összeállítású.

A könyv elején található tanulmányokban nem térek ki a kódexkiadások előtanulmányainak minden elvárt területére: csak azokkal a témákkal foglalkoztam, amelyekhez új vagy más adatok, szempontok, eredmények illeszthetők. Célom nem a meglévő kiadás felülírása, hanem javító szándékú kiegészítése. Remélem, hogy mind az összevető jellegű kiegészítések, mind pedig a saját felvetéseim segítik a Peer-kódex történetének megismerését. A bevezető tanulmányokban utalok a Peer-kódex olyan szövegrészeire is, amelyek nem szerepelnek a kötet végén megtalálható átírásban, ezért ezeket szintén betűhű módon közlöm az adott fejezetben. Mindezt azért teszem, mert kevésbé ismertek, esetleg a korábbi közlések nehezebben hozzáférhetők. Az így átvett szövegeket igyekszem az eredeti közreadó szándéka szerint visszaadni, mégha olykor saját jelölésekkel is kellett ellátnom ezeket. Az általában vendégszövegekként ránk maradt szövegpárhuzamokat az eredeti tagolás mentén, külön jel nélkül teszem közzé. Ezek közlését azért láttam hasznosnak, hogy a szövegek összetartozása – a magyarázat mellett – első ránézésre is egyértelmű legyen.

A Peer-kódex külső jellemzői kapcsán ki kell emelnem, hogy a kötet papírjának vízjeleihez hasonlóak az egyre bővülő nemzetközi digitális adattárakban már fellelhetők. Részletesebb elemzés olvasható a kódex tartalmáról, a szövegcsoporthoz újbóli áttekintésével pontosítottam a kódex „tartalomjegyzékét”, és ezeknek az egykori szövegekkel való kapcsolatait is felülvizsgáltam.

A más kódexekben is felbukkanó szövegek segítséget nyújthatnak az egykori műveltségi kapcsolatrendszer vizsgálatában. A szövegpárhuzamok között kimutatható különbségek adalékot szolgáltathatnak a kódex datálásával összefüggő kérdésekhez, ugyanis a szövegcsoporthoz az egykori irodalmi élet nyomai, szöveghagyományozódási tendenciái mutathatók ki. A scriptorok műveltsége, a kötet összeállításának igénye szintén felsejlik a szövegek ilyen jellegű vizsgálatakor.

A kódex párhuzamos szövegeinek tanulmányozása közvetett adatokkal szolgál a kötetet létrehozó személyről is, hiszen a különböző kutatási területek eredményeiből kirajzolódó csomópontok, egy irányba mutató jelek segíthetnek a szöveg keletkezési helyének és idejének meghatározásában. Mégha az adatok alapján konkrét személyt nem is feltétlenül tudunk megnevezni, egy kolostorra, illetve egy könyvmásoló műhelyre gyanakodhatunk. A Peer-kódex szövegei és külső források (oklevelek, történeti adatok) segítségével megnevezhető Csepeli Simon, akinek jelentős szerepe lehetett a kódex elkészítésében. A kutatók korábban is kapcsolatba hozták őt a kódexszel, de személye körül több elmentmondásos álláspont alakult ki. A kérdést körüljárva kitérek Csepeli Simon életére vonatkozó okleveles adatokra, a korszak

művelődéstörténeti viszonyaira, a pálos kolostorok kulturális állapotára is.

A kódex és töredék scriptorainak hangjelölési rendszereit részletesebben is bemutatom, ugyanis a törzsanyagot író 1. kéz – korábbi szakirodalmi vélekedés szerint is – azonos a Peer-kódex 3. kezével. E kéz átjavította a 2. kéz munkáját, illetve a Töredék jelentős részét is ő másolta. Így a „törzsanyag”-ba beletartoznak a Töredék e szövegei is.

A kötet második részében a Peer-kódex utolsó szövegegységeinek és a kódex végétől különválasztott rész szövegének betűhű átírása található. A töredék átírása nem volt problémamentes. Lényegében a Régi Magyar Kódexek sorozat alapelveit követtem (PUSZTAI 1985: 12–14), de némely esetben el kellett térnem a bevett eljárásoktól. Ezekre az eltérésekre a rekonstruált állapotot tükröző betűhű szövegközlés előtt térek ki. Köszönettel tartozom OSZKÓ BEATRIXnak, amiért rendelkezésemre bocsátotta saját átírását, amelynek latin részeit MADAS EDIT ellenőrizte. Munkámat az idegen nyelvű részekkel nagyban megkönnyítette. Kifejezetten hálás vagyok még SZENTGYÖRGYI RUDOLF szakmai lektori véleményéért, melyben a latin szövegrészek kiolvasására és értelmezésére is tett javaslatokat.

A KÓDEX KÜLSŐ LEÍRÁSA

A kódex kötése és anyaga

RÉVAI MIKLÓS még az egységes kódexről készített leírást (1787: 289): nyolcrétű forma, fekete bőrrel beborított, kemény fatáblájú kapcsos kötés. A mai kötés előzéklapján Mátray Gábor jegyzete látható: „Jegyzet. Régibb kötése erős vastag fatáblában volt setét barna bőrrel bevonva ’s rézkapcsokkal, lemezekkel ékesítve. E’ kézirat legutolsó lapja, mely így kezdődik: »ebraice jesu anazore malchi« a ’régí kötetnek már ketté törött hátulsó táblája belső oldalára volt ragasztva, s alólírtt által levétetvén, az enyészettől megmentetett. Mátray Gábor mk.”. Az 1851-ben kiutalt pénzalapból több nyelvműleket is újrakötettek, ezek mindegyike felismerhető hasonló borításukról. 1852-ben kötötték újra a kódexet. Jelenlegi bőrkötése vörösesbarna (VOLF sötétbarnát ír, 1874: VII), 148×110 mm, gerince a táblákkal együtt 50 mm (KACSKOVICS-REMÉNYI–OSZKÓ 2000: 10).

A Peer-kódex és a Töredék kéziratának papíryanaga is egyforma. A Peer-kódex papírja a kódexeink leggyakrabban előforduló vízjegyeit tünteti fel: horgonyt és mérleget. Ez a két vízjel váltakozik a kéziratban. A kisebb terjedelmű Töredék papírjának vízjele a mérleg, olyan rajzzal, mint a Peer-kódexben (TIMÁR 1936: 33). VEKERDI a kódex vízjegyeiről azt írta, hogy az 1–108. levélig vízjele körbe foglalt horgony, mely északolasz eredetű lehet és az

1470-es évektől egészen a XVI. századon keresztül végigvonul. A 109. levéltől szintén olasz eredetű vízjegy látható: körbe foglalt, egyenes serpenyőjű mérleg, nyelve a körön belül marad, fölötté 8-as jel és csillag van. E típus népszerű a XVI. század elején (VEKERDI 1972: 133–134).

A kódex 2000-es kiadása így szól: a kötet papírja jó minőségű, vastag papír. Háromféle vízjel látható a kódexben. 1. körbe foglalt horgony; 2. körbe foglalt mérleg két karika felfüggesztéssel; 3. körbe foglalt mérleg csillag felfüggesztéssel. A vízjelek mindenhol a hajtásba esnek, helyenként alig észlelhetők (KACSKOVICS-REMÉNYI-OSZKÓ 2000: 8), a Töredékben sem található olyan forma, amely teljes alakot adna ki (OSZKÓ 2003b: 73). A kódex kiadása-kor BRIQUET és PICCARD vízjelkatalógusában teljesen egyezőre nem, csak hasonlóra bukkantak a kiadók (KACSKOVICS-REMÉNYI-OSZKÓ 2000: 8) – ezt a saját kutatásom is igazolja. OSZKÓ összehasonlította több kódex vízjeleit, és a Peer-kódexéhez leginkább hasonlót az Apor-, a Cornides-, a Gömör-kódexben és a Példák Könyvében talált (OSZKÓ 2003b: 79). Ez az összeállítás kiegészíthető a Keszthelyi kódexszel (HAADER 2006: 13) is, melynek három vízjele közül kettő (körbe foglalt horgony csillaggal, és 8-as alakú díszes felfüggesztésen lógó körbe foglalt mérleg kerek serpenyőkkel) igen hasonló a Peer-kódex két vízjelihez.

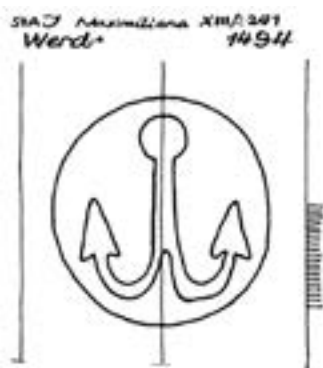
A vízjelek változatai – FITZ nyomdászati megfigyelése alapján – a nyomda méretére is utalhatnak: a merítés során minél több változat alakul ki, annál több változata van egy nyomtatványban ugyanannak a jelnek. Ennek oka, hogy a vízjel drótból készült, ez pedig könnyen elveszthette alakját, így apró eltérések jöhettek

létre a papír előállítása során. Ha egy nyomtatványban egyetlen vízjel van, akkor malomból való, ha több eltérő vízjel figyelhető meg, akkor feltehetően vásáron beszerezett papírt használtak. BRIQUET katalógusa alapján FITZ is megjegyezte, hogy a mérleges vízjel változatai 1467 és 1477 között leginkább magyarországi oklevelekben és kódexekben fordulnak elő (FITZ 1959: 48).

Az egyesített vízjeladatbázisban, amely több mint 40 különböző katalógust tartalmaz, a körbe foglalt horgonyból számos hasonlóra lehet bukkanni az 1477 és 1538 között időszakból, főleg a mai északolasz, német, osztrák és cseh területeken használt papírokon. A Peer-kódex töredékessége miatt rendkívül nehéz a benne látott vízjelekkel teljesen egyezőt találni. Talán a Wasserzeichen-Informationssystem (WZIS) AT3800-PO-118904-es jelzésű (Wird, 1494) horgonya hasonlít rá a legjobban. A mérlegnek szinte teljesen hasonmása bukkan fel a Wasserzeichen des Mittelalters (WZMA) AT5000-617_272-es jelzésű (hely nélkül, 1486–1500) rajzán.¹ A vízjelek változatainak összehasonlításában avatott szemnek apró eltérések is fontosak lehetnek, ezért a teljes azonosságot csak további vizsgálat igazolhatja.

A vízjelek párhuzamainak vizsgálatakor a papírokról rendelkezésre álló keletkezési adatok segíthetnek a reális kép megalkotásában, de pontos információval nem szolgálhatnak (FAZAKAS 1974: 54). Sajnos a nyelvemlékek datálása és helyhez kötése túlságosan összetett problémakör, ezért a vízjelek adatait csak viszony-

¹ A vízjeleket nem eredeti méretükben közlöm.

lagos és nem abszolút érvénnyel lehet figyelembe venni, l. A szövegparhuzamok vallomása a kódex kulturális háttéréről című fejezetben a nyelvelmékek adatait. Az adatbázisok egy részének anyaga folyamatosan bővül, ezért előfordulhat, hogy a jövőben hozzáférhetők lesznek olyan további adatok, amelyek a lokalizálást és a kelteztést pontosabbá tehetik.

A kódex kiadóinak megállapításai a kötet külső megjelenéséről az alábbiak szerint összegezhető. Az 1852-es újrakötésnél 1-3 mm-t legyalulhattak a papírokból, a levelek mai mérete többnyire 138-141×102-104 mm közötti. A törzsanyagban papírhány figyelhető meg az 59., a 144., a 156. és a 184. leveleknél. A 156. és 184. levelek hiányzó részét később pótolták, a 181. után kiszakadt levélnek csak töredékei maradtak. A levelek szélein ázásnyomok láthatók. A kötetet alkotó füzetek mindegyikéről elmondható, hogy első lapjuk a többinél erősebben piszkolódott, több helyen barna tintás ujjnyom vagy annak maradványa is észlelhető (KACSKOVICS-REMÉNYI–OSZKÓ 2000: 7–11).

A kódex felépítése

A kódex ívfüzeteinek állapota számos adattal szolgálhat a keletkezésről. Ha ezeket az információkat kiegészítjük a teljes kódex szövegeinek és azok jellegének vizsgálatával, a kódex keletkezéséről alkotott véleményünk is árnyalható.

Az 59. és 144. levél jobb alsó része, illetve a 156. levél bal felső, a 184. levél bal alsó sarka leszakadt. Szinte teljes egészében kiszakadt, csak egy vékony, alul és felül kiszélesedő, félkör alakú csík maradt meg a 181a-ként jelölt levélből. Ennek rectóján lévő három sornyi szöveg még az előző tartalmi egységhez, a versóján lévő 4 sor pedig már a következő szöveghez tartozik. A rectón a lap tetején, a versón a lap alján találhatók a szövegek, köztük feltehetően nagyobb üres szakasz lehetett.

Hiányzik az első levél, ez a kezdőszöveg csonkaságából kikövetkeztethető. Szövegrészekben történt torzulásról tanúskodik a 8. füzet közepe is, de a hossza nem határozható meg pontosan. A kiadók feltételezik, hogy egy levélpár szakadhatott ki (KACSKOVICS-REMÉNYI-OSZKÓ 2000: 9). További, eddig meghatározhatatlan, de még a Töredék leválasztása előtti sérülésről árulkodik az egykor a hátsó tábla belsejére ragasztott lap, mely jelenleg a 369. (185r) számot viseli.

A 2000-es kiadás bevezetőjében olvasható, hogy a kódex jelenleg 24 ívfüzetből áll, melyeket egyenként eredetileg 4 levélpár alkotott (KACSKOVICS-REMÉNYI-OSZKÓ 2000: 9), a Töredékkel kiegészítve 25 ívfüzet teszi ki a kötetet. A kódexben található őrszavak és egyéb jelek segítségével rekonstruálhatjuk a kódex egykori felépítését.

A kódex ívfüzeteinek számát és sorrendjét a készítők néhány rendszeres eljárása határozza meg. A 4 levélpárból álló ívfüzeteiket első lapjuknak rectóján a jobb felső sarokban a latin ábécé betűivel jelölte a scriptor. Az első 21 ívfüzetből 11 helyen látható ilyen jelölés. Elképzelhető, hogy eredetileg akár több füzet jobb felső sarkában is volt jelzés, amelyek az újrakötéskor a lapok méretre vágásával elveszhetnek, mert a 93r lapon látható *n* betűnek is csak a lábai látszódnak.

1. 61r=*i*, 2. 69r=*k*, 3. 93r=*n*, 4. 101r=*o*, 5. 109r=*p*, 6. 117r=*q*,
7. 125r=*r*, 8. 133r=*s*, 9. 141r=*t*, 10. 149r=*v*, 11. 157r=*z*.

Később más jelölés mutatja, hogy további ívfüzetekkel bővíti a scriptor a meglévő anyagot. A 165r lap jobb felső sarkába írt *vj* 'új' szócska tájékoztat erről. Tanulságos lehet, hogy azért is ezt a megoldást választhatta, mert a latin ábécé betűi „elfogytak”. Egyúttal tanúskodhat utólagos, de még a bekötés előtti szándékos kiegészítésről is. A tinta színe alapján az ívfüzetek jelölései a kiegészítéskor kerültek az ívekre. Az ívfüzeteknek csak későbbi bekötéséről árulkodhatnak az ívfüzetek első lapjain látható sérülések, ujjnyomok is. Egyes egyetemi könyvkereskedők a legfontosabb műveiket összefűzés nélkül, önálló ívfüzetekként is őrizhették, másolás céljára e be nem kötött példányokat adhatták ki, hogy egyszerre több másolat is készülhessen (MADAS 2003: 23). A Peer-kódex is hasonló eljárással készülhetett, így a bekötetlen füzeteken egyszerre többen is dolgozhattak, pl. más végezhetette a margók kijelölését, a rubrumozást, a képek berajzolását stb.

A kódexben a ma is látható betűjelzések segítségével az ábécé többi betűjének a helye is kikövetkeztethető, ezek adják ki az ívfü-

zetek rendjét. Így szinte biztosan kijelenthetjük, hogy a 8. ívfűzet közepéről 3 levél hiányzik. Véleményem szerint talán a Töredék előtt és után is állt egy-egy levél, és a levélpár kiszakadása még a Töredék leválasztása előtt, de legkésőbb azzal egy időben bekövetkezett.

Az ívfűzetek egymásutánját egyéb, alább részletesen is bemutatott eljárások is jelzik, a betűjelzések ezek kiegészítésére szolgálhattak, ugyanis az előző eljárások nem mindig pontosan követték a sorrendet, illetve zavart okozhattak. Bizonyos, hogy a már elkészült ívfűzetek önállóan álltak, csak sokkal később állították össze belőle a kötetet, erre is utalhat az „új” szó.

Egyes ívfűzetek alá rajzolt szalagok és ezekbe írt szövegrészek emlékeztették a másolót a folytatásra a következő ívfűzet megkezdésekor. Az első öt ívfűzet tartalmaz ilyen jelzéseket, és a megadott őrszavakkal folytatódnak az ívek. Feltehető azonban, hogy ezeket a szalagokat nem egy-egy fűzet teleírásakor rajzolták meg, és írták beléjük az őrszavakat, mert több, különféle hiba is látható a használatukban. Ebből arra következtetnek, hogy ezeket utólag rajzolták meg, majd ezek elkészülte után próbálták visszakeresni a beírandó részeket. Erről árulkodhat a szalag az 5. ívfűzet végén. Ebben olyan szöveget vezettek fel, amelyet nem találtam a kéziratban. Valószínűleg a scriptor is tévedésből írt ide rossz szöveget. A 6.-ra már nem rajzoltak szalagot, a 7. végén pedig üresen maradtak, a 8. ívfűzet lezárásakor rossz szöveget írt le az üres szalagokra a scriptor. Ennek a szalagnak a szövege (*OH ENNEKEM GARLOSA*) a 6. ívfűzet végére vonatkozik, mert a 7. ívfűzet így kezdődik: *Oh ennekem gjarlo-*. Csakhogy ezen a helyen, a 6. fűzet

végén nem rajzolt le szalagot, és nem írt bele szöveget scriptor. Ezt az őrszalagos eljárást még kétszer alkalmazzák a scriptorok a kódexben, a második kéztől átvett részben a 100v és a 108v lapokon. Mindkét alkalommal illenek a beírt szövegek a folytatandó szövegrészek kezdetéhez.

Egyéb esetekben díszítések jelzik az új füzet első lapját, vagy éppen tintás ujjnyomok mutatják, hogy egyes ívfüzetek külső lapjai elhasználtabbak – ez is érv lehet a kötés hiánya mellett. A 125r lap alsó részén két ujjlenyomat látható. A 47v lapon emberfej, a 68v lapon feltűnő díszek az írástükör felső részén, a 69r lapon emberfej található. A 85r lap nagyon díszes, a 92v alján sorkitöltő díszítés látható, a 93r rubrumos írással és díszes iniciáléval kezdődik. A 117r lapon megint emberfej található, ahogy a 132r lapon is. Önmagukban a díszítések, berajzolt emberfejek máskor is előfordulnak, olykor egy-egy lappal az ívfüzetváltást követően – az őrszalagok alapján tévedésre is gyanakodhatnánk, de inkább az áll a jelenség hátterében, hogy ezek a rajzok más funkcióval rendelkeznek. Ugyanis valószínűleg nem véletlen díszítések, szépen követik némi eltolódással az ívfüzetek váltakozását.

A KÓDEX TARTALMA

A kódex szövegegységei

A kódex első leírásakor RÉVAI még a teljes kódexről tett megállapításokat. Sajnos az általa összeállított tartalomjegyzékbe csúsztak hibák: Szent Elek élete nem 33 oldal hosszú, hanem 35 lapot tesz ki (OSZKÓ 2003b: 22). Valószínűleg ilyen jellegű hiba a Töredékben 5 üres oldalról tett megjegyzése: „üres oldalak, a negyedikén rövid Szűz Mária-ének magyar fordítással” (RÉVAI 1803/2014: 62). Ez a szám téves, két üres oldal után található az ének, majd követi még egy üres oldal – az oldalak száma és tartalma alapján nem tehető fel levélhiány. Az egyes másolatok sem utánozzák teljesen az eredetit (OSZKÓ 2003b: 21–22), emiatt a kódex egykori állapota teljes bizonyossággal nem rekonstruálható.

A lenti táblázatban a kódex mai szövegeit a Töredékkel kiegészítve rekonstruálom a tartalmi egységeket, figyelembe véve a korábbi kiadásokat és tartalmi leírásokat. A táblázatom alapját a 2000-es kiadás tartalmi összefoglalója adja, de más kódexek újabb kiadásai, illetve TARNAI és OSZKÓ későbbi megállapításai alapján javítottam. Félkövérrel jelöltem annak a tartalmi egységnek az oldalszámait, amelyeket a 2000-es kiadástól eltérve szövegenként tagoltan mutatok be. Saját megfigyeléseim és egyéb munkáim során nyert ismereteim alapján pontosítottam az egyes szövegrészek

helyére vagy jellegére vonatkozó adatokat. Kiegészítettem a Régi Magyar Kódexek sorozatban általában egységes táblázatot a szövegek feltehető keletkezési idejét mutató oszloppal, ezzel (reményeim szerint) megkönnyítve az áttekintést, és a kódex keletkezése körüli kérdések megválaszolását. Ezek az évszámok csak más jellegű megfigyelésekkel kiegészítve alkalmasak a kódex kronológiai kérdéseinek tisztázására. A szövegrészek elnevezéseit RÉVAI és a Peer-kódex kiadása alapján közlöm, de szükséges volt néhány helyen az előzőeknél részletesebben felosztás. A Töredék lapszámaim T jellel láttam el a könnyebb azonosíthatóság érdekében.

A kötet hátsó táblájára ragasztott, az általam csak „369. lap”-ként megjelölt egységről RÉVAI nem szól. A kódex újrakötése során mentették meg az enyészettől azzal, hogy a hátsó kötéstáblára beragasztották. Tartalma (feljegyzések három nyelven és Credo), valamint az írás jellege alapján a nyavalyatörés elleni amuletszöveg körül (173v) kellene keresnünk a helyét, e lap után található a leválasztott Töredék. Az egyes lapokon a szomszédos oldalak tintájától való átütődések láthatók, de az átnyomódások alapján innen nem származhat. Talán a Töredék utolsó lapja lehetne. A 8. csonka ívfűzethez, ahonnan három levél kiszakadt, az írás jellege alapján csak akkor tartozhat, ha a hiányzó rész első és utolsó oldalán a ma ismert szövegek folytatódtak, de a közbülső levélen nem ezekhez köthető szöveg lehetett. Azaz üres oldalnak kell feltenni, és a másolás során csak később e tartalommal megtöltött levélként kellene elképzelünk. Ennek kicsi az esélye.

Másik lehetőség, hogy a 22. ívfűzet – melyet vj jelöléssel látott el a másoló – után valamelyik fűzet több mint 4 levélpárból állt. A meglévő lapok alapján a teljes kötet éppen kitesz 25 egyenként

4 levélpárból (8 levélből, 16 lapból) álló füzetet. A kódex lapjain megfigyelhetők elázás nyomai: a recto oldalakon a gerinc, a kódex kötése felőli belső részen, a verso oldalakon a lapélek mentén sötétebb a papír. Ennek alapján a 369. lap talán verso lehet. E feltevéseket követve talán a Töredék egyik füzete állt több levélből, így talán az általam T9v oldalként jelölt rész után következett a mostani 369. lap rectója. Ez a szövegrész az általam első kézként azonosított másoló utolsó szövege és egyben *amen*-nel le is zárt szövegegysége. A későbbiekben nem található tőle más bejegyzés, viszont a kódex eddigi részét – nem számolva a második kéz két ívfüzetét, amelyeken az első kéz csak javítást végzett – kizárólag ő írta be. Mindez azt is jelentené, hogy a kódex anyaga sokáig nem volt bekötve, az ívfüzetek különféle megkülönböztető jelzései (és az ezek körüli pontatlanságok), valamint a másolás feltett folyamata is árulkodhat erről. Így ezt az észrevételt azzal is kiegészíthetjük, hogy az egyik ívfüzetet megtoldotta egy levélpárral a másoló – talán a Töredék 4 levélpárból álló füzetét kívülről –, vélhetően ezért is szakadhatott ki már igen korán.

Az is felvethető lenne, hogy további ívfüzetek is tartoztak a kódexhez, de ezek még RÉVAI első tudományos igényű vizsgálata előtt kiszakadtak. Ennek ellentmond az a tény, hogy feltehetően az eredeti kötéstábla fogta közre a kódexet felfedezésekor.

A 369. lapot a kódex kiadói felvették tartalmi egységként a Latin nyelvű misesorozatok jelzéssel ellátott szakaszba. Mintegy jelezve, hogy a 357. oldalon kezdődő Lorettói litánia elé tehető, de sajnos a tartalmi egységeket bemutató táblázatból hiányzik (KACSKOVICS-REMÉNYI-OSZKÓ 2000: 26, 34). OSZKÓ nem vette fel a tartalmi áttekintésébe (OSZKÓ 2003b: 10).

RÉVAI leírása	A 2000-es kiadás	A rekonstruál- ható tartalom	Szövegrész neve	Keletkezési idő	Párhuzamos hely
33 oldal	1–35	1–35	Szent Elek élete (töredék: elejéről 1 levél hiányzik)		ÉrdyK. 409–412 KazK. 70–82 LobkK. 221–243 NádK. 575–601 TihK. 19–29
80 oldal	36–115	36–115	Remete Szent Pál legendája	1456–1523 között	ÉrdyK. 190–193 DebrK. 113–116
175 oldal	115–116	115–116	Kezdetik minden isteni gondolatnak fondamen- toma (töredék)		
	117–131	117–131	Az én szerető fiam, kibem én kedvem bételjesedék Jézus az pusztába viteték (töredék)		
	131–133	131–133	Asszonyom, Szíz Máriáról való imádság		
	134–166	134–166	Nyolc kérés Szűz Máriáról		
	166–169	166–169	Magnificat		AporK. 126–127, 135 CornK. 102 CzechK. 153–155 DöbrK. 234–235, 402–403 FestK. 119–121, 197–200

				GömK. 54–55 JordK. 113vb MünchK. 55ra WinklK. 42–43 (lat.)
169–172	169–172	Idvezlégy, édességes Szíz Mária, szent háromságnak szolgáló leánya ²		GyöngyK. 27 LázK. 1–9, 222–229 LobkK. 247–248 ThewrK. 91–93
172–175	172–175	Ó, uram, Jézus Krisztus édességes atya (l. még 223–225)		GömK. 64–65 LobkK. 350–351 NagyszK. 392–393 ThewrK. 209–210
176–180	176–180	Ó, uram, Jézus Krisztus imádlak téged		LázK. 215–221 LobkK. 244–247 PozsK. 23–25 ThewrK. 205–209
181–184	181–184	Szent Bernáld zsoltára		LobkK. 346–350 ThewrK. 246–249

2 Az egymással párhuzamba állított szövegekben azonos szerkezetek előfordulnak, így több kódex szövegpárhuzamként való említése is bizonytalan.

RÉVAI leírása	A 2000-es kiadás	A rekonstruál- ható tartalom	Szövegrész neve	Keletkezési idő	Párhuzamos hely
	185–190	185–190	Beatus augustinus fecit hanc orationem (l. még 262–266)		CzechK. 168–173 GömK. 152–156 TelK. 314–316 ThewrK. 63–67
	190–194	190–194	Hiszek Istenben (Credo-val rokon imádság)		WinklK. 65–69 (lat.)
	194–199	194–199	Áldott Krisztus keresztfán hét ígét monda ³		GömK. 160–166 (eltérő prózai fordítás) VitkK. 103–108 (próza)
	199–205	199–205	Jézus szent nevéről		GömK. 132–136 Krizak. 68–74
	205–213	205–213	Idvözlég, Úr Jézus Krisztusnak szent feje		GömK. 216–223 ThewrK. 82–87
	213–219	213–219	Bódog asszonynak örömeiről való imádság		GömK. 261–265 LázK. 200–209 LobkK. 257–259
	219	219	Antiphona – Szíz Mária ez világon születők között		
	219–220	219–220	Versus – Ékesb orcád		
	220–221	220–221	Ez te nagy örömeidnek miatta (oracio)		

222–223	222–223	Salve Regina		FestK. 138–139 TihK. 398 WinklK. 46–47 (lat.)
223–225	223–225	Krisztusnak feltámadásáról való imádság (l. még 172–175)		GömK. 64 LobkK. 350–351 NagyszK. 392–393 ThewrK. 209–210
226–229	226–228	Oracio valde vtilis		
	228–229	Dicsőség uram, Jézus, teneked		GömK. 46 ThewrK. 46–47
229–231	229–231	Halál idején mondandó imádság		ThewrK. 47–48
231–234	231–234	Úrfelmutatásra való ima		GömK. 147–150 ThewrK. 241–244
235–236	235–236	Döghalálról való imádság		
236–240	236–240	Ó, kegyes Szíz Mária		
240–242	240–242	Nemes asszonyom, Szíz Mária (l. még 285–288)	XV. század	Göttweigi emlék GyöngyK. 27
242–245	242–245	Idvezlégy Istennek szent teste		
245–247	245–247	Ó, dicsőséges asszony		

3 A szövegpárhuzamok között jelentős különbségek találhatók.

RÉVAI leírása	A 2000-es kiadás	A rekonstruál- ható tartalom	Szövegrész neve	Keletkezési idő	Párhuzamos hely
	247–249	247–249	Láz ellen való imádság (lat. is)		
	249–250	249–250	Uram, Jézus Krisztus, ki te szépséges orcáddal		
	250–278	250–254	Ó, nyíl, állj meg		
		254–255	Mindenféle veszedelem el- len: Bizony Istennek miatta, ki mendeneket teremtett		
		255–256	Idvezlég, uram, Jézus Krisztus, ki Szent Pétert...		
		256–257	Ó, örök Istennek kútja		
		257–262	Mindenféle fegyver elleni imádság: Krisztusnak ke- resztfája, azon világosság		
	262–266	262–266	Mindenféle veszedelem ellen: Ábrahámnak Istene, Izsáknak istene ⁴		CzechK. 168–173 GömK. 152–156 TelK. 314–316 ThewrK. 63–67
	266–272	266–272	Igaz bíró Jézus, Istennek fia		Czechk. 186–192 T10v–12v

278	278	Ave Maria ⁵		ÉrdyK. 250 GömK. 49? JordK. 113vab KazK. 58 LázK. 210–211 LobkK. 252 MünchK. 54va TelK. 119
279–280	279–280	Pater noster		DebrK. 472 JordK. 88rab MünchK. 12rb
280–282	280–282	Credo in deum		NagyszK. 319–338 (a Credo magyarázata)
282–283	282–283	Maria mater gracie		FestK. 43–44, 52–53, 71–72, 82, 93–94, 266–268, 276–277 LobkK. 250 (próza) KeszthK. 432
283–284	283–284	Post pater noster oratio		

4 A Teleki-kódex és a Thewrewk-kódex szövege a másik három előfordulástól eltérő szöveghagyományt képvisel.

5 A szövegek két csoportra oszthatók. Talán egyik csoportba tartozik a kódexek párhuzamos helyeinek táblázatai alapján a gyakran együtt említett: KazK., LobkK., LázK. és TelK.

RÉVAI leírása	A 2000-es kiadás	A rekonstruál- ható tartalom	Szövegrész neve	Keletkezési idő	Párhuzamos hely
	284–285	284–285	Breuter post aue maria	XV. század	Göttweigi emlék GyöngyK. 27
	285–288	285–288	Post aue maria in sermone ⁶	XV. század	Göttweigi emlék GyöngyK. 27
	288–289	288–289	[Id]vezlégý kegyelmes [Sz]íz : napnál fénesb		GyöngyK. 25 LobkK. 342 PozsK. 42–44 TelK. 362–363 (lat. is)
	290–291	290–291	[Ó] édességes Szíz Mária, tengernek csillaga ⁷	1501 körül	Csensztohovai emlék
15,5 oldal	291–307	291–307	Te Deum ladamus kottával		AporK. 125–126, 195–197 FestK. 21–24, 241–245, 325 (incipit és utasítás) DöbrK. 233–234 GömK. 51–53 KeszthK. 48–50 KulcsK. 50–52
17,5 oldal	307–325	307–325	Szent László himnusza (magyar és latin)	1470–1480 között	GyöngyK. 1–2 (lat. és magy. töredék)
5 és 2/3 oldal	325–330	325–330	De beata virgine oracio – Dicsőséges Szíz Mária		

6,5 oldal	330–337	330–337	Vásárhelyi András kantilénája	1508 körül	PozsK. 63 (töredék) ThewrK. 77–82
5 oldal	337–341	337–341	Apáti Ferenc kantilénája		
5,5 oldal	342–356	342–346 (173v + T1r)	Latin nyelvű, babonás misesorozatok, melyeket szükségben, a lélek purgatóriumból való megszabadulásáért, nyavalyatörés ellen (T1r már a Töredék első lapja)		
6 oldal		T1v–T4r	Csiziókalendárium	1476 után	Nagyenyedi kódex 67r-v
2 oldal		T4v	Búcsús imádság: Ó, irgalmasságnak kerálné asszonya		
		T5r	Imádságnak előtte mondjad ezt: Idvezlégym uram		

6 A 120v–121v és 142v–143r leveleken láthatóktól eltérő változat.

7 Párhuzamos helyekként – véleményem szerint tévesen – az Ave Maris stellát adják a kódexkiadások. A néhány frazeológiai hasonlóságtól eltekintve eltérő szövegek, ezért én eltekintek a CzechK. és a FestK. említésétől.

RÉVAI leírása	A 2000-es kiadás	A rekonstruál- ható tartalom	Szövegrész neve	Keletkezési idő	Párhuzamos hely
6 oldal		T5v–T6r T6r T6v T6v–T7r T7r–T7v T8r	10 parancsolat 5 érzék 7 halálos bűn 8 boldogság 9 idegen bűn 4 égbekiáltó bűn		NagyszK. 363–364 NagyszK. 365 NagyszK. 364 NagyszK. 365 GyöngyK. 55–56 (lat.) NagyszK. 365 GyöngyK. 29–32 (lat.) NagyszK. 366. (magy. és lat.) GyöngyK. 34 (lat.)
5 oldal		T8v–T9r T9v T10r	Üres oldalak Szegínyeknek kegyes sege- delme (magyar és latin) Üres oldal		
5,5 oldal		T10v–T12v	Igaz bíró, Jézus Krisztus, ki- ráloknak királya (I. 266–272)		Czechk. 186–192
9,5 oldal	342–356	347–356	latin felsorolások következ- nek bizonyos magyaráza- tokkal hét miséről a lelkek üdvösségéért	1526	GömK. 10 (magy. töredék)

6 oldal	357–362	357–362 + 181ar	Lorettói litánia		CzechK. 126–136 ThewrK. 35–43
5 oldal	363–367	181av + 363–368	Szűz Máriához intézett könyörgések (l. még a prózai változatát: 266–272)		
	367	367	János evangéliumának részlete (az üresen maradt részekre később beírt töredék)		MünchK. 85ra DöbrK. 271–272 FestK. 414 GömK. 47 JordK. 135v ÉrdyK. 113 ÉrsK. 1
	368	368	Töredék (az előző tartalmi egységet író kéz írásában)		
	369	369	Ebraice Iesu		

A másolás feltehető menete

A kódex szövegeinek egy része másolat, másik része más korabeli kéziratban nem lelhető fel. OSZKÓ BEATRIX szerint az első másoló munkájának mondatstruktúráiból ki lehet mutatni, hogy különböző forrásokból másolt, valószínűleg több könyvből dolgozott (OSZKÓ 2003b: 52). Általánosan elmondható, hogy a másolás több ütemben folyt. Először fekete tintával írta be az első kéz a szöveget, a gyakran nagyobb méretűnek szánt díszes kezdőbetűk helyét üresen hagyta, és többnyire apró emlékeztető betűt írt fekete tintával a szabadon hagyott rész egyik sarkába. A rubrumozást feltehetően később, saját kezűleg végezte. Ez a scriptor többféle írástípust használ.

Az ívfüzetek kapcsán egy fontos, ide kívánczó megállapítás tehető. Kézváltás figyelhető meg a 93r lapon, amely egyben a 13. füzet első oldala. Ekkor kezdte meg a másolást a második kéz, egyben tartalmi váltás is következett a kódexben. Ekkor kezdték meg az imádságok és ráolvasások másolását, amelyekben a *Simon* név megtalálható. A második kéz összesen két ívfüzetet másolt. Írása a 14. ívfüzet végén befejeződik, de ez egyúttal nem jelenti a szövegegység lezárását. Az első kéz folytatja a másik másolótól megkezdett szöveget. Megkockáztatom azt a feltevést, hogy azért folytatta a második kéz a munkát, mert az első kéz addig a díszes kezdőbetűket írta be a megfelelő helyekre az önálló füzetekből álló szövegrészekben. Majd ennek végeztével megvárhatta, míg kollégája vagy segítője betölti a megkezdett különálló füzetet, majd visszavéve a tollat, folytatta a munkát, immár további megszakítás nélkül.

Egyúttal kurzív írásával átjavította és kiegészítette a második kéz által másolt szöveget. A gótikus textuális írása ezután folyamatosan megy át bastardába, habár már van erre példa a korábbi gót-betűs részeknél, a legendákban is. Nemcsak egy-egy betűforma, de szavak, szótöredékek is más írástípusúak ezekben a szövegekben: egy-egy *amen* (pl. 77r, 80r) vagy pedig az elválasztott szavak esetében a lap alján, az írástükörön kívül őrszóként felírt folytatásokban (pl. 54r, 76v). Az első kéz ezután folyamatosan végezte a másolást a 165v oldalig: egységes ductust mutatnak a szövegek, a lapokon az írástükör előre ki van jelölve és a tinta színe is egységes. Ekkor még nem lehettek bekötve az ívfüzetek, mert újabbakkal egészítették ki, amelyek e jellemzői különböznek a korábbi anyagtól.

Az írás előkészítésének nyomát látjuk az „új” jelzéssel ellátott ívfüzet első lapján, illetve a Töredékben található csízió szövegénél. Véleményem szerint a csíziót és utána a katekizmus alapjait tartalmazó szövegrészeket másolta le először az első kézként azonosítható scriptor. A többi szöveg az üresen maradt lapokra későbbi időben kerülhetett. Szintén az első kéz munkája még a kurzív írással írt két kantiléna, az ezeket követő latin misesorozat, amely kabbalaszerű amulettiszöveget szegélyez, majd a csíziót követő imádságok. Hozzá köthető még a jelenleg a Töredékben a 9v oldalon található két latin szöveg és köztük a magyar szövegrész. Ez a szakasz árulkodik az első másoló feltételezhető módszeréről: ezeket a szövegeket nem egymást követően, hanem néhány oldalas kihagyásokkal másolta be. A most 173v oldalon található amulettiszöveg után következik a Töredék. Talán ennek az elejéhez vagy végéhez tartozik a szöveg tartalma és az írás képe

alapján a mostani 369. oldal. Illetve legalább még egy, mára elveszett lap, amelyről a Töredék jelenlegi első oldala árulkodik: olyan szövegrészek átütődése látható rajta, melyek egyik mai szövegrésszel sem azonosíthatók. Talán a 369. lappal együtt ez lehet az a levélpár, amellyel az összekötéskor megtoldotta a füzetet. Ezt erősítheti az is, hogy a jelenlegi lapokon nem látható az ívfüzet jelölése, noha még ugyanaz a kéz másolt, aki eddig jelezte a füzetek sorrendjét. A latin misesorozatot (és talán a Töredék szövegeit is) tehát e szövegek közötti üresen hagyott helyekre másolta az első kéz, így ékelődhetett bele a *Rubrica* kezdetű rész is.

Véleményem szerint kronológiailag a két kantiléna az utolsó szövegegység, melyet (talán a törzsanyag elkészülte után jóval később) lejegyzett. A tinta színe is azt jelzi, hogy egyszerre jegyezték le a szövegeket: a két kantiléna tintája a legvilágosabb. Ezenkívül e két szöveg (főleg) kurzív írástípussal készült, az Apáti-kantiléna sorai laponként sűrűsödnek, ahogy fogyott a rendelkezésre álló üres hely. Ám míg Vásárhelyi kantilénája számos íráshibát tartalmaz, amelyek nem tipikus másolói hibák, addig az Apáti-kantiléna szövegében a hibák száma szinte minimális. A helyesírás jellege a Vásárhelyi énekétől eltérően szóelemző helyett fonetikus, illetve erőteljesebben keveredik a kurzív írás bastarda elemekkel.

A többi kéztől való szövegrészek már csak ezután kerülhettek a kódexbe, és valószínűleg tulajdonosváltást is jeleznek. Ezeket a szövegeket minden bizonnyal a megmaradt üres részekre másolták. A Töredék utolsó szövege (10v–12v) arról árulkodik, hogy apácákhoz került a könyvecske (Oszkó 2003b: 130): az imádságban szolgálóként foglalkodik a scriptor.

A kódex és a Töredék másolói

A Peer-kódex másolóinak számát többféleképpen határozták meg. VOLF GYÖRGY 1874-ben a kódex kiadásakor a másoló kezekről alig, inkább csak a tartalmi egységek kapcsán beszélt, sajnos oldalszámmal nem mindig igazolta állításait, de hat másolót különített el. Némi zavart okoz, hogy a 4. kéz munkáját *misero-rozat* helyett *litánia* szóval illette, mert az 5. kéz jegyezte le a Lorettói litániát. VOLF így szól a tartalomról: „a 4. a litániát, a rákövetkező részeket végig az 5., s ezek közül csak épen a nag mifen valo evangeliomot a 6. kéz” írta (VOLF 1874: VII). Viszont talán e megjegyzése alapján úgy kell érteni felosztását, hogy a kantilénákat követő részt egy másoló munkájának tartja, majd minden utána lévő szöveget egyetlen kézhez köt. E rövid beszámoló többféleképpen értelmezhető.

VOLF feltehető beosztása		VOLF nézete a 2000-es kiadás szerint (KÁCSKOVICS-REMÉNYI–OSZKÓ 2000: 11)	DEME rekonstrukciója VOLF beosztásáról (1953: 168)		DEME kézbeosztása (1953: 169)	
1.	1–184	1–184	1.	1–184	1.	1–184
2.	185–216	185–216	2.	185–216	2.	185–216
1.	217–330	217–330	3.	217–330	3.	217–330
3.	330–341	330–341	3.	330–341	4.	330–341
4.	342–356	342–356	4.	357–362	5.	357–362
5.	357–368	357–367	5.	363–367	6.	363–367
6.	367	367	6.	367–368	7.	367–368

A fenti táblázatban bemutatom ezeket a nézeteket. DEME LÁSZLÓ nem értett egyet a másolók számának meghatározásával, szerinte a második másoló után nem az előző részeket lejegyző folytatta a munkát.

REMÉNYI ANDREA a kódex kiadásra való előkészítése közben megjelent tanulmányában módosította VOLF megfigyeléseit, sajnos a szakirodalmi áttekintéséből DEME munkája kimaradt. A másoló kezek száma részben azért bővült, mert az újabb munkák a latin szövegegységeket másolókat is figyelembe vették. Fontos megjegyezni, hogy egy kéz írása többféle írásképet (ductus) is mutathat (ÉRSZEGI 1998: 114). Ugyanakkor hasonló írása két azonos műveltségű, egy műhelyben dolgozó másolónak is lehet (HAADER 2004: 197). Az azonosítást (betűformák alapján) viszont az eltérő írástípusok szövegeken belüli keveredése is segíti esetünkben. Az alábbi táblázatban mutatom be a kódex törzsanyagához javasolt másolói rendet, de fontos megemlítenem, hogy a teljes bizonyításhoz további vizsgálatok szükségesek.

REMÉNYI beosztása		A 2000-es kiadás beosztása (KACSKOVICS-REMÉNYI–OSZKÓ 2000: 11)		Saját beosztásom	
1.	1–184 217–330 330–341	1.	1–184 217–330	1.	1–184 217–330 330–341 342–346 369?
2.	185–216	2.	185–216	2.	185–216
3.	342–343 369	3.	330–341	3.	347–356

4.	344–346	4.	342–343, 346, 369	4.	357–362, 181ar
5.	347–356	5.	344–346	5.	181av, 363–368
6.	357–368	6.	347–356	6.	367
7.	363–368	7.	357–362, 181ar		
8.	367	8.	363–368, 181av		
		9.	367		
		10.	369		

A hangjelölési rendszerek összehasonlítása a kezek azonosításában a paleográfiai vizsgálat mellett a legfontosabb feladat. Ezért a hangjelölési jellemzőket összevető módon az alábbi táblázatban mutatom be. A táblázatban kitérek néhány olyan sajátosságra és szövegrészre is, melyet REMÉNYI nem vizsgált, ezért a saját bővebben adatolt táblázatomat közlöm. REMÉNYI megállapításai-val többnyire egyetértek, ezek viszont nincsenek összhangban a kódex bevezetőjében olvashatókkal. Ezért a második egységben az általam elvégzett hangjelölési összesítés olvasható. Ez igazolja azt, amit korábban REMÉNYI is gondolt, vagyis az 1. és 3. kéz azonossága a hangjelölés alapján is sejthető, ezért összevetésként idézem az 1. kéz rendszerét is. Úgy gondolom azonban, hogy a 2. kéz munkáját kurzív írással kijavító személy is ugyanaz, akit eddig az 1. és 3. kézként tartott számon a kutatás. Ennek igazolása paleográfiaiilag is jogos lehet, de a hangjelölési rendszerét is bemutatnom – noha meg kell jegyezni, hogy ezek a szövegegységek rövidségük miatt csak korlátozottan teszik lehetővé a hangjelölés összehasonlítását.

A 3. kéz hangjelölése a kódex bevezetőjéből			A 3. kéz általam javított hangjelölése		Az 1. kéz hangjelölése a kódex bevezetőjéből		A 2. kezét javító kürzív írás
hang	betű		betű		betű		
	általános	ritka	általános	ritka	általános	ritka	
a			a		a	aa	a
á			a		a	aa	a
c	L	c, ch	c	L, ch	c, ch	L, ch, chÿ	
cs	ch	c	ch	c, L	ch	c, L	ch
dz						cg	
e			e	ée	e	ee, é	e
é			e	ée	e, ee, é		e, ee
g	g	g	g, gh	g	g, g, gh		g, g, gh
gy	g, gh, gÿ		g	gh, gÿ	gÿ, gh, gi		gÿ, g
i, í, j	ÿ		ÿ	i	ÿ	i	ÿ, i
k	k	c, ch	k	c, kh, L?	k	c, ch, kh	k
ly, lj	lÿ, l'		lÿ, l'	l?	l', lÿ		lÿ, l'
ny	nÿ		nÿ	ń, n?	ń, nÿ, n		n
o, ó							o
ö, ő	o	o	o	o	o	ew, o	o
s	s	sc, z	s, sc	z	s	z, sc	s
sz	z, s, sc		z, sc	s	z, s, sc	sz	z
t			t	th			t, th
ty			thÿ		t', tÿ	thi	
u, ú	v, w	u	v	w, u	w, u, v		
ü, ű	w, w'		w, w'		w'	ú, w	
v	v, w		v	w	w	u, v, w'	v, u
z			z	s	z	s	
zs	z		z		z	s	

A Töredék tartalmi egységeit a fenti táblázatok nem tartalmazzák. Ezekre most külön térek ki, illetve ezek mellett bemutatom a másolók munkáinak terjedelmi összefoglalóját. A helyzetet némileg bonyolítja, hogy az eddigi beosztások felülvizsgálatra szorulnak, így a kezek azonosítása is pontosítandó. Ezért a másolók elkülönítését és a tartalmi egységek hozzájuk rendelését újra kell gondolni. TIMÁR külön szólt a Töredék jelenlegi állapotában az 1r oldalra került szövegről, mely a Peer-kódex szövegegységéhez tartozik, a kezek felosztásakor ezért nem is vette figyelembe. A Töredék szövegegységeinek oldalszámát az egyesített táblázatban T-vel kezdem. Az egyesített kézbeosztásban a latin nyelvű szövegrészeket is figyelembe vettem. A másolók azonosítása mögötti okokat a következő részben, a másolók hangjelölési rendszereit bemutató szakaszban részletesen megmagyarázom.

Biztosan a vázsonyi pálosoknál készült két kódex, a Fests- és a Czech-kódex törzsanyaga egy-egy kéz munkája. Ha a Peer-kódexet is hozzájuk kötjük, akkor a kódexet másolók számának meghatározásában ez a körülmény is szolgáltathat némi támpontot. Az eltérő írástípus használata ellenére a másolók paleográfiai és hangjelölési szempontok alapján azonosíthatók, ezért meglátásom szerint TIMÁR beosztása további vizsgálatokig elfogadható. A táblázatban bemutatom TIMÁR és OSZKÓ megfigyeléseit a Töredék másolóiról, végül ebben a táblázatban közlöm a kódex és a Töredék egyesített kézbeosztását. Ezúttal a lapszámok alapján közlöm a másolók beosztását.

TIMÁR beosztása (1936: 41)		Oszkó beosztása (2003b: 87–89)		Az egyesített beosztás	
1.	1v–9v	1. = Peer-kódex 5. keze	1r	1.	1–184
2.	10v–12v	2. (kurzívval)	1v–4r, 5r, 6v	2.	185–216
		3.	9v (latin részek)	1.	217–330
		4.	9v (magyar részek)	1.	330–341
		5.	10v–12v	1.	342–346, T1r
				1.	T1v–T9v
				3.	T10v–T12v
				4.	347–356
				5.	357–362, 181ar
				6.	181av, 363–368
				7.	367
				? 1.	369

A Töredék másolóinak hangjelölési rendszerei

1. kéz

Érdekes ellentmondásra lehetünk figyelmesek a kódex egyik közreadójának, REMÉNYI ANDREÁNAK a már idézett tanulmánya és a kódex bevezetőjének kézbeosztása kapcsán. A tanulmányban – véleményem szerint helyesen – egyesítette a korábban

több kéznek tartott másolókat. Nála az 1. kézhez tartozó lett a két kantiléna és a DEME által kifogásolt részek. DEME morféma-statisztikára épülő megállapításait a paleográfiai vizsgálatok nem támasztották alá (OSZKÓ 2003b: 52). REMÉNYI külön kéznek tekintette viszont az általam szintén az 1. kézhez tartozónak gondolt szövegrészeket, amelyek a 3. és 4. kéz által másolt szakaszokat jelenti nála.

REMÉNYI szerint tehát az 1. kéztől három írásfajta található a kódexben. Az 1. kéz kurzív betűformái korábban is felbukkantak. Találón fogalmazott: „Ha két, az első másoló által beírt levelet összehasonlítunk munkája elejéről és a végéről, annyira szembeötlő a különbség, hogy azt gondolhatjuk, két scriptor írása van előttünk” (REMÉNYI 1996: 36).

A fenti megállapítást kiegészíthetjük azzal, hogy legalább három írásfajta ismer és használ, a Töredékben további típusokat is találunk. Noha szövegek összehasonlításakor az azonos írástípussal készült szövegeket szokás összevetni, a ductus, a tinta és egyéb külső jellemzők alapján a kéazonosság valós és erős lehetőség. Több írástípus egyidejű használata nem példa nélküli a magyar kódexek másolói között: ilyen scriptor még az Érdy-kódex másolója, aki egyazon lapon is többféle írástípust használt funkcionális megosztásban. Más írástípussal írta a törzsszöveget, illetve az ezekhez tartozó metaszövegeket.

A magyar kódexek írástípusairól szükséges volna egységes szempontú paleográfiai összegzést adni, főleg amiatt, hogy egy-egy scriptor írása kevertsége miatt nehezen kategorizálható. A Peer-kódex scriptorainak paleográfiai jellemzése is bi-

zonytalan. Az első kéznek a kódex eleji gótikus textuális⁸ írása formata jellegű, majd rotunda jegyeket kezd mutatni, egyre inkább hibrid gótikus írásba, végül bastardába megy át. Javításra kurzív írást használ, a két kantiléna betűi a (gótikus?, kurrens?) kurzív írásba keveredett bastarda jegyek miatt talán a littera gothica notularis egyik típusának is tartható. A Töredék kurzív szövegrészeiben megfigyelhetők hasonlóságok, de ezeket kisebb méretű betűk és vékonyabb vonalak jellemzik – talán kurrens jellegű kurzív írás. Végül az utolsó latin–magyar imádság magyar szövegének képén a kancelláriai kurzív vagy dokumentumírás bizonyos jegyei is megfigyelhetők. A Töredék első lapjának rectója még a kódexben a megelőző szövegrészhez tartozik, a másolt szöveget én még az 1. kéz munkájának tartom. Ezt követi a csíziókalendárium, a tanítások és a vegyes imádságok, szintén e kéztől.

A hangjelölési rendszereket csak a magyar szövegek alapján állapítottam meg. A csízió latin eredetű neveinek esetében ez problémát okozott, de ezeket latinos alakjuk ellenére magyar szavaknak vettem. A rövid szövegegységek a vizsgálható jelenségeket erősen korlátozzák, emiatt nem különítettem el a ritkább jelölési módokat.

Az 1. kéz írása javarészt mellékjeles, bár időnként előfordulnak benne melléketűs megoldások is. Az egyjegyes betűkről olykor lemarad a mellékjel: az *o* helyett *o*. Szintén a mellékjel hiánya

8 Az írástípusok meghatározásához l. MEZEY 1964, SCHNEIDER 1999, CLEMENS–GRAHAM 2007, MARCOS 2017.

okoz zavart: a mellékjel nélküli *l*, *n* betűk mögött állhat *ly*, *ny* ejtés is, de egyes nyelvjárásokban *l* és *n* is. A *g* esetében ez nem kérdés, mert általában a mellékjeles betű jelöli a *g*-t, a mellékjel nélküli betű pedig a *gy*-t. De a scriptor e téren csak annyiból következően, hogy nem használja a *g*-t *gy* hangértékben. A *nýlon* 'nyilon' szóban talán egyszerűsítés is lehet: két *y* helyett egyet másolt a lejegyző. Rendszeresen használja a hangérték nélküli *h*-val megtoldott mássalhangzók közül a *th*-t és a *gh*-t. Az előbbi a *ti*, *ty* betűkapcsolatban is, utóbbi jelölheti a *gy* hangot. Ilyen megkülönböztető szerepe van még a *c* utáni *h*-nak és *y*-nak is. A csízióban nem szerepel szokatlanabb helyzetben, de a kódexben előfordul *d* után is. Ugyanígy a Töredékben a katekizmusban is találunk a *dh*-ra példát (T5v: *vegýedh*). A kódexben (130v: *kerestphajja*) megtaláljuk még a *ph*-t is *f* hangértékben. A *h* viszont hangérték nélküli is lehet *p* után, l. 165v: *zephseges*.

Szövegtagolásra a csízióban a kettőspont és a pont szolgál. A csíziót követő imádságok szövegei körül pontok láthatók, de ezek nem tagolásra szolgálnak. A magyar–latin imádságban a záró latin szövegrész előtt megfigyelhető a két kantilénában a versszakok elkülönítésére használt áthúzott *v* (ŷ).

A csízió utáni imádság szövegében az *a* határozott névelő *ah* alakban mutatkozik (T4v: *ah te mehednek*), de előfordul, hogy az *az* *z*-je hasonul a következő szó mássalhangzójához: *atte zwzeý zwedet*. Figyelemre méltó az utolsó magyar szöveg hangjelöléséből kiolvasható néhány markáns eltérés – sajnos a szöveg túl rövid ahhoz, hogy minden jelenség összehasonlítható legyen, de azért vannak közös vonások is.

	Csízó	Imádság	Katekizmus	Latin–magyar fohász
hang	betű			
a	a	a	a	a
á	a, á	a	a	
c	ch, c			
cs	cȳ, c	ch, chȳ	ch, c	
d	d	d	d, dh	
e	e, é	e, é	e, ee	e
é	é, e	e	e, é	e, ee
f	f, ph		f	
g	g, g	g, g, gh	g, gh	g
gy	gh, g, gȳ	g, gȳ, gh	g, gh, gȳ	gȳ, g
i, í	ȳ, i	ȳ, l-	ȳ, i	ȳ
j	ȳ, l-	ȳ	ȳ, l-	
k	k, c		k, c	k
ly, lj	l', lȳ, l?	l', l?	l', lȳ, l?	
ny	ń, n?, nȳ?	nȳ	nȳ, ń, n?	n?, nȳ
o, ó	o, ó	o	o	o
ö, ő	o, o?	o	o	
s	s	s	s	s
sz	z, s, sc	z, s	z, s, sc	z
t	t, th	t, th	t, th	t, th
ty	thȳ, thi		thȳ, tȳ	
u, ú	u, ú, w, w	w, v	w, v	u
ü, ű	w, w	w, w, w	w, w	u
v	w, v	w, v	w, v	
z	z	z	z	
zs	z			

2. kéz

Az 1. kéz által lejegyzett kiegészítések beírása után másolt ez a kéz a kódexbe. Minden bizonnyal apáca lejegyzőre utal a szövegben a *szolgálóleányod* kifejezés. Írása világosbarna tintájú, egyenesen álló, szögletes hurkokat kedvelő bastarda. Az általa másolt szöveg az *amen* és a fekete tintával kiemelt *weg* szóval zárul, tehát nem tervezett további szövegeket bejegyezni. Helyesírása betűkapcsolatos. A szakaszkezdő nagybetűket mindig, a szövegtagoló jeleket (pont, kettőspont) többnyire kiemelte fekete tintával. Az általa megkezdett utolsó lapon piros tintát használt hasonló célból. Talán a kódex elázása miatt fakulhatott ki a rubrum, amely mára világos rózsaszínné vált, egyes kettőspontokat a fekete mellett pirossal is kiemelhetett, amelyek nehezen kivehetők a vízkár következtében. Hangjelölésében feltűnő a mellékjeles betűk hiánya. Előfordul a *g* betű *gy* hangértékben. A *g* graféma az ún. huszita írásban a *gy*-t jelölte, a rendszer többi hasonló palatális hangjától eltérően (pl. *n* mint *ny*) mellékjel nélküli alakjában jelölte a palatális párt. Az *ũ* betű *ü* hangértékben erősen bizonytalan, lehetséges, hogy egy nazálist helyettesítő rövidítésjellel és nem egyszerű mellékjellel van dolgunk. A *c* és *zs* hangokra nem találtam példát.

Hang	Betű
a	a
á	a, aa
cs	c, ch
d	d
e	e
é	e
g	g, gh
gy	g, gi, gh
i, í	i, ÿ
j	i, ÿ
k	k, c
ly	l, lÿ, li
ny	ni
o, ó	o
ö, ő	o?
s	s
sz	z
t	t, th
ty	thi, ti
u, ú	w, u
ü, ű	ü?, u, w
v	w, u, v
z	z

A SZÖVEGPÁRHUZAMOK VALLOMÁSA A KÓDEX KULTURÁLIS HÁTTÉRÉRŐL

Remete Szent Pál élete

Remete Szent Pál legendájának szövegét több vonatkozásban is felhasználták a kutatók nemzedékei a kódex keletkezése körüli kérdések megválaszolásában. A szöveg utal az ereklye hollétére, minden valószínűség szerint a budaszentlőrinci kolostor 1526-os törökök általi feldúlása előtti időből származhat a legenda. A szöveg alapján OSZKÓ további adatokat szolgáltat a keltezés pontosítására. Szerinte a legenda szövege ebben a formában azelőtt jött létre, hogy Remete Szent Pál két ereklyéje (a holtteste és a feje) egy helyre került volna. A testet 1382-ben Nagy Lajos hozatta a budaszentlőrinci kolostorba, a fej 1523. május 25-én került a pálos rend központjába. Az ereklyét a királyi pár és az udvar előtt vették át a szentlőrinci pálosok, akik térdenállva énekelték a Te Deumot (BÁLINT 1977.1: 143). A kódex szövege nem két ereklyére utal (OSZKÓ 2003b: 58).

Másik fontos megállapítása OSZKÓnak, hogyha pálos szerzetes másolta volna a szöveget, kihasználta volna annak a lehetőségét, hogy „atyánk” megjelöléssel illesse a szentet (OSZKÓ

2003b: 57). Ez várható lenne az érzelmi túlfűtöttség vagy a tiszteltetés miatt, de a scriptor mégsem használja ezeket a formákat.

Az is megjegyzésre érdemes, hogy Remete Szent Pál legendájának szövegét a XVI. század elején a pálos rend szabályozta. 1507-ben vagy 1511-ben megjelent Hadnagy Bálint nyomtatványában a szent élete és csodatételeinek jegyzéke.⁹ Munkáját több kolostor könyvtárában fellelhető változat alapján írta, és kijelentette, hogy aki ettől a szövegváltozattól eltérőt olvas, annak könyvét el kell kobozni (TARNAI 1984: 118–120, 210–211). További kutatások tárgyát képezheti annak vizsgálata, hogy Hadnagy Bálint latin és a kódex magyar szövege milyen viszonyban áll egymással.

A legenda más szemponttal is hozzá tud járulni a kódex körüli kérdések megválaszolásához. A szakirodalomban a kódex pálos hovatartozása melletti érvek egyike, hogy Remete Szent Pál legendájának bővebb változatát tartalmazza. Korábban nem merült fel szempontként, de a nevekkal való játékosságnak lehetnek a könyv leendő birtokosára utaló jelei is. A Székelyudvarhelyi kódex másolásakor bátyja Nyujtódi Judit számára lejegyezte Judit könyvét. Érdemes tehát elvi alapon azt felvetni, hogy talán a Peer-kódex leendő birtokosa egy Pál nevű úr volt, akinek tiszteltetésére másolták le a szent legendáját terjedelmesebb változatban. Ennek mégis ellentmond, hogy a kódex talán egy Simon nevű úr számára készült, illetve hogy Szent Elek legendáját is tartalmazza a kódex. E lehetőség felvetése tehát lehet jogos, de minden

9 Az 1511-es kiadás közvetetten hathatott az Érdy-kódex szövegére, de megfigyelhetők benne a szóbeli hagyomány nyomai is (KNAPP 1986: 157).

bizonynal ezúttal ennek nincs komoly alapja. Remete Szent Pál legendája a birtokos kötődésére utalhat, Szent Elek pedig a közép-kor egyik legkedveltebb legendahőse, habár kultuszának nálunk alig van nyoma (BÁLINT 1977.2: 56–58).

Ráolvasások

A Peer-kódexben van egy szövegcsoporthoz, amely szoros kapcsolatot mutat a szóbeliséggel. A kódexről régóta tudjuk, hogy második, vegyes tartalmú egysége több ének mellett imádságokból, ráolvasásokra hasonlító szövegekből áll: a különböző fegyverektől és cselekedetektől elszenvedhető sérülések, illetve mérgek ellen védenek.

A ráolvasásban Pócs Éva szerint olyan viszony testesül meg, hogy egy fölérendelt hatalom kényszerítően befolyásol egy tárgyat, eseményt, jelenséget stb. Ez a kényszerítőszerep a ráolvasásokon kívül számos rokon vagy határterületen lévő műfaj jellemzője is lehet. A besorolást az is nehezíti, hogy sok esetben nincs tudásunk a használatról vagy a kontextusról (ILLYEFALVI 2014: 11). Pócs szerint a közkedvelté váló varázskönyvek a XVI. századtól a félhivatalos egyházi szövegek, kolostorokban másolatot receptkönyvek voltak. A XV–XVI. században a hivatalos egyházi rítus részeként működő benedikciók már ekkor félhivatalos vagy tiltott egyházi használatú szövegtörödékek lettek. Az egyházi személyek által használt, de sohasem hivatalosan előírt szövegek, áldásszövegek is ide köthetők. A korabeli ráolvasások másik része a laikusok, nemesek, katonák, parasz-

tok szükségleteit kiszolgáló ráolvasó gyakorlat szövegei (PÓCS 2014: 25, 28). A szómágia egyházi visszaszorítására a XVI. századtól törekedtek (ILLYEFALVI 2014: 24).

A középkor egyes szakaszaiban olykor nehezen választhatók el a ráolvasás jellegű varázsszövegek a korabeli természettudományoktól vagy az egyházi hiedelmektől (FÜRBETH 2015: 183). Emiatt nehéz eldönteni, hogy mi tekinthető mágikus szövegnek, ennek meghatározása koronként változott. A rendelkezésre álló XV. századi délnémet kolostorokban (átlagosan 100 kötettel számolva) és magángyűjteményekben (átlagosan 10 kötetten) – nagyon durva becsléssel – mintegy 14 000 könyv lehetett. Hozzávetőlegesen 98 mágikus szöveg lehetett 16 gyűjteményben, ez kevesebb mint 1%-a a feltételezhető könyvállománynak, és csak a gyűjtemények egyhuszadában lehetett ilyen kötet (FÜRBETH 2015: 177–178). Ennek értelmében magyar nyelvterületen is csak igen korlátozottan állhattak rendelkezésre ilyen jellegű források.

HORVÁTH CYRILL szerint a kódex ilyen szövegei „helylyelközzel apokrifák”, sőt olykor babonás hajlamra utaló jeleket találunk bennük. A költészet határára nyúlnak vissza, az egyházi szellemen kívül a népies hatás is felismerhető (HORVÁTH C. 1895: 267–269). A kódex bevezetőjében is megemlíti a kiadók e szövegrészek és az archaikus népi imádságok közötti hasonlóságot (KACSKOVICS-REMÉNYI-OSZKÓ 2000: 19). A kódexben előfordulnak búcsús imádságok, némelyik varázserejűnek van feltüntetve, mely megóv veszedelemtől, meggyógyít a betegségből. A Peer-kódex szövegeiben vannak görög nyelvű szövegtöredékek is – az efféle imádságok kéziratát páncél alatt szokás viselni

a harcban (HORVÁTH J. 1931/1988: 168–169). LÁZS SÁNDOR és BOLONYAI GÁBOR szerint egyes szövegeket a korabeli orvoslás során használtak fel, mások a fehér mágia eszközeiként, amulett-szövegként a testen hordva biztosítottak védelmet (LÁZS–BOLONYAI 2008: 132–133). A középkorról ránk maradt ráolvasások elhangozhattak szóban, de vannak adatok ugyanannak a szövegnek az írásos, amulettszerű használatára is (ILLYEFALVI 2014: 33).

Figyelmet érdemel, hogy ezek a ráolvasások nem elmondással, hanem olvasással és felolvasással érik el a kívánt hatást. Modern átiratban idézem a záradékokat. A 229. oldalon: Valamely ember halálának idején megolvasandja avagy megolvastatja, tehát kétség nélkül mennyországba megyen; a 235. oldalon: Döghalálról való imádság, valaki mendennap megolvassa. Illetve meg kell említeni a kódex második felében e szövegcsoporthoz tartozó elemeket is a Töredék 4v–5r oldaláról.

A középkorban létrejöhetett egyfajta „vallásos köznyelv” (FAJT 2014: 95–96), amely megteremti a lehetőségét annak, hogy a vallásos irodalom közvetlen szövegelőzmény nélkül is kapcsolódjon a népi imádságokhoz. ERDÉLYI ZSUZSANNA, az archaikus népi imádságoknak nevezett műfaj újrafelfedezője szerint e szövegek jellemzője az írásbeliségből való majdnem teljes hiányuk (ERDÉLYI 2015a: 111). Ezeket a szövegeket funkciójuk, alaki jegyeik és belső áhitaterejük alapján hivatalos egyházi irodalomba sorolnánk, annyira hasonlítanak a kanonikus szövegekre, melyekből származnak, de templomban soha nem imádkozzák (ERDÉLYI 2015b: 277). Sőt a hivatalos egyháznak ezekről általában nem volt tudomása, de ha felfedezték ezek használatát, akkor apokrifeknek

minősítették és tiltották elmondásukat (ERDÉLYI 2015a: 111–112). Az archaikus népi imádságokon keresztül összevethetjük a szóbeli és írásbeli örökség tényeit, fölfedezhetjük a kölcsönhatásait (ERDÉLYI 2015b: 276), mivel ezek az imádságok szoros érintkezésben állnak a középkori egyházi szövegagyománnyal.

A ráolvasásoknak, varázserejű szövegeknek az ereje a megfelelő időben, a megfelelő személy által változatlan módon, pontosan előadott szövegben rejlik (DÖMÖTÖR T. 1981: 174–175). Az egyéni varázsszövegeket általában titokban mondták el. A varázserejű szóba vetett hit egykor a keresztény vallásban is eleven volt (DÖMÖTÖR T. 1981: 174). A ráolvasások bizonyos szakaszai és az ún. laikus imák (más néven archaikus népi imák) szöveghelyei rendkívül hasonlóak. Mindkettőt jellemzi, hogy az alapszövegek változatokban és kontaminációkban léteznek (DÖMÖTÖR T. 1981: 183). Ilyen változatokat mutat a Peer-kódexben a Göttweigi emlékkal rokonítható imádság háromszor megjelenő szövege, melyeknek jellegzetessége, hogy az egyes változatokban látható jelzős szerkezetek egyre terjedelmesebbekké válnak a kódex vége felé haladva.

Nem tartom lehetetlennek, hogy a Peer-kódexnek azon szövegei, amelyek feltételezhetően a szóbeliséghez közelebb álló változatok, valójában a szóbeli hagyományból közvetlenül, akár írott előzmény nélkül is a kötetbe kerülhettek. Ez viszont azt feltételezi, hogy a szövegek már korábban létrejöttek, és a szóbeliségben (a lehetőségekhez képest) pontosan hagyományozódtak. A szóbeliség megtűri a változatokat, az írásbeliség hiánya miatt bizonyos részek a változásokkal szemben nagymértékű ellenál-

lást mutatnak. Ezért maga a *Simon* név vagy a rokonságra vonatkozó utalások akár örökölt részei is lehettek a szövegeknek. Ezt a megállapítást némileg gyengíti, hogy a második kéz munkáját tartalmi, stilisztikai és nyelvjárási szinten is saját ízlésére igazította az első lejegyző, de a név előfordulásait érintetlenül hagyta. Ez az ellentmondás feloldható, ha mindketten egy harmadik fél számára másoltak.

Azt a felvetést is megkockáztathatjuk, hogy talán akár az első huszita inkvizíció meghirdetése és ezután az 1450-es, 1460-as években újra fellángoló huszitizmus valójában ennek a személyes használatú, népies jellegű, korabeli hivatalos vallásos szövegeket és műfajokat utánzó szövegvilágának a felszínre kerüléséhez köthető. A *huszita* szónak ekkor általánosan élt 'eretnek' jelentése is, tehát nem feltétlenül konkrét husziták, hanem általánosan eretnekséggel vádolhatók is állhatnak a háttérben.

A Peer-kódexből ILLYEFALVI tíz ráolvasást közöl, amelyek három típusba sorolhatók. LÁZS és BOLONYAI tanulmánya alapján 11 szöveggel van dolgunk, ezt a két szöveg közti *amem* (sic!) szó is jelzi. Ezek a kódex elejétől a vége felé haladva a következő sorrendben találhatók meg (tehát nem ILLYEFALVI csoportosítását közlöm, azt csak felhasználtam):

1. Minden veszedelem ellen 93v–94v (ebben: + *agjȳoz* + *agjȳoz* + *agjȳoz*),
2. Minden veszedelem ellen 94v–95v (ebben: + *Elj* + *elj* + *elj zabatanj*),
3. Döghalálról való imádság 118r–118v,
4. Hideglelés ellen 124r–125r,

5. Nyíllövés ellen 125v–127v,

6. Fegyverek ellen 127v–128r (ebben: *el elj elon tetragramaton; elj sin ajos melos otheoz; el elj eljon ihus tetragramaton agla alpha et o*)

7. Fegyverek ellen 129r–131v,

8. Mindenféle veszedelem ellen 131v–133v,

9. Nyíllövés ellen 136v–138r,

10. Fegyverek ellen 138r–139v,

11. Epilepszia ellen 173v.

Vallásos formájú ráolvasások, vallásos fohász, áldás, ima csoportjába (Pócs rendszerében IX. kategória) tartozik az 1., 3., 4., 6., 7., 8. A mágikus és vallásos formájú ráolvasások parancs, kívánság, egyházi átok/áldás csoportjába (X. kategóriába) pedig az 5., 9., 10. sorolható. Mágikus formák közé illik bele a 11., amely az értelmezhetetlen szövegek, amulettszövegek csoportja (VIII. kategória). ILLYEFALVI szerint a kódexnek azon részéhez tartozik a 11. ráolvasás, amely nem képezi a törzsszöveg részét, utólagos, de közel egykorú keletkezésű bejegyzés a misesorozatok leírásával (ILLYEFALVI 2014: 87).

Erre az utolsóként említett „kabbalaszerű” szövegre már TIMÁR KÁLMÁN is utalt. A lap középső sávjában látható „Jesus maria augustinus” sor szerint a lejegyző rendi hovatarozására, ez esetben Sz. Ágoston szabályzatát követő szerzetesre utalhat. TIMÁR szerint ilyenek voltak a korabeli Magyarországon az „Ágoston-rendiek, Domokos-rendiek, kanonokrendiek, pálosok és premontreiek. A kolostori magyar irodalom művelői közt csak a domonkosok, pálosok és premontreiek ismeretesek. Mindenképpen szerzetesek a kódex másolói, mert felvették az imádságok

közé az Urunk koronája (115. l. *wronk ihus cristusnak coronaya*)¹⁰ nevű olvasóimádságot” (TIMÁR 1927: 220).

Mindez a budaszentlőrinci pálosok pecsétjének leírásával kiegészítve hiteles képet ad Szent Ágoston szerepéről a pálosok körében: „Alakja hosszúkás volt e körülírással: »S. Frv. E. Scti. Pauli Primi Eremitae Ordinis Sct. Augusti«, jobbra szent Ágoston állott püspöki díszben, balra Remete sz. Pál; fönn egy góth iven szűz Mária volt látható a kised Jézussal ölében, lenn pedig kerek celában egy térdepelő (pálos) szerzetes. Sz. Ágoston azért szerepel e pecséten, mert a pálosrend az ő szabályait követte; ez oknál fogva egyes írók Ágoston-rendieknek is nevezték a pálosokat.” (RUPP JAKAB 1868: 205, idézi PÁMER 1907: 803).

LÁZS és BOLONYAI szerint ennek az epilepszia ellen való imádságnak szövegében megtalálható *almagondis* és *abargulans* szó varázsserejű betűszó, de utóbbi talán az apokrif iratokban fellelhető *Abgarus* király nevét is rejtheti (LÁZS–BOLONYAI 2008: 133, ILLYEFALVI 2014: 88). A talizmánhasználat üldözött tevékenység volt a kereszténységben, de visszaszivárogtak az antik kultúrából a gyógyítással foglalkozó szerzetesek, klerikusok tevékenysége révén, akik szentírási, liturgikus idézetekkel egészítették ki azokat. Az 1. és 6. ráolvasásban található *ely* szerepel Isten hetvenkét neve között, amelyeket a középkori amulettek rendszeresen felsorolnak, a Peer-kódexbe is ilyen hatásra kerülhetett. Az *el elj elon* bővülő sémát követő amuletszövegből származhat.

10 Ez a megjelöléssel ellentétben a 116., vagyis 58v lapon található.

Az 5. számú ráolvasásban megfigyelhető *tetragrammaton* szintén a hetvenkét szent név egyike. Az *elysin aȳos melos otheoz* szakasz görög nyelvű töredék, mely liturgikus szövegekben a XIII. századig többször felbukkant (LÁZS–BOLONYAI 2008: 133–136).

Az ILLYEFALVINÁL 1. ráolvasást LÁZS és BOLONYAI két szövegnek tekinti: 93v:1–94v:14 sorig tart az első, 94v:15–95v:8. sorig a második. Ennek változata még egyszer megvan: 131v:3–133v:8. Az első¹¹ megőrizte a Hortulus animae imádságának görög szövegét is (LÁZS–BOLONYAI 2008: 139–140).

A Göttweigi emlék párhuzama

A göttweigi bencésekhez került a közeli Ranna (Unterranna, Alsó-Ausztria) pálos monostor kódexeinek nagy része (SARBAK 1998: 462). A Göttweighez tartozó zalavári bencés kolostorba látogatott a XIX. században P. Vinzenz Werl, aki a göttweigi könyvtár könyveiről készített háromkötetes katalógust. Werl foliokatalógusa nagy segítségére volt RÓMER FLÓRISnak, aki közölt egy imádságot,¹² melyet vele egyetértésben HORVÁTH JÁNOS is XV. századi magyar imának vélt (RÓMER 1881: 105–107, HORVÁTH J. 1931: 100–101). Az általa XV. század végének tartott

11 A szerzők véletlenül felcserélve, a második szövegről állítják ezt, de az idézett szöveg forrásmegjelölése alapján egyértelmű, hogy az elsőre kell gondolni.

12 A nyelvemlék nagyméretű színes hasonmása is elérhető: <https://www.btk.elte.hu/content/a-keziratok-vandorlasi-migration-der-handschriften.t.3557> (utolsó letöltés: 2021. 02. 16.).

szövegről tudósít még ZOLNAI GYULA is (1905: 34). Ez azért is figyelemre méltó, mert a Gyöngyösi kódex (a 27., vagyis a 14r lapon) is megőrizte ezt az imádságot, ezenkívül éppen ez a kódex egészíti ki a Peer-kódexben megtalálható Szent László-éneket. A Gyöngyösi kódexben az utolsó három versszaka található a Szent László-énekek, köztük a Peer-kódexből kimaradt versszak is. E kódexet TIMÁR KÁLMÁN egy szövegegyezés alapján bencés eredetűnek vélte (DÖMÖTÖR A. 2001: 13).

A Göttweigi emléket utolsó szavai alapján VIZKELETY ANDRÁS mise vagy prédikáció előtt elmondandó imának tartja (BARTÓK idézi VIZKELETYt, 2020: 51). Párhuzamba hozható a Töredék egyik szövege, amely az imádságok elmondása előttre szól, ahogy a szöveg melletti utalás egyértelműen kifejezi (T5r: „ymad-sagodnak elötte mondýad ezth”).

A göttweigi imádság szövegét RÓMER „orthographiájával ugyanannyi sorban” közölte, az elérhető kiadványban¹³ egy kézjavításokat intézett a szövegben. Ezeket lábjegyzetben jelölve adom közre az imádságot.

Yrgalomnak Annÿa Maria Menyorzagnak
 assonÿa, Angÿaloknak ewrewme Zÿzeknek Wy-
 ragha, Menÿorsagbeli Zentheknek Vigasagya.¹⁴
 Purgatoriombeli halotognak hÿedelme, feldenualo

13 L. <http://epa.oszk.hu/00000/00021/00067/pdf/099-116.pdf> (utolsó letöltés: 2021. 01. 28.).

14 Javítva: *Vigasagha*.

Bines nepechnek, remenÿen,¹⁵ Kyrenk teged ne-
mes assonÿonk maria. Ma es ydenek mindenkoran.
Nyeryed nekenk Zenthleleknek malaztÿath, ki¹⁶
vilagoseha¹⁷ mek mÿ elmenketh,¹⁸ hogÿ ez Zenth
ÿgheketh¹⁹ halhazuk.

Saját átíratom pedig:

Yrgalomnak Annÿa Maria menyorzag-
-nak affonÿa / Angÿaloknak ewrewme
Zÿzeknek wyragha / Menÿorfagbeli
zentheknek vigafagha / Purgatorium⁻²⁰
-beli halotognak hÿeldelme / Feldenualo
Bines nepechnek²¹ · remenÿew · Kyrenk²² teged
nemes affonÿonk maria²³ · Ma ees ydenek
mindenkoran · Nÿeryed nekenk zenth
leleknek malaztÿath / kÿ vilagofoha mek
mÿ Elmenketh / hogÿ Ez zenth ÿgheketh
halhazuk

15 Javítva: *remenÿew*.

16 Javítva: *kÿ*.

17 Javítva: *vilagosoha*.

18 Javítva: *Elmenketh*.

19 Javítva: *ÿgheketh*.

20 Az *m*-et a sor végén az utolsó betű alsó szárának felhúzásával jelzi a scriptor.

21 A *c* javított betű.

22 Az *y* fölött sorközi *e* betoldása látható.

23 Az *r* sorközi betoldás.

A Peer-kódexben három imádság is rokonítható ezzel a szöveggel: PeerK. 120v–121v, 142v–143r, 143r–143v. Ezek közül az első mutatja a legszorosabb egyezést a Göttweigi emlékkal és a Gyöngyösi kódex szövegével. Ezek a hasonló frazeológiai szöveg hagyományt képviselő Mária-imádságok a kódex vége felé közelítve egyre terjedelmesebb jelzőgyűjteménnyé bővülnek. E szövegek felépítése hasonló, és frazeológiai párhuzamaik rokoníthatók az „Angyaloknak nagyságos asszonya” kezdetű kantilénával. E három imádság – melyek kétséggkívül egyetlen szövegnek változatai – előzményszövegül szolgálhattak magának Vásárhelyi Andrásnak is éneke szerzésekor. Ez vagy úgy lehetséges, hogy ismerte a szóbeliségben létező imádságot, esetleg magát a Peer-kódexet és/vagy valamely előzményét.

A Peer-kódex szövegváltozatai közül a könnyebb összevetetőség kedvéért a legrövidebbet közlöm (120v–121v):

Nemes azzońnom | zÿz maria ÿstennek || dÿchşeges zent
ańńa | angeloknak azzonnÿa | zÿzeknek wÿraga: fol- | -dön
walo búnş nep- | -nek remensege pur- | -gathorÿumbelÿ ha- |
-lottaknak hÿedelve: | kerönk nemes azzoń- | -nÿonk zÿz maria ez
| napon es ÿdönnek men- | -denkoran: fogadÿad | ez ÿmadsagokat
ees | nÿerÿed nekönk zent | leleknek malastÿat || kÿnek mÿatta es
maÿ | zent ÿgeket halhassuk | erthesswık tarthasswk | lelkonknek
wduoz- | -segere es búnönknek | bochanathÿara amē

A Csensztohovai emlék párhuzama

A híres lengyelországi búcsújáróhelynek, a magyar alapítású pálos kolostornak könyvtárában található *Cantionale ecclesiasticum*²⁴ című kötetben bukkant DOMOKOS PÁL PÉTER egy magyar szöveg- emlékre. A kódexet a benne található bejegyzés alapján 1501-re keltezik: „Is liber spectat ad Montem Clarum Czesztohoviensium Anno Domini 1501”. A kézirat 385v lapján a négy kottasoros latin Credo kezdete fölött látható a magyar szöveg. DOMOKOS a Peer-kódexben olvasható párhuzamának hasonmását közölte, de az egész tanulmányban tévesen Winkler-kódexnek nevezi a forrást. Ez tehát nem véletlen elírás, mert később a pontos oldalszámot is megadta. Vélhetően a kronológiai kérdések okozhatták a tévedést, mert úgy utal a lengyelországi pálos vendégszövegre (1501), hogy az időrendben a Festetics-kódex (1492–94 k.) és a Winkler-kódex (1508) közé tehető. Úgy vélte, hogy a kolostor tagjai között mindig lehetett magyar, és az egyik ilyen magyar pálos szerzetes jegyezte le a szöveget. Átírása nem mentes a tévedésektől, pl. a jobb lapszélen látható szöveget „hban forgodnom”-ként közölte (DOMOKOS 1966: 489–491), de valójában ez a résznek fejjel lefelé „olvasott” megfejtése. Ez a jobb margóra írt szöveg letről felfelé haladó kibetűzése (az álló lap 90°-kal jobbra fordítva), de ha felülről lefelé (90°-kal balra fordítva) olvassuk, akkor az értelmes *meltholtas megh* ige olvasható.

24 Jelzete: N II. 1. 583 R.

Az általa Winkler-kódex néven említett kódex a Peer-kódex, az innen való szöveggel egybevetést is készített. Valamint további, általa mondatszerkesztési és szóhasználatbeli párhuzamoknak vélt kódexrészleteket is közölt. Ezek a Gyöngyösi kódex 253. lapjáról és a Thewrewk-kódex 305. lapjáról valók (DOMOKOS 1966: 492).

Az előbbi: „Zerelmes azzonyom Maria: | Tengernek chyllaga: | vilaghossihad megh az én ziuemeth: ees aggad megh esmernem az kegelmes baranth: | the zenth fyadath: | my vronkath; jhus Xpus. amen.”

Az utóbbi: „En halalomnac ydeyn, | mykoron en ereym, ynaym megh zakadoznak | Es oltalmaz megy ketsegeben esestewl | Es eroseycz meg engemeth zent haromsanac hytyben ma es halalomnac ydeyn amen”.

MOLNÁR JÓZSEF nem sokkal később megjelentette a szövegről saját átiratát. A munka során DOMOKOS segítségét is kérte. Felvevése szerint emlékezetből való lejegyzéssel lehet dolgunk. Felhívta a figyelmet a Peer-kódex és Winkler-kódex nevének DOMOKOSTól való felcserélésre (MOLNÁR 1975: 111). Átírásában szintén – több ok miatt is – találhatunk hibát (ilyen például a *cxz* szó), ezért újra közreadom az emléket. A közlésbe csúszott hibák egy része a betűformák néminemű szokatlanságából adódhat. Felvevése szerint az *e* jele sokszor alul farkas *o*-ra emlékeztet, ezért ezeket *ø* jellel írta betűhű átírásában, olvasatában *é*-vel vagy *ö*-vel való behelyettesítéssel javasolt feloldani. Véleményem szerint erre nincs szükség, egyszerűen nem húzta fel ívesre az *e* alsó szárát a scriptor, ezért némiképp szögletesebb a betű formája.

A szövegben vannak íráshibák, amelyek nem magyarázhatók az emlékezetből való lejegyzéssel. Ilyenek a mellékjel elhagyásából adódó hibák: pl. *o* helyett *ρ*, vagy a betűk feletti nazálist pótló rövidítésjel feloldás nélküli elmaradása. Ilyen hiba még a lejegyző által javított téves szövegrész, amely későbbi szövegrészek előrehatásából adódik.

Noha a kódexből származó keletkezés helyét és idejét jelző dátum hitelességének megkérdőjelezésére nincs ok, a magyar nyelvű vendégszöveget 1501-hez kötni kétséges. Ehhez paleográfai vizsgálat is kell: azonos-e a kéz a törzsanyagon dolgozók valamelyikével.

Később a SIMON GYÖRGYIvel közösen kiadott Magyar nyelvemlékek című kötetben is közölte a szövegemlék átírását és olvasatát. Átvették DOMOKOS utalását a Peer-kódex „majdnem szóról-szóra” egyező szövegére, valamint a Gyöngyösi és Thewrewk-kódexekre. A kódexek nem szerepelnek a szakirodalmi tételek között. MOLNÁR saját tanulmánya sem eredeti címén, hanem „Częstochowai magyar nyelvemlék 1501-ből” címen szerepel (MOLNÁR–SIMONYI 1980: 130).

A Gyöngyösi és Thewrewk-kódex említett lapjain a szövegeknek nem lelhetjük nyomát, az előbbi nem is ilyen terjedelmes. Az oldalszámok a VOLF-féle Nyelvemléktár 2. kötetére utalnak. Talán szerencsésebb lett volna a VOLF által a lapok tetején jelzett, eredeti lapszámokat megadni.

A Peer-kódex kiadásában további tartalmi egyezésekre utalnak a kiadók. A Festetics-kódex 116–118, és 195–197., valamint a Czech-kódex 150–153. oldalára, amelyeken az Ave Maris stella

szövege található. Illetve ezen kívül még a Gyöngyösi kódexnek időközben a Régi Magyar Kódexek sorozatban megjelent kiadását hozzák a Nyelvelméltár helyett, melynek immár a helyes lap-számához irányítják tovább az olvasót. Én úgy gondolom, hogy a Peer-kódexnek már jelzett szövegén kívül a javasolt szövegek nem tekinthetők sem előzményszövegnek, sem a rokonságot bizonyító távolabbi párhuzamnak.

A Csensztohovai emlékről készített saját átírásom (a nyelvemlék két korábbi közreadójának fényképmellékletei alapján):

O Edesseges ziz maria ez vȳlagnak | megh vilagosithoȳa / vilagosichad megh az | en lelkemeth / es esmerthes meg engemeth | az the zenth fȳadhal iesussal / <es ne hagh | engemeth erusiched> O edesseges ziz | maria michor az en lelkem az²⁵ en | thesstutwl²⁶ el thawozigh²⁷ erussichedh²⁸ | megh zenth haromsagnak zethiben²⁹ | es ne hagh engometh ketcheben | essnȳm

A Peer-kódex megfelelője:

[O] edesseges zȳz ma- | -ria tengernerkeh | chillaga · ez wilagnak | meg wilagossoȳtoȳa | wilagossohad meg | az en elmemet esmer- | -tes meg az the edes | fȳadwal az iesuswal | O edesseges zȳz maria | mȳkron az en lelkem | en testemtȳl el tauo- | -zȳk oltalmazad

25 Az *a* szögletes, alul nem ér össze a köríve.

26 Feltehetően az *u* fölül elmaradt a nazálist jelölő a rövidítésjel.

27 A szó után +” betoldójelekkel a bal lapszélen utólagos kiegészítés e helyre utalva: + | *othal* | *maz* | *megh* | *engom-* | *meth* | *pokol* | *beli* | *ellen* | *segthwl*.

28 A lap jobb szélén „betoldójellel a helyére utalva, valószínűleg a másik beszúrás utáni kiegészítés: *meltholtas megh*.

29 Feltehetően az *e* fölül lemaradt a nazálist jelölő rövidítésjel.

| pokolbelÿ ellensegtwl | meltoltassad meg | erÿsseÿtenÿe Zenth |
haromsagnakh | hwtyben ees n  e hag | kethsegeben esnem | Amen

Egy esztergomi passionale Te Deum laudamus töredéke

Az Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtárban egy XV. századból csonkán fennmaradt latin nyelvű k  zirat³⁰ k  t  st  bl  in különböző időkből és kezektől való tollpr  b  k és szövegtöredékek láthatók. A hátsó k  t  st  bl  j  n maradt fenn a Peer-kódex Te Deum laudamus  val párhuzamos, majdhogynem teljesen azonos sz  vegv  ltozatnak a töredéke (KOVÁCH 2006: 49).

A könyvecske hátsó tábláján k  t – vélhetően a XVI. század közepén   lt – possessor neve is látható, nagyon hasonló kézírással lejegyezve. Fel  l: „gregorius chompor”, alatta: „gergiuf fzucz de comiati” – KOVÁCH szerint Komjáti Sz  cs Gergely vagy György (2006: 49). A kötet két feltehető birtokosa k  z  l az egyikh  zh   csak a könyv megvásárlásának esem  ny   kapcsolódik: „gergiuf fzucz de comiati dedi fzapones viiij”. A két sz  vegr  szle-tet az el  s   és hátsó kötéstáblára valószínűleg a magát „gregorius chompor”-ként megnevez   birtokos jegyezte le, bár a két név bejegyzése igen hasonló ductust mutat. A szakirodalom hol az

30   r  zhelye: Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár, jelzete: MS I 178.

egyiküket (LÁNYI–KNAUZ 1866: 484, FRICK 1910: 673, VARGHA 1913: 54), hol a másikukat (RADÓ 1941a: 121–122, 1941b: 172, CSAPODI–CSAPODINÉ 1988: 327) tartja a könyv tulajdonosának.

A passionale első tábláján található szövegrész *ad romanos decamō prim[...]* jelzéssel Sylvester János bibliafordításából közli Szent Pál rómaiakhoz írt levelének részletét (11, 33–36). A bibliai töredék 1541-nél előbb nem készülhetett,³¹ így az azonos kéztől származó Te Deum-töredék legkorábban azzal egy időben kerülhetett a hátsó táblára. Bár KOVÁCH szerint az első nyolc sor fordítása olvasható a passionaleban (KOVÁCH 2006: 49), valójában a töredék a Peer-kódex megfelelője alapján csak hat sor lenne. De mivel a harmadik sor hiányzik a hátsó kötéstáblára írt szövegből, így csak öt sorból áll a töredék. A Te Deum-részlet esetében biztosabban tehető fel köztes szövegváltozat. Ugyanis a hátsó tábla töredéke sem közvetlen és nem is szoros másolata a Peer-kódexbelinek, sokkal inkább emlékezetből lejegyzett szöveg, amely vélhetően a szóbeliségben élt. Itt még a kihagyott sor is bizonyító erővel bír. A kiemelt szerepű verskezdő szórend (ami alkalmas címelőzmény kialakulására, később az incipit jelentkezik a nyomtatványok tartalomjegyzékében is) felcserélése is ezt a feltevést erősíti. Ez kiemelten fontos, mert a Peer-kódexben található Te Deum nélkül magányos változat lenne, így viszont feltételezhető, hogy szóbeli hagyományokra épülő változatot másoltak a kódexbe, annak scriptora nem feltétlenül azonos a fordítóval. Ez végső

31 Az emlék részletes leírásához és a datálás időpontjához l. NÉMETH 2019.

soron érthető, nem apácák számára készített értelemtükröző fordítás a Peer-kódexé, hanem a szóbeli hagyományokban élő szöveget másoltak be a világi személynek készülő kódexbe.

Az esztergomi passionale Te Deum töredékének betűhű átírata:

[t]eged iftent mi dicerionch teged vrnak mief vallonk:

[te]ged eurek iften minden foldi allat dicer neked

[ch/k]erubin ef ferafin mindenkoron enekelnek fzent

[sz]ent vriften diczo kirar tellef³² menorfzag

[e]f fold folfeggel diczofeggel

Peer-kódex:

Iften teged dycheronkh | teged wrnak mÿ es vallonk |

Teged ɔɾɔk iften menden | földi allat dycher Teneked |

meññeÿ angelok es meññeÿ | feÿedelmek Teneked

cherwbin | es feraphin mindenkoron | enekelnek Zenth

iften | Zent wr Zent vr iften | dychɔ keral' Tel'les meñorfağ |

es föld felfeğes dychɔfeğeddel ...

A kódex kottával ellátva közli a Te Deum laudamus szövegét. A Te Deum kottái kapcsán TIMÁR megjegyezte, hogy ez

32 A második *l* sorközi betoldás.

alkalmas lehet arra, hogy az egykorú szerzetesrendek hangjegyeivel is összevessük – de neki erre nem volt lehetősége. Viszont megemlítette, hogy a XVIII. századi pálos vagy ferences dallamokkal nem egyeztethető a Peer-kódex szövegének kottája. Végül úgy vélekedett, hogy a kódex és az eredetileg hozzá tartozó Töredék pálos eredete vitatható (TIMÁR 1927: 221–222).

A Te Deum dallamáról és használatáról SZENDREI JANKA zenetörténészről származó megállapításokat foglalom össze OSZKÓ disszertációjából. A kottairás és kottaolvasás a középfokú végzettséget szerzett emberek körében természetes volt. Kottákat lejegyeztek világi műhelyekben is, ezek állhattak egy-egy plébánia mellett vagy valamely város szolgálatában. Magyarul énekelhettek hivatalos egyházi liturgián laikus személyek is. A Te Deum elhangzott minden kiemelkedő és társadalmi eseménynek tekinthető liturgikus jelenetnél (királykoronázás, püspökszentelés, templomszentelés stb.), de rendszeres (zarándoklat, búcsú, családi ünnepek) vagy mindennapi éneklésére is használatos volt – a kódexünk szövege valószínűleg ilyen használatra szánt változat (OSZKÓ 2003b: 135–137).

Ennek alapján OSZKÓ úgy ítélte meg, hogy a kódex kottája nem bizonyítja annak pálos jellegét, a kottairó a hazai gregorián gyakorlat alapján dolgozott. Csak az jelenthető ki biztosan, hogy széles körben elterjedt dallamváltozatot jegyeztek le. De figyelemre méltó, hogy minden lényeges ponton egybevág a XV. századi pálos antifonáléban fennmaradt, latin nyelvű dallamváltozattal (OSZKÓ 2003b: 137).

A Peer-kódex változata a legszabadabb a többi kódex szövegeihez képest, talán nem kolostori használatban lévő, értelemmagyarázó szerepű fordításról van szó, hanem a szóbeli hagyományokban öröklődő és formálódó szövegváltozattal lehet dolgunk (Oszkó 2003b: 138–139).

Bonfini beszámol II. Ulászló király 1490-es székesfehérvári koronázásáról. A leendő király egyházi és világi főurak kíséretében indult a bazilikába, előtte Corvin János vitte a Szent Koronát, mellette főurak a királyi jogart és az ország zászlaját, Kinizsi Pál pedig a kivont kardot. A szertartás során hagyományosan háromszor fel kellett tenni a kérdést a jelenlévőknek, hogy akarják-e királyukká koronáztatni a leendő királyt. A szertartás a jogar átadásával folytatódott, ezután a király oldaláról leoldották a kardot, majd trónra ültették, végül a Te Deum éneklésével véget ért az egyházi ceremónia (BERTÉNYI 2013: 13). Bizonyos az is, hogy e XV. századi leírás sokkal korábbi elemeket is tartalmaz, hiszen I. András király koronázásától kezdve Székesfehérváron koronázták a királyokat, az uralkodó jelvények szerepe és a további hagyományok a XIII. századra alakultak ki (ZSOLDOS 2013: 27).

Szerémi György Szapolyai János 1526-os koronázásáról tudósít. A sekrestyében ráadták az aranyos bársonyos palástot, felövezték Szent István király kardjával. Jobbkezébe kapta a jogart, balkezébe adták a keresztes aranyalmát. Háromszor kinyilvánították a jelenlévők, hogy akarják királyuknak, végül feltették Szapolyai fejére a koronát és felszentelték. Ezután a városon kívülre lovagolt a király, előtte vitték a királyi zászlót a Szent Miklós-szoborhoz, itt keresztet vetett a karddal és elénekelték a Te Deum laudamust,

majd elvezették a prépost házához, a szállására (JUHÁSZ–ERDÉLYI ford. 1979: 136–138).

A két szertartás között nagy különbség, hogy II. Ulászló koronázásakor még az egyházi szertartás során a bazilikában hangzott el a himnusz, addig Szapolyai esetében a városon kívül, az egyházi szertartás után. Ez mutathatja a templomi ének népénekké válásának átmeneti szakaszát. Ennek alapján meg merem következtetni, hogy a Peer-kódexben megőrzött vagy ehhez rendkívül hasonló változat hangozhatott el a koronázásokon, egyházi társadalmi eseményeken, búcsújárásokon.

Nem véletlen tehát az egymást követő szövegek helyzete a kódexben. A Peer-kódexnek ebben a részében valóban éneklésre szánt változatok szerepelnek, világi énekek, mint az „Angyaloknak nagyságos asszonya” kezdetű Mária-ének, Apáti Ferenc kantilénája és a Szent László-ének mint körmeneti ének. Ezért úgy vélem, hogy az ezektől körülvelt és kottával lejegyzett *Te Deum* is világi, általános ünnepi himnuszaként szerepel a kódexben.

A Müncheneri emlék párhuzamai

HAADER LEA a Müncheneri emlék vizsgálata kapcsán figyelt fel arra, hogy ez a nyelvemlék tartalmaz olyan szövegpárt, amelynek tagjai nyelvéllapotuk alapján egy írásban régóta öröklődő és egy szóbeliség változásait lekövető változat lehet. A kódex több nyelven különféle szövegeket tartalmaz, a magyar résznek vélhetően írásban öröklődő szövege a *Credo*, a *Pater noster*, szóbeliséghez

köthető változata a Magnificat. Az összes fennmaradt kódex közül egyedül a Peer-kódex az, amelyben e három szöveg együtt előfordul. Ezenkívül a Müncheneri emlék párhuzamos szövegei a nyelvi megoldásaikban is sok helyen párhuzamot mutatnak a Peer-kódexbeli változatokkal (HAADER 2005: 176).

A kódexek vallásos szövegei általában nem hagyományozódnak közvetlenül, megrekednek a kolostorok használatában és a későbbi korok szövegváltozataival nincs erős kapcsolatuk. Viszont a Peer-kódex a szóbeliség felé mutat azzal, hogy megtalálható benne a többi kódextól eltérő fordítású *Te Deum laudamus*, amelyet egy legkorábban 1541 után másolt *passionale* töredékében is fellelhetünk (NÉMETH 2019). Ki kell térni arra is, hogy Müncheneri emlék az imádságai a kódexekben is egymáshoz közeli változatokban fordulnak elő. A főimádságok (Miatyánk; Üdvözlégy, Mária; Hiszekegy) szövege ORLOVSZKY szerint a szóbeliségen keresztül jut el archaikus formában Pázmányhoz³³ (ORLOVSZKY 2010: 243).

Ave Maria

Müncheneri emlék:

Hidueslig Maria malastal tēllies: vr wagion tēfalet. te aldod āssoni alatoknak chēsete. ēs aldot temehednek gimelcze Ιησους Χριστος αμην

33 ORLOVSZKY a Peer-kódex szövegével hasonlítja össze a Pázmány által közölt Miatyánkat.

Ydwez leegh MAPIA malazthal tellyes. wr waghyon the weled.
the wag aaldoth azzonyaallatokkezeth ees aldoth the mehednek
ghymeelche Iesus Christus.

Peer-kódex:

Idwezleg maria : | malasthwal tel'l'yes : | wr wagyon te veled : | te
wagh aldot : azzoń- | -allatoknak közötte : | ees aldot the mehed- |
-nek gymolche iesus | cristus Amen

Pater noster

Müncheni emlék:

Mi ägänk ki wäg mënëgbe. Sentëltesek te nebed. Iëien te orsägod.
Legen te äkära- | tod: mikëpen membe ës fëlden. Mindënap
generenket abiät nekenk ma: ës | megbozässät mi vëtenkët.
mikëpen ës mi magboczätunk vëtëtëknek. Ës ne boczäs minkët
kësërtetre. de säbädiczmk mikët a gonostwl Amen | My atyank ky
wagh menyegbeh. zenteltessek the newed. Ýewýen the orzagod.
Leeg- | hen the akarathod mykeeppen menyben ës feelden.
My kenyerumketh mennennapnath | adyad nekywnk ma. es
bachaassad mý nekwnk my weetkynketh mykeeppen mýes bo- |
chatwnk nekwnk wetetteknek es neh wygh mynketh keseertetreh.
dech zabatah mynketh | gonoztwl. Amen.

Peer-kódex:

Mý athýank · kÿ | wagh meńékben : | zenteltessek the newed |
ýöýon te orzagodh | legen te akarathod | mýkeeppen meńben | ees

foldon : mÿkeñe- | -ronkoth menden | napÿath aggÿadh | nekonk
 maa ees | bochassad mÿnekonk | mÿ wethetonkoth : | mÿkent mÿ
 es bocha- || -thonk nekonk we- | teteknek : ees née vig | mÿnketh
 kesertetbe | dee zabadoh mÿnket | gonozthwl Amē

Credo

Müncheni emlék:

Hyzek ÿstenben mendenhato atÿaban mennek eēs feēldnek
 theremteyeben / eēs yes- | susben christusbem ew eghghetlenegh
 fyaban. my vrwnkbem ky fogattateek zentelelekv. | zyletheek
 zyz Maryatwl. keenzateek pontyan pylaatosnak. fezewteh hala es
 el themettetek | zaalla poklokra harmal napon / halottay bool /
 felthamata / Meeneh menyegbeh ywol | mendenhato atya ystennek
 yoogyara / ynnen leehen yewendeh yteelni eleweneketh / ees |
 haoltakath. [sic!] Hyzek zenth leelekbem kereztyen eghhaazbo /
 zentheknec eghghessegeben / | bynnec bochanatyaban testneb
 felthamadasaban / ees az. erek eeletbeh Amen

Peer-kódex:

Hÿzek ÿstenben : | mendenhato at'aban : | mennek ees földnek |
 teremtoÿbe : ees iesusba : | cristusba o fÿaba³⁴ : mÿ | egh wronkba : kÿ
 | fogattatek³⁵ Zenth | lelekthol : zÿletek | zÿz mariathwl ken- || -zatek

34 L. még a Peer-kódex 190–4. lapjain a Credo-parafrázist: *iesusban cristusban istennek eggÿetlen fÿaban*.

35 A második a javítás e-ből.

poncio pŷlatus | alath : meġ feżle : | meġ hala ees el- | -temettetek
zalla pok- | -lokra · harmadnap | halottaŷbol fel ta- | -mada : mene
meńńek- | -be · wł mendenhato | at'a ŷstennek ŷogŷa | felłl : onnan
megh | ŷowendŷ : ŷtelńŷ | eleweneketh ees | holtakot Amen

Magnificat

Müncheni emlék:

Felmagastagŷa asen lekem vramat Es erile asen lelkem en deusegembo
istenembe | mert nese asee leanŷanak alasztossagat. inne mert etil
fogua badugnak mēdnak engemet | minden nemsetsegeg. Mert ten
enekem nagŷokat ki hatalmas es sent asee neue. Es asee | ergalmassaga
anemsetsektŷl nemsetsegig etet feleknek Ten hatalmassagot ase
karŷaual: | el osta akeueleket ase sinekuek elmeŷkbe. Heheseket
betelte ŷokal es akasdaggokat | boczata hyvsagogba Fogada israel
asee germeket. megemlekesek asee ergalmassaganak | Mikepen sola
ami aŷankos abrahaanak: es ase nemsetsegenek erepe.

Peer-kódex:

Magasztalŷa en | lelkem³⁶ wr- | ath Es vigad | en lelkem : en ŷdwez-
| -eŷthŷ ŷstenemben | Merth meġ tekente | ŷ zolgalo leanŷanak |
alazatussagat Ime || merth ebbł engemet | bodognak mondanak |
menden nemzethek | Merth tŷt ennekem | nagŷokok : kŷ hatal- |
-mas : ees zenth ŷ ne- | we Es ŷ ŷrgalmass- | -aga nemzethrol ne- |

36 Az első l talán e-ből javított betű.

-mzethre ȝtet felȝk- | nek Tȝth hatalmat | ȝ kariȝaban : el hȝn- |
 -theth kewelȝketh ȝ | zȝwenek elmeȝyebȝl | Lé wetet hatalmaso- | -kath
 || ascekbȝl : ees fel ma- | gatzala alazatosokat | Uehezȝket³⁷ bée tȝltȝt
 | ȝȝkkal ees kazdagokat | bochata hȝwon Ue- | -we israel ȝ germeket
 : | meȝ emlekezekh ȝ | ȝrgalmassarwl | Mȝkeppen zolt mȝ |
 athȝanknak abra- | -hamnak : ees ȝ mag- | zatȝnak ȝrȝkke Dȝchȝ- |
 -seȝ atȝanak ees fȝw- | nak :³⁸ es zent leleknec || Mȝkeppen wala kez-
 | -detben ees mostan | ees mendenkor ees | ȝrȝkkȝn ȝrȝkke . amē

A Szent László-ének

„Nincs még középkori versünk, mellyel annyian és annyit foglalkoztak volna, mint a László-énekkal” – írta GERÉZDI RABÁN az 1960-as években. Ezért nem térek ki minden szakirodalmi tételre, csak az ének körüli néhány fontosabb kérdésre, melyek távolabbról is érintkeznek a kódex történetével. Az ének a magyar világi líra egyik első terméke. 19 latin–magyar verspárból áll, mindegyik 2×4 soros, a 15. versszakpár második fele elveszett. A latin versszakok mindig nagyobb és díszesebb betűvel kezdődnek, a magyarok dísztelenebbek – ebből HORVÁTH azt a következtetést vonta le, hogy a magyar és latin szöveg egyaránt eredeti szöveg, egyszerre hozta létre azokat egyetlen személy (HORVÁTH 2009: 143).

37 Valószínűleg *E* helyett *U*-t írt tévedésből a scriptor.

38 A kettőspontot valószínűleg utólag tette ki a scriptor.

A Szent László-ének két kódexből maradt ránk, GERÉZDI ekkor úgy vélte, hogy mindkettő a XVI. század első harmadából származik. A Gyöngyösi kódex³⁹ adja a teljesebb latin szöveget, a másik kódex pedig a Peer-kódex. A Gyöngyösi kódex másolója az ívfüzetek összekötése után jegyezte be az ének részeit az üresen maradt helyekre. GERÉZDI a Gyöngyösi kódex keletkezésének időhatárát a papír vízjegye alapján határozta meg: legkorábbi előfordulása 1509-ből (Brassó), utolsó 1532-ből (Grác) ismert – de ezek az adatok nem tekinthetők teljesen biztosnak, l. A kódex kötése és anyaga című fejezetet. A Gyöngyösi kódexbe másoló scriptor előtt lévő példány tartalmazta a teljes latin szöveget, de a magyar versszakok közül csak hármat (16–18.) jegyzett le teljesen, a többinek csak a kezdőszavait. HORVÁTH szerint nyilván azért, mert ezek kivételével a megrendelő előtt ismert volt a szöveg – vagy legalábbis emlékezett rájuk (HORVÁTH 2009: 143). Bejegyzései alapján valamelyik szerzetes közösség kántora, iskolamestere lehetett. A kódex feltehetően nem egy ember kizárólagos tulajdona volt. A kódex már a XVI. század elején a gyöngyösi ferences kolostorban lehetett (GERÉZDI 1962: 140–147).

Szerencsés véletlen, hogy a két kódex szövege szinte mindenben kiegészíti egymást. Csak két értelemzavaró szövegromlás figyelhető meg, mindkettő a Gyöngyösi kódex olyan versszakaiban, amelyek hiányoznak a Peer-kódexből. GERÉZDI szerint ez a minőségre is kihat, mert a romlott szövegből készítette a magyar for-

39 A Gyöngyösi kódexre GERÉZDI és VEKERDI rendre Gyöngyösi-kódex, DÖMÖTÖR ADRIENNE Gyöngyösi Kódex alakban utal.

dítást a szerző. Az énekszerző a saját tapasztalatait, a Mátyás-kori állapotokat vetítette vissza Szent László korára. Az ének 1468-tól 1478-ig volt „aktuális”: az énekben említett husziták mögött talán Mátyás csehekkel való háborúi rejtőzhetnek. A két kódex szövegei igen közel állnak egymáshoz, de ennek oka inkább a latinból való szoros fordításban rejlik. Igen csekély támpontot nyújthat a rendiséget illetően az, hogy az ének – akárcsak Remete Szent Pál legendája a Peer-kódexben – utal a budai Szent Lőrinc-kápolnára (GERÉZDI 1962: 155–190).

VEKERDI úgy vélte, hogy a Peer-kódex szövege sem közvetlen másolat, a szerzői változattól legalább egy, de inkább több közbeeső változat választja el. A Gyöngyösi kódex szövegváltozata számára valamivel későbbinek tűnik. Itt a szöveg nem a törzsanyagba van beágyazva, hanem egy előzéklevélen maradt fenn, feltehetőleg a kódexet tartalmazó kolligátum egybekötése után jegyezték le. Az sem biztos, hogy a két előzéklevél papíránya azonos a kódexével, mert nem tartalmaznak az azonosításhoz szükséges vízjelet. Ezért GERÉZDI vízjegyekre vonatkozó megállapításai csak az ének másolásának kezdeti időpontját jelölhetik. Az írástípus későbbi időt sejtet, mint a Peer-kódex szövegéé. A Gyöngyösi kódex keletkezésének alsó határaként a XVI. század húszas-harmincas éveire történő datálás reálisnak tűnhet. A Gyöngyösi kódex szövege nem a Peer-kódex szövegének (közvetlen vagy közvetett) másolata, mert tartalmaz olyan strófákat, amelyek a Peer-kódexből hiányoznak. VEKERDI szerint a Gyöngyösi kódex változatának másolója nem ismerte a Peer-kódex szövegét, de nem is használta a Peer-kódex eredetijét. A két kódexben lévő szövegváltozathoz

külön-külön szöveg hagyományozódási előzményeket kell feltenni. A Gyöngyösi kódex másolója feltűnő módon éppen azokat a részeket másolta magyarul, amelyek a Peer-kódexből hiányoznak, de VEKERDI megjegyezte, hogy e kapcsolódás aligha tekinthető szerencsés véletlennek. Inkább a Gyöngyösi kódex másolójának szövegismereteire utalhat (VEKERDI 1972: 133–135).

A Gyöngyösi kódex kiadásakor DÖMÖTÖR ADRIENNE úgy összegezte az addigi álláspontokat, hogy feltehetően a Peer-kódex változata készült korábban. A Gyöngyösi kódexben három teljes versszak, a többinek incipitjei szerepelnek magyarul, 18 versszak latin. VEKERDI óta általánosan elfogadott, hogy a latin és a magyar változat egymással párhuzamosan szereztetett. Noha keletkezési kora 1470 és 1480 közé tehető, a szöveg hagyományozódásnak további éveit is figyelembe kell venni a változatok keletkezésénél. A Szent László-ének feltehetően nem egyházi használatra készült (DÖMÖTÖR A. 2001: 24–26).

HORVÁTH IVÁN szerint a Gyöngyösi kódex lejegyzője két szöveg hagyományt követett: az előtte lévő másolati példányt és azt a változatot, amelyet a fejében őrzött. Olyan versszakok nincsenek benne, amelyek a Peer-kódexben sincsenek. Ez a szántszándékkal kihagyásos másolat csak saját használatra készülhetett. Szerénykedő formula vagy tréfa lehet a zárómondata, mely magyarul így fordítható (HORVÁTH I. 2009: 144): „ha nem jól írtam volna, bölcsen javítsd ki”.

Újabban LÁZS SÁNDOR hozta fel érvként, hogy a versszakok kezdőbetűinek mérete nem feltétlenül azonos szerzősége, hanem akár a szövegek sorrendjére is utalhatnak. Ettől még lehetne

azonos az ének két változatának a szerzője, de ezt érdemben sem bizonyítani, sem cáfolni nem lehet. Ezért megvizsgál fordítási eljárásokat is. A latin *huszita* : magyar *eretnek* szópár alapján eltérő szerzőséget sejtet, hiszen magyarul is kifejezhette volna ugyanazt a jelentéstartalmat. A Peer-kódexben van még olyan szöveg, amelynek felépítése olyan, hogy a latin strófát követi a magyar, rögtön a Szent László-ének után – LÁzs szerint ez nem véletlen. Az Imperatrix gloriosa keletkezése századokkal megelőzi a László-énekét, mégis hasonló felépítésben jegyezték le. Európai párhuzamok alapján mutatja be, hogy az anyanyelv az egyházi szertartásokban nem, csak a paraliturgikus gyakorlaton a latin mellett megtűrt módon jelent meg a XV. század végén (LÁzs 2011: 436–438).

A Peer-kódexben megőrzött Imperatrix gloriosa kétnyelvű szövegét Mária-napi körmeneteken énekeltek. Ezért LÁzs úgy gondolta, hogy ezt a László-énekekre is lehet vonatkoztatni. A későbbi korok utalnak az ének dallamára, tehát ismertnek kellett lennie. A László-napi körmeneten a Dunántúlon úgy adhatták elő, hogy a klérus és a schola latinul, a nép magyarul, egymást váltva énekelte (LÁzs 2011: 441–442).

A nemrégiben megjelent tanulmányában LÁzs SÁNDOR továbbí érveket hozott arra, hogy a latin–magyar közlés nem megfelelő érv az egyidejű keletkezés és a szerző azonossága mellett. Többen foglalkoztak már azzal, hogy latinsága magyaros szórendű, tehát latin nyelven írt magyar költeménynek tekinthető. Stilisztikai alakzatok és szóhasználati sajátosságok felmutatásával igyekszik a szerzőség eltérését bizonyítani (LÁzs 2015: 235).

Vásárhelyi András Mária-éneke

Az ének versszakainak kezdőbetűje a szerző nevét adná ki, a kolo-fon (utolsó előtti versszak) pedig a szerzés helyéről (Pest, Szent Pé-ter utcája) és idejéről árulkodik (1508). A versszak több értelmezési lehetőséget kínál, már csak a szóhasználat miatt is: a *szerzés* szó jelentése a szövegekkel való foglalkozás több mozzanatát (pl. hozzá-toldást) is lefedte (TARNAI 1984: 230, 271–272). Felvethető, hogy ez magának az éneknek a keletkezési ideje, ami nem feltétlenül azonos a kódexbe kerülés idejével. De egyúttal ennek ellenkezője is feltehe-tő: ez a megjegyzés a kódexbe másolás időpontjára, és egyben hely-színére utal. Végül az is elképzelhető, hogy ez az időpont csak ennek a változatnak az 1508-as meglétére utal, mivel a szövegnek még egy másik változata is ismert – a Pozsonyi kódex 63. oldalán 7 sornyi töredékben maradt meg, de a Thewrewk-kódex 77–82. oldalán en-nek valószínűleg szóról szóra való teljes másolata olvasható. Ebből a változatból hiányzik a keletkezés körülményeire utaló versszak.

VADAI szerint a török veszély említése miatt 1526 után, talán a XVI. század közepéig terjedő időszakban másolták be a kódex-be (VADAI 2017: 165). Úgy vélem, ez túlzó óvatosság. Mátyás ki-rály 1475-ben a törökök legyőzését Remete Szent Pálhoz intézett fohászainak köszönte (KNAPP 1986: 119). Kinizsi Pál pedig már 1478-tól harcolt az oszmánok ellen, 1479-ben a kenyérmezei csa-tában már híres-hírhedt harcosként küzdött.⁴⁰

40 TARJÁN M., Kinizsi Pál halála: http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1494_november_24_kinizsi_pal_halala (utolsó letöltés 2021. 02. 16.)

Noha a műfaj megnevezése (*cantilena*) árulkodik arról, hogy a szöveget éneklésére szánták, mégis az akrosztichonos szerkezet és a kolofoon olvasásban érvényesül igazán. Éneklés során a szerzős adatai nem is relevánsak, talán ezért hagyta el ezeket a Thewrewk-kódex-féle szöveghagyomány. A Peer-kódex kurzív írású szövege árulkodhat akár a szöveg műfajának alacsonyabb értékéről. Véleményem szerint a törzsanyag nagy részét másoló első kéz jegyezte le az éneket. A kézazonosságot egyebek mellett a kurzív írásba keveredő bastarda jellegű betűk teszik lehetővé – korábban a textuális írásába bastarda, majd a bastardába kurzív elemek is kerültek.

Az akrosztichonos szerkezet az Andreas de Sasarhel nevet adja ki a feltehetően helyes Andreas de Vasarhel helyett. A versszak kezdőbetűje a szórend felcserélésével helyreállítható, tartalmaz ugyanis *v*-vel kezdődő szót. A versfőszövegben található betűtűvesztés a szöveg terjedése közbeni másolási hibának, akár emlékezetből való téves lejegyzésnek is betudható, de figyelemre méltó, hogy nem példa nélküli az akrosztichonos vers szerzőségének elrejtése a versszakok kezdősorainak szórendcseréjével (l. PAPP 2006). Ez a strófa az általam javasolt szórendi változtatás előtt sem volt formáját tekintve tökéletes, magán viseli a szerkesztés jegyeit. Ha az eredeti versszak (bal) sorainak szórendjét megváltoztatjuk (jobb), akkor helyreállítható az akrosztichon Andreas de Vasarhel-re.

Sýradalmas nekõnkh mÿ elethõnkh
es mÿnekõnkh mÿ sok vetkezetõnkh
rettenetes nekõnkh vethkezetõnkh
ha te nem lees nekõnkh mÿ nagh
sceghedelmonkh

Vetkezetõnkh sýradalmas nekõnkh
es rettenetes sok vethkezetõnkh
es mÿnekõnkh mÿ elethõnkh
ha te nem lees nekõnkh mÿ nagh
sceghedelmonkh

Vásárhelyi András haláláról még mostanában is az a téves nézet az elfogadott, hogy 1526-ban a mohácsi csata után egy Palota-Bozsok nevű településen halt meg (l. FARMATI 2009: 11). Igen korán megjelent a szakirodalomban a helyes adat is: 1533-ban halt meg Palotán (ma Várpalota, Veszprém megye) a Móré László elleni támadás alkalmával (a részletes szakirodalmi áttekintéshez l. NÉMETH 2015). Sajnos a kódex bevezetőjében is még a téves elképzelés szerepel (KACSKOVICS-REMÉNYI-OSZKÓ 2000: 24). VADAI TIMÁR-nak tulajdonítja a helyesbítést (VADAI 2009: 358), de tudomásom szerint ezt egy évvel korábban KARÁCSONYI nevéhez (1923: 390; 1924: 609), majd később az ő nyomán a várpalotai ferences kolostor régészeti feltárójához, FALLER JENŐHöz köthetjük (1936: 7–13).

SZILÁDY hatására terjedt el az a vélekedés, hogy a kolofonban szereplő Szent Péter utca az Alcantarai Szent Péterről elnevezett utca lenne (RMKT. I. 350). A pesti ferences templomot 1260 körül építették mariánus ferencesek a mai Ferenciek terén az eretnekek által 1252-ben megölt, 1253-ban szentté avatott domonkos rendi vértanú, Veronai Szent Péter tiszteletére. A templomot 1444-ben Caesarini Julián pápai követ rendeletére átadták az obszervánsoknak, s ezt a döntést megerősítették 1492-ben. A templom kedvelt lett a nemesség körében, mert az országgyűlés helyszíne, a Rákos mezeje mellett állt (KARÁCSONYI 1923: 390). BÖRÖCZ szerint ez nem lehetett a Szent Péterről elnevezett utca, mert Alcantarai Szent Péter 1499 és 1562 között élt (BÖRÖCZ 1911: 190). Tehát két lehetőség van: a templom és az utca Veronai Szent Péterről nyerte el a nevét, vagy egy másik utcáról van szó a kantilénában.

Az ének dallamát nem ismerjük, de a XVII. századi változatok alapján VADAI szerint a *Salve mater misericordiae* dallamára énekelhették. Meg kell jegyezni, hogy ekkor már kétféle hagyománya alakult ki az éneknek, egy 9 és egy 10 versszakhoz köthető változat. Kájoni János *Cantionale catholicum* című énekeskönyvében több helyen az Angyaloknak nagyságos asszonya van megadva nótajelzésként, tehát lehetett önálló dallama is. VADAI az ének előzményszövegeként a *Te Deum* Máriára alkalmazott változatát és az *Ave Maris stella* Mária-himnusz tartja (VADAI 2009: 358, VADAI 2017: 160). Meglátásom szerint a Göttweigi emlék szövege ennél alkalmasabb előzménynek: a hagyományban korábról kimutatható, és több változatban maradt ránk.

Csízio

A csízio a naptárat helyettesítő, mondókaszerű műfaj, amelyben a versebe rendezett sorok szótagjai adják ki az ünnepeket. A kódexet először vizsgáló RÉVAI 1803-ban így írta le a csíziót: hatoldalas kalendárium rövidített nevekkkel valamiféle versre emlékeztetve, ahol a gótikus könyvírás újra megjelenik. A sorok nagyobb távolságra vannak egymástól, a sorközökben szentek nevei olvashatók, melyeket biztosan később írtak be a kalendáriumba hegyesebb, futó toll apróbb betűivel (RÉVAI 1803/2014: 62).

VOLF GYÖRGY úgy ítélte meg, hogy a kalendárium „közlése nem sürgős” (VOLF 1874: VIII), HEINRICH GUSZTÁV közölte először 1880-ban (HEINRICH 1880: 141–142). Ez a vélekedés

JANKOVICH MIKLÓS, a kötet egykori birtokosa szempontjából igazán érdekes, hiszen ő rendkívüli érdeklődést tanúsított a csízió iránt, valószínűleg ez vezette arra, hogy különválaszsa a kötettől (OSZKÓ 2003a: 330, 2009: 299). A csízió előtti lapra helyezte el pecsétjét, illetve írt is tanulmányt, amelyben 1370–1420 közé keltezte és így fogalmazott: „Részemről abban is gyönyörűségemet lelélem, hogy a’ Magyar nyelven lévő Ecclesiái Kalendariumot szinte a’ XIV. századból világosságra hozhattam” (JANKOVICH 1829: 80). Ez a csízió legkorábbi, de alapot nélkülöző keltezése, korábban RÉVAI is csak a XV. század közepére datálta a teljes kódexet (RÉVAI 1805/1912: 95). JANKOVICH szerette volna kiadni a birtokában található nyelvemlékeket, de ezeket nem a forrásuk, hanem történelmi korok szerinti rendben. Az 1800-ban közzétett cikkében XVI. századnak tartotta és a Peer-kódex többi tételétől külön tervezte megjelentetését (TIMÁR 1936: 36–37).

Azonban hamarosan felfedeztek egy másik csíziót is. TOLDY több ízben is beszámolt egy kódexről, amelyben szintén található egy csízió. Később többen csak utaltak rá, mert 1880-ban a kódex neve körüli zavar miatt nem találták az említett könyvet (HEINRICH 1880: 253). TOLDY 1851-ben és 1853-ban úgy írt, hogy nagyenyedi református kollégiumában volt a kötet,⁴¹ irodalomtörténetnek 1862-as kiadásában már akadémiai kódexről beszél (JAKAB 1881: 36–37, CSAPODI 1973: 8–9), ugyanígy az 1872-es kiadásban

41 Érdemes lehet megemlíteni, hogy Kazinczy 1816-ban még saját szemével látta (CSAPODI 1973: 9).

(TOLDY 1872.1: 36). A Nagyenyedí kódex, akárcsak a Peer-kódex, több néven is szerepel a szakirodalomban, ami bonyodalmat okozott. Neveztek egyszerűen Akadémiai kódexnek is, valamint Thuróczy-kódexnek is az elején lévő latin nyelvű krónikáról. Később bebizonyosodott, hogy nem Thuróczy krónikájához, hanem a Képes Krónikához van köze. Felmerült a szakirodalomban még a kötetet birtokló családról a Teleki-kódex név is, de ez egy másik kódexre már lefoglaltatott, így nem oldotta volna meg az elnevezés körüli problémákat. Emiatt a korábbi őrzőhelyére utalással a Nagyenyedí kódex⁴² név használata javasolt (CSAPODI 1973: 8–9). Újabban KERTÉSZ mégis „Teleki-kódex (Nagyenyedí kódex)” megnevezéssel illette (KERTÉSZ 2016: 484–485), utalva a zárójeltes név másodlagosságára. A több neve miatt két kódexnek gondolták, de egy másolat alapján JAKAB ELEK egyként azonosította 1881-ben (JAKAB 1881: 37).

A két csízió keltezése körül vita alakult ki, amelyben a felek hol az egyiket, hol másikat tekintették korábbinak. Manapság nem a Peer-kódexbelit tartják a legkorábbi magyar nyelvű csíziónak, hanem a másikat, a Nagyenyedí kódexben megtalálhatót (OSZKÓ 2006: 124, DÖMÖTÖR A. 2019: 410). A csíziók eredeztetése körüli vitát tudománytörténeti érdekessége miatt kissé részletesebben is bemutatom. Ezt annak a haszonnak a reményében teszem, hogy az érvek egymás mellé sorakoztatása egyértelműen rámutat arra, hogy a két csízió keltezési kérdéseiről kibontakozott

42 De l. még Nagyenyedí Kódex (CSAPODI–CSAPODINÉ 1995: 97, ROZSONDI 2009: 175–176) és Nagyenyedí-kódex (CSAPODI 1973: 9) írásmóddal is.

vitában milyen szempontok merültek fel, és azok milyen érvénnyel vehetők figyelembe.

HORVÁT ISTVÁN tanulmányában TOLDY nyomán két „csonka-neves magyar kalendérium”-ról, azaz csízióról tett jelentést. Az egyik a nagyenyedi reformátos kollégium deák kéziratában található. Ezt a kódexet szerinte 1462-ben írta N. Tamás és Kis Pál, majd később Endrefalvi Antal folytatta. De ismert egyet a Peer-kódexből is, TOLDY szerint ezt keltezhette JANKOVICH a XIV–XV. századra (HORVÁT 1835: 90–92, TIMÁR 1936: 41).

HEINRICH szerint a Peer-kódex csíziója kétségtelenül a legrégebbi, mely fennmaradt (HEINRICH 1880: 140). Ezt azért gondolta, mert az 1462-ből való kódex, melyben szintén van egy csízió, ekkor ismeretlen helyen volt (1880: 247). A Peer-kódex csíziója 122 ünnepet tartalmaz, semmiféle ritmus nyomát nem mutatja (HEINRICH 1880: 144). A Nagyenyedi kódex csíziójában HORVÁTH CYRILL listája alapján 88 ünnepet számlaltam meg.

Ezzel szemben HORVÁTH CYRILL szerint nemcsak, hogy rímel néhány sora a Peer-kódex csíziójának, de elég ritmusos is, sőt ezek a rímes részek többé-kevésbé a ma Nagyenyedi kódex néven ismert kötetben megtalálható szövegben is megvannak. HORVÁTH JÁNOS szerint a két csízió formája páros rímű 8-as. További szövegpárhuzamok alapján úgy vélte, hogy a két szöveg rokona egymásnak (HORVÁTH J. 1931/1988: 163). HORVÁTH CYRILL fel is tette a kérdést, hogy a dátumokban gazdagabb, de formátlanabb változatból készültetett-e a formásabb, de dátumokban szegényebb? Szerinte a Nagyenyedi kódex változa-

tából könnyebben származhat a Peer-kódexbeli, mint fordítva (HORVÁTH C. 1921: 465–466). A Peer-kódex szövege egyes vélemények szerint kéziratos volta miatt nem hatott a későbbi csíziókra (DUKKON 2003: 44). HORVÁTH C. megemlíti, hogy az első nyomtatásban megjelent csízió szövege (Székely István, Krakkó 1538 előtt⁴³ jelent meg 92 ünneppel és már hónapokra tagolva, l. HEINRICH 1880: 247) is szorosabban egyezik a Nagyenyedi kódexben felbukkanó szöveggel.

Az első német verses csíziók nem régebbiek a XIV. századnál, a magyarok még későbbiek lehetnek. A legkorábbi magyar csíziók többször is hibáznak az ünnepek napjainak megjelölésében. Két ünnep keltezése lehet támpont. HORVÁTH CYRILL megjegyezte, hogy a Peer-kódex csíziója 1450-nél nem lehet régebbi, mert Sz. Bernardin ünnepét csak ekkor iktatták be. Egy másik ünnep segíthet még a datálásnál: december 8., Boldogasszony fogantatásának ünnepét pedig csak 1476-ban vezette be IV. Sixtus pápa (HORVÁTH C. 1921: 466–468).

HORVÁTH JÁNOS szerint az 1526-os Peer-kódex csíziójánál valamivel régebbi az alapveteőn latin szövegeket tartalmazó Nagyenyedi kódexből való, valójában mindkettő egy korábbi szöveg romlott másolata (HORVÁTH J. 1931/1988: 163), de nem tudjuk, mikor keletkezett ez az összöveg. ZOLNAI GYULA szintén említettett az 1462-i magyar nyelvű csízióról az akadémiai latin kódexben (ZOLNAI 1905: 32).

43 Szövegének képmásolatát adja BORSA GEDEON is (BORSA 1978: 270).

MELICH szerint a Peer-kódexet, amely tartalmaz egy csíziót, téves XV. századnak tartani, helyesebb XVI. század elejére keltezni. A másik csízió a Nagyenyedi kódexben, a bécsi Képes Krónika 1462-ből való másolata utáni lapon van (123–124. oldalak, vagyis a 67r-v, CSAPODI 1995: 8), amelyet a XV. század elejéről valónak tartanak. Ezt a töredéket valaki 1531 előtt bekötötte, valószínűleg a XV. század végén, de inkább a XVI. század elején. A bekötéskor az első és utolsó levele üres volt, ezeken ebből az időből való possessori bejegyzések láthatók. Szerinte kevésbé valószínű, hogy a csízió ne lett volna már beírva a bekötéskor. SZENTPÉTERY IMRE és JAKUBOWICH EMIL paleográfiai megfigyelései szerint a Nagyenyedi kódex csíziójának írásképe még XV. századi – egyébként JAKAB is vagy XV., vagy XIV. századnak vélte az írás típusa alapján (JAKAB 1881: 37). MELICH az ő véleményüknek olyan erőt tulajdonított,⁴⁴ amely alapján biztosra vette, hogy ez a csízió még a XV. század második felében készült, vagyis régebbi a Peer-kódex csíziójánál, amely eredetileg a kódex része volt, és azzal együtt a XVI. század első negyedében másolták. Egyetértett HORVÁTH JÁNossal, aki versnek tartotta, és abban is támogatta, hogy latinból való fordítás, amelynek eredetijét nem ismerjük (MELICH 1918: 135–138). SZENTPÉTERY IMRE is hangsúlyozta, hogy a Nagyenyedi kódex csíziója inkább vers, mint a Peer-kódexé. De ez inkább a másolás hibája, nem az előzményszövegé. A csízió eredeti szö-

44 A keltezéskor hiába tekinthető érvényesnek egy paleográfiai megfigyelés, ha az azt végző személy hibás olvasatot ad. Sajnos a korábbi közlések több helyen pontatlanok (l. később a korábbi szövegkiadásokat).

vegében a verses forma jobb volt, mint amilyennek a megmaradt másolata mutatja (SZENTPÉTERY 1918: 184, 187).

Visszatérve a Nagyenyei kódex kötésére, melynek MELICH kormeghatározó jelleget tulajdonított, idézek még véleményeket a bekötés idejére. ROZSONDI azt írta, hogy a kódex részeit legkésőbb 1470 körül köthették egybe, mert egy ősnymtatvány kötésével egyezik (ROZSONDI 2009: 176), ugyanígy vélekedett KERTÉSZ is, de a kódexet 1470, a nyomtatvány kötését 1473 pünkösdje után, azonos műhelyből valónak tartotta (KERTÉSZ 2016: 484).

A fenti, hosszúra nyúlt áttekintésből tanulságként levonható, hogy a kódex keltezésének kérdését többen vizsgálták, a legtöbb szempont szerint MELICH, de az ő keltezése később elkerülte HORVÁTH CYRILL figyelmét. A kérdést a kódexen dolgozó kezek elkülönítése és paleográfiai, hangjelölési jellegzetességeiknek leírása dönthetné el, de ilyen elemző írásról nem tudok. Emiatt a paleográfiai érvet sem tudom kellően megítélni: a teljes kódexre vonatkozik-e vagy csak a csízióra, mindenesetre számomra kérdéses a korai keltezés az elérhető hasonmás alapján (MOLNÁR–SIMON 1980: 114). Gyanús, hogy teljesen latin nyelvű a Nagyenyei kódex, a többi szöveg történelmi témájú és egyetlen üresen maradt lapon jelenik meg a magyar nyelvű csízió. Véleményem szerint a Nagyenyei kódex csíziója vendégszöveg. Emiatt az azt megelőző szövegnek 1462-os keltezése, vagy a kódex 1470 körüli bekötése nem releváns a csízió szövegének bemásolása szempontjából. Egyedüli hasznos érv a szöveg keltezése mellett HORVÁTH CYRILL megfigyelése a december 8-i ünnepről. Mivel az ünnepre utaló *Mária* név Miklós (december 6.) és Luca (december 13.) kö-

zött mindkettő csízióban megtalálható, ezért annyi biztosan állítható, hogy a szövegek 1476 után készültek. Emiatt a Nagyenyed-i kódex csíziójának 1462-es keltezése szerintem téves, habár ez a máig uralkodó datálás a szakirodalomban (FORGÁCS 2020: 310). Egy olyan gyűjteményt találtam, amelyben a XV. század utolsó negyedére keltezik (MOLNÁR–SIMON 1980: 114). A két csízió egymáshoz képesti kronológiai viszonyának meghatározásában tehát más szempontok érvényesítése szükséges, ezek tisztázásáig a keltezés kérdése nyitott.

A korábbi szakirodalmi állásfoglalással szemben én megadnám annak az esélyét, hogy egy dátumokban gazdagabb (Peer-kódex) változatból könnyebben létrejöhet egy szegényebb, de verses formáját tekintve szabályosabb szövegváltozat (Nagyenyed-i kódex). Az sem zárható ki, hogy közös előzményszöveg mutatkozik meg a kétféle hagyományt mutató csízióban.

Az alábbiakban bemutatom a Nagyenyed-i kódex csíziójának szövegét az eddigi kiadásokból, valamint a Peer-kódex csíziójának korai közléseit. A szövegeket az eredeti tagolás szerint adom vissza, amikor verses vagy sorokba szedett formában közölt szövegről van szó, akkor azt követi a tördelés. Egyes átírások eltérően osztották fel a szövegeket, ezeket próbáltam a többi közléshez igazítani | jellel.

Sor	Kiadó	A Peer-kódex csíziója	Kiadó	A Nagyenyedi kódex csíziója
1.	Szilády	Küs karácsontól keresztvíz	Szilády	Kis karácsontól keresztvíz
	Heinrich	Cws cara cȳontol kerest wȳz	Szentpétery	Kys karachontol kerezth vyz
	Horváth	Cws cara cȳontol kerest wyz	Melich	Kȳs karachontol kerezeth vyz
			Horváth	Kys karachontol kerefc̃th vyz
			Jakab	Kys karachontol kereszteth vyz
			Molnár–Simon	Kȳs karachontol kerezeth vyz
			Németh	Kȳs karachontol kerezeth vyz
2.	Szilády	Lött Pál remete mint nagy dísz	Szilády	Lött Pál remete mint nagy dísz.
	Heinrich	lōth pal remete mynt nagh dȳs	Szentpétery	Lwth pal remethe minth nagh dyz
	Horváth	lōth pal remete mynth nagh dys	Melich	Leywth pal remethe minth nagh dȳz
			Horváth	leywth pal remethe minth nagh dyz
			Jakab	leywth Pal remethe minth nagh dysz
			Molnár–Simon	leywth pal remethe minth nagh dȳz
			Németh	leywth pal remethe minth nagh dyz /
3.	Szilády	Ant, Priska, Fábán, Vinczénél	Szilády	Antaltól Fáb Annos kézben
	Heinrich	Anth prisca faban vincenel	Szentpétery	Antaltol fab annos kezben
	Horváth	Anth prisca faban vincenel	Melich	Antaltol fa annos kezben
			Horváth	Antaltol fab annos kezben

			Jakab	Antaltol fab annos kezben
			Molnár–Simon	Antaltol fab annos kezben
			Németh	Antaltol fab annos kezben
4.	Szilády	Pál fordol fénességre.	Szilády	Pál fordóla fénességben.
	Heinrich	pal fordol fenesesegre	Szentpétery	pal fordola feesseg ben
	Horváth	pal fordol fénessegre	Melich	pal fordola feneffegben /
			Horváth	pal fordola feneffegben
			Jakab	Pal fordola fenesegben
			Molnár–Simon	Pal fordola feneffegben /
			Németh	pal fordola feneffegben /
5.	Szilády	Bri, Már, Blazus, Ág, Dor, Februs	Szilády	Már, Balás, Ág, Dorottyánál,
	Heinrich	brimar blasus ac dor fébrus	Szentpétery	Mar Balas ag dorothianal
	Horváth	brimar blasus ac dor februs	Melich	Mar Balas ag dorothianal
			Horváth	Mar balas ag dorothianal
			Jakab	Mar balas ag dorothianal
			Molnár–Simon	Mar balas ag dorothianal
			Németh	Mar balas ag dorothianal

Sor	Kiadó	A Peer-kódex csíziója	Kiadó	A Nagyenyedi kódex csíziója
6.	Szilády	Ab, Kolozsként, jár Bálint	Szilády	Kolosként jár Bálint varnál.
	Heinrich	ab-colozkenth yar balynth	Szentpétery	koloskenth iar Balint varnal
	Horváth	ab colozkenth yar balynth	Melich	kolofkenth iar Balint varnal /
			Horváth	kolofkenth iar balint varnal
			Jakab	koloskenth iar Balinth varnal
			Molnár–Simon	kolofkenth iar balint varnal /
			Németh	kolofkenth iar balint varnal /
7.	Szilády	Juli nyilon veté Péter Mátyást	Szilády	Nyilon nyere Péter, Mátyás,
	Heinrich	Juli nýlon wethe peter mathÿasth	Szentpétery	Nylon nyere peter matias
	Horváth	Juli nýlon wethe peter mathiasth	Melich	Nýlon nýere peter matias
			Horváth	Nylon nyere peter matias
			Jakab	Nylon nyere peter matias
			Molnár–Simon	Nýlon nýere peter matias
			Németh	Nýlon nýere peter matias
8.	Szilády	Apastallá tevé Kéfast.	Szilády	Apostollá tevé Keffas.
	Heinrich	apastalla teue kesasth:	Szentpétery	apostol la tewe Keffas
	Horváth	apastalla teue kefasth:	Melich	apoſtolla tewe Keffas

			Horváth	apoftolla tewe Keffas
			Jakab	apostolla tewe Kessas
			Molnár–Simon	apoftolla tewe Keffas
			Németh	apoftolla tewe Keffas
9.	Szilády	Szent Tamás hogy mivel Gergel sert,	Szilády	Csudálom ha menel Gheregel sert,
	Heinrich	zent tamas hog mywel gergel' sert	Szentpétery	Chwdalom ha meuel ghereg el serth
	Horváth	zent tamas hog mywel gergel sert	Melich	Chwdalom ha meuel ghereg el serth
			Horváth	Chwdalom ha menel ghereg el ferth
			Jakab	Chodalom ha meuel Ghereg el serth
			Molnár–Simon	Chwdalom ha meuel ghereg el serth
			Németh	Chwdalom ha meuel ghereg el ferth

Sor	Kiadó	A Peer-kódex csíziója	Kiadó	A Nagyenyedi kódex csíziója
10.	Szilády	Mire Gedrud jó ügyben pert	Szilády	Mire teszen ez illen pert.
	Heinrich	mýre gedrud ýo wgben pert	Szentpétery	Mire thezen ez yl Ben perth
	Horváth	myre gedrud yo wgben pert	Melich	Mire thezen ez ýl Ben perth /
			Horváth	mire thezen ez yllen perth
			Jakab	mire therem ez ylben perth
			Molnár–Simon	mire thezen ez ýlben perth
			Németh	mire thezen ez ýlben perth
11.	Szilády	Olgy végy Mária kéntól,	Szilády	Ogy végy Maria kéntol
	Heinrich	olg uegh maria kentol	Szentpétery	Ogh vegh m(ari)a kentol
	Horváth	oly wegh maria kentol	Melich	Ogh vegh m(ari)a kentol
			Horváth	Ogh vegh m(ari)a kentol
			Jakab	Ogh vegh ma kentol
			Molnár–Simon	Ogh vegh m/ari/a kentol
			Németh	Ogh vegh maria kentol
12.	Szilády	Irgalmát hallám Ambróstól	Szilády	Irgalmad hallám Amburóstól
	Heinrich	ýrgalmat hallam Amborostol	Szentpétery	yrgal mad hallam ambrostol
	Horváth	yrgalmat hallam Amborostol	Melich	yrgalmad hallam amBuroftol /
			Horváth	yrgalmad hallam amburoftol
			Jakab	yrgalmad hallam amburostol

			Molnár–Simon	yrgalmad hallam amburoftol /
			Németh	yrgalmad hallam amburoftol /
13.	Szilády	Vagy angyaltul. Idvözlet...	Szilády	Vagy angyaltól idvezleteth,
	Heinrich	wag angÿaltul Idwözlet	Szentpétery	Wagh angaltol idvezleteth
	Horváth	wag angyaltul Idwözlet	Melich	Wagh angaltol idvezleteth
			Horváth	Wagh angaltol idvezleteth
			Jakab	Wagh angaltol idvezleteth
			Molnár–Simon	Wagh angaltol idvezleteth
			Németh	Wagh angaltol idvezleteth ⁴⁵
14.	Szilády	...oltalm nekönk! Felölszállott...	Szilády	Nekem ótalm felel veteth.
	Heinrich	oltalm nekönk felöl zallot	Szentpétery	nekenk otalm felel weteth
	Horváth	oltalm nekönk felöl zallot	Melich	nekenk otalm felel weteth /
			Horváth	nekenk otalm felel weteth
			Jakab	nekeük otalm felèl weteth
			Molnár–Simon	nekenk otalm felel weteth /
			Németh	nekenk otalm felel weteth /

45 Az *l e*-ből javított betű.

Sor	Kiadó	A Peer-kódex csíziója	Kiadó	A Nagyenyedi kódex csíziója
15.	Szilády	...Al, Györ, Mark, Jó búzám Péter.	Szilády	Al, Gyergy, Mark jó zeld búzával.
	Heinrich	o bwzám péter:	Szentpétery	Al gergh mark yew zeld bwzauual
	Horváth	al gōr march yo bwzám peter:	Melich	Al gergh mark yew zeld Bwzauual
			Horváth	Al gergh mark yew zeld bwzauual
			Jakab	Al gergh mark yew zeld Bwzauual
			Molnár–Simon	Al gergh mark yew zeld Bwzauual
			Németh	Al gerghmark yew zeld Bwzauual
16.	Szilády	Fil, sz. lk, Ker, Flor, Got, János	Szilády	Filep, Kereszt szent János.
	Heinrich	fýlsic ker florgot yanus	Szentpétery	philep kerezth zenth ianos(sal)
	Horváth	fyl sic ker florgot yanus	Melich	philep kerezth zenth ianos /
			Horváth	philep kerezth zenth ianos(sal)
			Jakab	philep kerezth zenth ianos
			Molnár–Simon	philep kerezth zenth ianos /
			Németh	philep kerezth zenth ianos /
17.	Szilády	Szanisz ajándokoza. Sófi...	Szilády	Szolgálatra magam adám,
	Heinrich	sanis aýandokoza sophit	Szentpétery	Zolgalatra magam adam
	Horváth	sanis ayandokoza sophit	Melich	Zolgalatra magam adam
			Horváth	Zolgalatra magam adam
			Jakab	Zolgalatra magam adam

			Molnár–Simon	Zolgalatra magam adam
			Németh	Zolgalatra magam adam
18.	Szilády	... bernáld kūs Bernáld, llongda,	Szilády	Mo neked kemény lllodám.
	Heinrich	bernalld cws bernalld ylonda	Szentpétery	mo neked kemen ilodam
	Horváth	bernalld cws bernalld ylonda.	Melich	mo neked kemen ilodam /
			Horváth	mo neked kemen ilodam
			Jakab	mo neked Kemen ilodam
			Molnár–Simon	mo neked kemen ilodam /
			Németh	mo neked kemen ilodam /
19.	Szilády	Orbán pápa várja Petront,	Szilády	Orbán pápát várja Petror,
	Heinrich	orban papa varja petrónt	Szentpétery	Orban papat warja pet ron
	Horváth	orban papa varya petrónt	Melich	Orban papat warja petror
			Horváth	Orban papat warja petror
			Jakab	Orban papat warja petror
			Molnár–Simon	Orban papat warja petror
			Németh	Orban ⁴⁶ papat warja petror

46 Az *r* talán javított betű.

Sor	Kiadó	A Peer-kódex csíziója	Kiadó	A Nagyenyedi kódex csíziója
20.	Szilády	Ki nem teszen háborúságot.	Szilády	Ki nem herel háboróságnak.
	Heinrich	ky nem tescen haburusagot	Szentpétery	ky nem herel haboroson
	Horváth	ky nem tescen haburusagot.	Melich	kÿ nem herel haborofágnak /
			Horváth	ky nem herel haborofágnak
			Jakab	Kÿ nem herel haborosagnak
			Molnár–Simon	kÿ nem herel haborofágnak /
			Németh	kÿ nem herel haborofágnak ⁴⁷ /
21.	Szilády	Bar, Czi, Antal, Vid házánál ...	Szilády	Szent borrobás, Vid látván
	Heinrich	barchy antal vÿd hazanal	Szentpétery	Zenth Borrobás (es) vid latwan
	Horváth	barchy antal vyd hazanal	Melich	Zenth BorroBas vid latwan.
			Horváth	Zenth borrobás (es) vid latwan
			Jakab	Zenth Borrobás Vid latwan
			Molnár–Simon	Zenth borrobás vid latwan.
			Németh	Zenth Borrobás vid latwan
22.	Szilády	... születék, Vitéz, János, ...	Szilády	Mondám szileték Szent Iván.
	Heinrich	zw-letek vitez Janus	Szentpétery	mondam zyletek zenth ywan
	Horváth	zwlecek vitez lanus	Melich	mondam zyletek zenth ÿwan /
			Horváth	mondam zyletek zenth ywan
			Jakab	mondam zyletek Zenth ÿwan

			Molnár–Simon	mondam zyletek zenth ywan /
			Németh	mondam zyletek zenth ywan /
23.	Szilády	... Ján, László, Péter-Pál. Mária,...	Szilády	Jám, László, Pet, Pál jek Mariben
	Heinrich	yán lazlo peter pal maria	Szentpétery	Jan lazlo peth pal yec mariben
	Horváth	yan lazlo peter pal maria	Melich	Jam lazlo peth pal yec mariben
			Horváth	Jam lazlo peth pal yec mariben
			Jakab	Jam lazlo peth pal yec mari ben
			Molnár–Simon	Jam lazlo peth pal yec mariben
			Németh	lam lazlo peth pal yec mariben
24.	Szilády	...El mene Gen látni, Ben,...	Szilády	Kenír, pilis, lapát, ben.
	Heinrich	el mene ġen lathnġ ben	Szentpétery	kenyr pilis lapath ben
	Horváth	el mene ġen lathny ben	Melich	kenÿr pilis lapath ben /
			Horváth	kenyr pilis lapath ben
			Jakab	Kenÿr pilw lapath ben
			Molnár–Simon	kenÿr pilis lapath ben /
			Németh	kenÿr pilis lapath ben /

47 Az *f* betűt egy másik (talán *g* vagy *h*) betűre, részben abból kialakítva formálta meg a lejegyző.

Sor	Kiadó	A Peer-kódex csíziója	Kiadó	A Nagyenyedi kódex csíziója
25.	Szilády	... szűz Margit, Apost, Eleknél.	Szilády	Wed Marit apa zonitra,
	Heinrich	zwz margýt apost eleknel	Szentpétery	Wed marghit apa zonitra
	Horváth	zwz margyt apost eleknel	Melich	Wed marghit apa zonitra
			Horváth	Wed marghit apa zonitra
			Jakab	Wed marghit apa zuitra
			Molnár–Simon	Wed marghit apa zonitra
			Németh	Wed margith / apa zonitra
26.	Szilády	Illyés, Mag, Ap, Kris, Jak. Annát...	Szilády	Illyés, Magdalna, lak, Anna.
	Heinrich	yllýés magáp crisiak Annath	Szentpétery	ilies magdolna iac anna
	Horváth	yllyés magáp crisiak annath	Melich	ilies magdolna iac anna
			Horváth	ilies magdalna iac anna
			Jakab	ilies magdalna ur anna
			Molnár–Simon	ilies' magdalna. iac anna
			Németh	ilies magdalna iac anna ⁴⁸
27.	Szilády	...hal László. Vas Péter, Estván...	Szilády	Vas, Lász, szakat Péter, István,
	Heinrich	hal lazlo waas peter estwan	Szentpétery	Was laz zakat peter istuan
	Horváth	hal lazlo waas peter estwan	Melich	Was laz zakat peter istuan
			Horváth	Was laz zakat peter iítuan
			Jakab	Vas Lasz szakat peter istuan

			Molnár–Simon	Was laz zakat peter istuan
			Németh	Was laz zakat peter istuan
28.	Szilády	...Már, Úrnál, Czirják, Lőrincz,...	Szilády	Damokos szóla Lérincz Klárának.
	Heinrich	már wrnal cyryak lörýnch	Szentpétery	damokos zola lerinch claram
	Horváth	már wrnal cyryak lörýnch	Melich	damokos zola lerinch claranak /
			Horváth	damokos zola lerinch claranak
			Jakab	damokos Szola lerinch Claranak
			Molnár–Simon	damokos zola lerinch claranak /
			Németh	damokos zola lerinch claranak /
29.	Szilády	...Kalára, Mária, Nagy Laj, Ist, Pelbárt	Szilády	Szíz Mária, magyar István
	Heinrich	kalara maria nag laÿ ýsth pelbarth	Szentpétery	Zyz ma(ria) magar istuan
	Horváth	kalara maria nag lay ysth pelbarth	Melich	Zyz m(ari)a magar istuan
			Horváth	Zyz ma(ria) magar istuan
			Jakab	zyz ma magar Istuan
			Molnár–Simon	Zyz m/ari/a magar istuan
			Németh	Zyz maria magar iftuan

48 Az *a* és az első *n* betű fölött vonás látható: az *a* talán javított, az *n* talán utólag *n*-nyé alakított.

Sor	Kiadó	A Peer-kódex csíziója	Kiadó	A Nagyenyedi kódex csíziója
30.	Szilády	Híd Bertalanhoz, Ág, Janust.	Szilády	Hívá Bartát, Ernét, ag Ivánt.
	Heinrich	hÿd berta-lanhoz Agh Janusth	Szentpétery	hyua Bartat ernet ag ywanth
	Horváth	hyd bertalanhoz Agh Janusth	Melich	hÿua Bartat ernet ag ywanth
			Horváth	hyua bartat ernet ag ywanth
			Jakab	hÿua Bartát erus ag yminth
			Molnár–Simon	hÿua bartat ernet ag ywanth
			Németh	hÿua Bartat ernet ag ywanth
31.	Szilády	Szent Eg, Imbre szüzességgel;	Szilády	Szent Eg, Embre, szizesseggel,
	Heinrich	zent ég ymbre zwzeseggel	Szentpétery	Zent heg embre zyzesseguel
	Horváth	zent ég ymbre zwzeseggel	Melich	Zenth eg embre zyzeffeguel
			Horváth	Zenth eg embre zyzeffeguel
			Jakab	Zenth eg embre zyzesseguel
			Molnár–Simon	Zenth eg embre zyzeffeguel
			Németh	Zent heg embre zyzeffeguel
32.	Szilády	Mária szüle szent Keresztet	Szilády	Mária szilé szent keresztet.
	Heinrich	maria zwle zent kerestet	Szentpétery	maria zyled zent kereztet
	Horváth	maria zwle zent kerestet	Melich	maria zyled zenth kereztet
			Horváth	maria zyled zenth kereztet /
			Jakab	maria szyled Zenth keresztet

			Molnár–Simon	maria zyled zenth kereztet
			Németh	maria zyled zenth kereztet /
33.	Szilády	Lompért, jámbor Mathias	Szilády	Lompért wermet Máté ása;
	Heinrich	lomperth yambor mathias	Szentpétery	Lompert wermet mat asa
	Horváth	lomperth yambor mathias	Melich	Lompert wermet mate afa
			Horváth	Lompert wermet mate afa
			Jakab	lompert wermet mate Asa
			Molnár–Simon	lompert wermet mae afa
			Németh	lompert wermet mate afa
34.	Szilády	Gyereldnél Kozma. Migerelímus,...	Szilády	Gelért és Kozma, Mihál társa.
	Heinrich	gereldnel cozma my gere-lýmus	Szentpétery	ghelert es kozma mihal tarsa
	Horváth	gereldnel cozma mygerelymus	Melich	ghelert es kozma mihal tarfa
			Horváth	ghelert es kozma mihal tarfa
			Jakab	ghelert es kozma mihal tarsa
			Molnár–Simon	ghelert es kozma mihal tarfa /
			Németh	ghelert es kozma mihal tarfa

Sor	Kiadó	A Peer-kódex csíziója	Kiadó	A Nagyenyedi kódex csíziója
35.	Szilády	...Ferencz, Ábrámnál, Dienesz...	Szilády	Szól Ferenc ám néked Dienes,
	Heinrich	ferench abram-nal dýenes	Szentpétery	Zol ferench am neked dienes
	Horváth	ferench abrammal dyenez	Melich	Zol ferench am neked dienes
			Horváth	Zol ferench am neked dienes bach
			Jakab	szol Ferench am neked Dienes
			Molnár–Simon	Zol ferench am neked dienes
			Németh	Zol ferench am neked dienes
36.	Szilády	... bak Kálmán száll Gálnál. Lukács...	Szilády	Bak Budán száll Gálnál Lukács.
	Heinrich	bac kalmán zal gálnal lucac	Szentpétery	Bach Budan zal ganal lukach
	Horváth	bac kalmán zal gálnal lucac	Melich	Bach Budan zal ganal lukach /
			Horváth	budan zal ganal lukach
			Jakab	bach Budan zal gānal lukach
			Molnár–Simon	bach Budan zal ganal lukach
			Németh	bach budan zal ganal lukach /
37.	Szilády	... szent Orsola Köszön Deme...	Szilády	Vedd Orsolát, vitéz Demét,
	Heinrich	zent orsola kőşon deme	Szentpétery	Wed orsolat vitez demet
	Horváth	zent orsola koson deme	Melich	Wed orfolat vitez demet
			Horváth	Wed orfolat vitez demet

			Jakab	Wed orosolat vitez demet
			Molnár–Simon	Wed orfolat vitez demet
			Németh	Wed orfolat vitez demet
38.	Szilády	... Simonnak. Mind szenteknek ...	Szilády	Simont hagyjuk menszenth kemén.
	Heinrich	symon-nak mýnth zenteknek	Szentpétery	symont hagywk menzenth kemen
	Horváth	symonnak mynth zenteknek	Melich	Zymont ⁴⁹ hagywk menzenth kemen
			Horváth	fýmont hagywk menzenth. kemen /
			Jakab	szymont hagyuk menszenth kemen
			Molnár–Simon	Zymont fýmont hagywk menzenth kemen /
			Németh	fýmont ⁵⁰ hagywk menzenth kemen

49 Javítva: *fymont*.

50 A Z-re *f*-et írt a scriptor.

Sor	Kiadó	A Peer-kódex csíziója	Kiadó	A Nagyenyedi kódex csíziója
39.	Szilády	...ég Im, Lénártnak Bort jám Márton, ...	Szilády	Emre úrnak hoz bort Márton,
	Heinrich	egh ým lenarthnak bort ýam marton	Szentpétery	Emre wrnak hoz bort marton
	Horváth	egh ym lenarthnak bort yam marton	Melich	Emre wrnak hoz Bort marton
			Horváth	Emre wrnak hoz bort marton
			Jakab	Imre wrnak hoz Bort marton
			Molnár–Simon	Emre wrnak hoz bort marton,
			Németh	Emre wrnak hoz ⁵¹ bort marton
40.	Szilády	...Bereczk láta ...Miként Ölsze már...	Szilády	Bereck láta miként Eles fon.
	Heinrich	bereck lata mýkent őlze maria	Szentpétery	Berech lata miken teles fon
	Horváth	bereck lata mykent őlze mar	Melich	Berech lata mikent eles fon /
			Horváth	Berech lata mikent eles fon
			Jakab	Berech lata mikent eles forras
			Molnár–Simon	berech lata mikent eles fon /
			Németh	berech lata miken teles Fon /

41.	Szilády	... Czech, Kele, Kathelina itt...	Szilády	Cec, Kele, Katlen itt adós,
	Heinrich	kele kathelina ith	Szentpétery	cec kele catlen it ados
	Horváth	cec kele kathelina ith	Melich	cec kele catlen it ados
			Horváth	cec kele catlen it ados
			Jakab	kele katlen it ados
			Molnár–Simon	cec kele catlen it ados
			Németh	cec kele catlen it ados
42.	Szilády	...Anderjásnál. Barba, Miklós,...	Szilády	Andorjás Borbár, Miklós.
	Heinrich	ander-ÿasnal barba myclos	Szentpétery	and orias Borbar miclos
	Horváth	anderyasnal barba myclos	Melich	andorias Bor Bar miclos /
			Horváth	andorias Borbar miclos
			Jakab	andorias borbar miclos
			Molnár–Simon	andorias bor-Bar miclos /
			Németh	andorias bor bar miclos /

51 A *h* g-ből javított betű.

Sor	Kiadó	A Peer-kódex csíziója	Kiadó	A Nagyenyedi kódex csíziója
43.	Szilády	...Mária, Mongyad Lúciának	Szilády	Mária mongyad Lúciának,
	Heinrich	maria mongyad lucya-nak	Szentpétery	Maria mogyad lucanak
	Horváth	maria mongyad lucyanak	Melich	Maria mongyad lucianak z
			Horváth	Maria mongyad lucianak
			Jakab	Maria mongyad lucianak
			Molnár–Simon	Maria mongyad lucianak z
			Németh	Maria mongyad lucianak z
44.	Szilády	Hirdessen jó hírt Tamásnak	Szilády	Hirdessen jó hírt Tamásnak
	Heinrich	hýrdessen ýo hýrt tamasnak	Szentpétery	hirdessen yo hirt tamasnak
	Horváth	hyrdessen yo hyrt tamasnak	Melich	hirdeffen yo hirt tamaínak
			Horváth	hirdeffen yo hirt tamaínak
			Jakab	Hýrdessen ýo hirt tamasnak
			Molnár–Simon	hirdeffen yo hirt tamaínak
			Németh	hirdeffen yo hirt tamaínak
45.	Szilády	Nagy kar, Ist, Ján ap, Tamás, Szil.	Szilády	Nagy kar, Ist, Já ap, Tamás Syl.
	Heinrich	nagh karisth ýan ab tamás sýl	Szentpétery	nag kar ist ia ap tamas sil
	Horváth	nagh karisth yan ab tamas scyl	Melich	nag kar ift ia ap tamas íl
			Horváth	nagkar ift ia ap tamas íl
			Jakab	nag kar ist ia ap tamas sil.
			Molnár–Simon	nag kar ift ia ap tamas íl
			Németh	nagkar ift ia ap tamas íl

János evangéliumának részlete

A kódex bevezetőjében ez olvasható: „Az írásképp és a szöveg-egyezés alapján minden valószínűség szerint »frater pal tetemy« (Tétémi Pál) vázsonyi vikárius bejegyzése ez a részlet; ugyanő a Gömör-kódexbe is írt, annak 7. kezeként” (KACSKOVICS-REMÉNYI–OSZKÓ 2000: 13). Egy évvel később a Gömör-kódex kiadásának bevezetőjében PAPP ZSUZSANNA ezt cáfolta (PAPP 2001: 101–102). A Peer-kódex kiadói az ekkor rendelkezésükre álló fénymásolatok alapján állapították meg az egyezést (OSZKÓ 2003b: 67), valószínűleg a kézírás hasonlósága és a szövegrészlet azonossága vezethette őket erre (A. MOLNÁR 2007: 160).

A. MOLNÁR megfigyelését igazolandó a nyolc sorból álló töredéket összehasonlítottam a kódexekben fellelhető párhuzamos helyekkel. A szakasz utolsó szava alapján a kódexekben megfigyelhető nyolc szövegváltozat két nagyobb csoportra osztható. Az első csoportot a *fényessége* szót tartalmazó kódexek alkotják: Münchener kódex, Döbrentei-kódex, Gömör-kódex szövegei; a második csoportba sorolhatók a *világossága* szót tartalmazó kódexek: Festetics-kódex, Jordánszky-kódex, Erdy-kódex, Érsekújvári kódex. A Peer-kódex töredéke azonban e szempontból néma: hiányzik az utolsó szó.

Más mondat szerkesztési sajátosságokat is figyelembe véve kódexünk szövege az első csoport tagjaihoz hasonlatos. Ez némiképp meglepő lehet, mert a biztosan a nagyvázsonyi pálosok kezétől való Festetics-kódex szövege ettől eltérő. Ugyanakkor észben kell tartani, hogy a Peer-kódexben ez az egység nem a törzsanyaghoz tartozik, de mégis rokon vonásokat mutat a pálos

vázsonyi vikárius, Tetemy Pál saját kezű szövegével. Ez magyarázható a Festetics-kódex és a Gömöry-kódex másolását elválasztó évekkel. Összegzőként annyi állapítható meg, hogy a Peer-kódex e töredéke nem Tetemy Pál írása, viszont az általa 1516 körül másolt szövegrészlettel egyezhet. A két szöveg visszamehet közös forrásra is, de ha összekapcsoljuk a két szövegrészt, akkor a töredék a Peer-kódexbe is legkorábban 1516 körül kerülhetett.

Müncheni kódex

Kezdètben vala ige &⁵² ige vala istēnēl & istēn vala ige Ez vala kēzdèt-bēn istēnēl Mēndēnec o miatta lōttēnec & o nalanalkūl sēmi nem lōt Mēl lōt o bēnne ēlētuala & az ēlēt vala <...> èmbērecnec fenēssege

Festetics-kódex

Kezdetben wala ýghe · Ees az yghe wala ysthennel · ees ýsthen wala yghe · Ez wala kezdethe ysthennel Mýndenek ew mattha theremthetthenek · ees ew nanala nekwł lewth semmý : My ew benne lewth eeleth wala embereknek wylagussagha :

Döbrentei-kódex

Ige vala kezdetben : es ige vala istennel es <ige v> isten vala ige Ez kezdetben vala istennel : mindenek v mia lōttek : es v nalanalkvł semmi nem lōtt Az mi v benne lōt : ilet volt : es ilet vala embereknek fenēssege

52 A kódexben használt 'és' jelentésű jelet nem tudtam megjeleníteni, ezért az azonos szerepű & jellel helyettesíttem.

Gömöry-kódex

Ige vala kezdetben,. es ige vala istenel,. es isten vala ige,. ez kezdetben vala istennel. Mýndenek ew mýa lettek. es ew nalanalkýl. semmý nem⁵³ let. az mý ew benne let,. elet vala,. es elet vala. embereknek fenessege,.

Jordánszky-kódex

Kezdetben vala ýghe es az ýghe vala ystenuel · es ýsten vala ýghe ez · kezdettwl foghwa vala ýstennel · Mýndenek hw mýatta lettenek · es hw nalanal kýl semý nem leth · ký let hw benne eelet vala · es az eelet vala embereknek vylagossaga

Érdy-kódex⁵⁴

KEzdehben vala yghe es az yghe vala Istenneel, es Isten vala az yghe, az vala kezdehben Istenneel, Myndenek ew myatta lettenek es ew nalanal kyl semy nem lett. Ammy lett ew benne eeeth vala, es az eeeth vala embereknek vylagossaga

Érsekújvári kódex⁵⁵

Kezdehben wala ýghe es az ýghe wala ýstèneel es ýsten wala ýghe ez kezdettwl foghwa vala ýstennel Mýndenek hw mýatta lettenek

53 A *ne* betűkapcsolatot tévesen leírt *m*-ből alakította a scriptor.

54 VOLF 1876: 172 alapján (Érdy-kódex 113. l.).

55 A kódex elérhető online hasonmása alapján: <http://mek.oszk.hu/16300/16330/html/> (utolsó letöltés: 2021. 02. 16.).

es hw nalanal kyl semj nem leth ky leth o benne eelet wala Es az
eelet wala embereknek vylagossaga

Peer-kódex

Kezdetben vala ige és ige vala istennel es isten vala ige ez kezdet-
ben vala istennel o mja mynden let es o nala nalkol semmj nem
let az amj o mja [l]et⁵⁶ elet vala es elet vala emberek

56 A szó eleji *l*-nek csak töredéke látható, mert az elszakadt papírt itt ragasztották meg.

A KÓDEX FELTEHETŐ KELETKEZÉSE ÉS AMI MÖGÖTTE LEHET

Részletek a vázsonyi pálosok történetéből

A Nagyvázsony szomszédságában található Táladon a pálosok a XIII. század utolsó negyedében alapítottak remeteséget Szent Erzsébet tiszteletére szentelt templommal. 1480-ban a kolostor már az obszerváns ferencesek kezén volt, akiket a környék földesuraként a Gyulafiak hívtak ide. 1535-ben tizennégy szerzetes lakott itt. A barátok 1543-ban hagyták el a kolostort (KARÁCSONYI 1924: 192–193, ROMHÁNYI 2000: 96). Kinizsi Pál 1472-ben nyerte el Mátyás királytól érdemeiért Nagyvázsonyt,⁵⁷ talán a pálosok megtartására építtette itt apósa, Magyar Balázs a nagyvázsonyi kolostort 1480 és 1483 között, ahol 1543-ig éltek szerzetesek (GONDÁN 1916: 34–35). Kinizsi 1483-ban Vázsonykő várának közelében alapította a Szent Mi-

57 TARJÁN M., 1494. november 24. | Kinizsi Pál halála: http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1494_november_24_kinizsi_pal_halala (utolsó letöltés 2021. 02. 16.)

hály arkangyalról elnevezett pálos kolostort (N. ABAFFY 1990: III), de a templom valószínűleg már korábban is megvolt, mert 1482-ben Kinizsi búcsúengedélyt kért a pápától a Szent Mihály templomot látogatók számára (OSZKÓ 2003b: 58). A kolostorban feltételezhetően nem élt 10-12 főnél több szerzetes – a pálos kolostorok létszáma alig érte el a törvényes működéshez szükséges 12 főt (F. ROMHÁNYI 2008: 292–293). Az épületet 1552-ben feldúlták, kifosztották és felrobbantották (ROMHÁNYI 2000: 106, OSZKÓ 2003b: 58).

A vázsonyi pálosok kódexeiben igen kevés a megegyező szöveg. Nem jelenthető ki biztosan, hogy lett volna rendi használatban terjedelmesebb magyar nyelvű olvasmány. Néhány magyar szöveget azonban őrizhettek a kolostor könyvtárában vagy emlékezetükben. Könyvjegyzék vagy könyvtárak jegyzéke nem maradt fenn (TARNAI 1984: 118, 153). Gyöngyösi Gergely beszámolt a rendben működő mesterekről: voltak köztük scriptorok és illuminátorok, de fejlett kézművesség csak a nagyobb kolostorokban lehetett. A mesterek egy része bizonyítottan nem szerzetes, de nagyobb hányaduknak laikus fráternek kellett lennie (TARNAI 1984: 118–119, 210–211). A pálosoknak 1523-tól tilos lett noviciust vagy világi személyt írásra, másolásra vagy festésre tanítani. Ez bizonyítja azt, hogy a pálosoknak voltak világi kapcsolataik a könyvmásolás területén is (OSZKÓ 2003b: 48).

A káptalanok és a kolostorok egy része a XIII. századtól hiteleshelynek számított: magánemberek és közösségek jogait és fontosabb ügyleteit foglalták írásba. A káptalanok és nagyobb konventek állítottak ki okleveleket és tanúskodtak jogi kérdésekben. Ezáltal a kolostorok elszigeteltsége megszűnt, bekerültek a világi

ügyintézésbe – a káptalanokkal együtt fontos, világi írásbeli feladatkört láttak el (MADAS 2003: 38).

1486-ban Kinizsi a várhoz tartozó Csepel nevű birtokán egy kőházat és két jobbágytelket adományozott a pálosoknak (Dl. 24769). Magyar Benignával 1490 körül házasodott össze (N. ABAFFY 1990: III), de a számára készített Festetics-kódexet még Kinizsi életében írták a vázsonyi pálos szerzetesek 1492–1494 között. Egy ima megemlékezik a beteg Kinizsiről, és ez a kódex korának meghatározásában segít: „PAal wram betegseege-rewl zerzet Imaadsaag kýt mynd papok mýnd baraathok mynden egyhaazban megh mondnak” (FestK. 177–178).

Kinizsi Pál 1492-ben feleségének adományozta a Vázsonykő várához tartozó birtokok közül Csepelt és Barnakot. Kinizsi 1494-ben viselte az országbírói tisztséget (C. TÓTH–HORVÁTH–NEUMANN–PÁLOSFALVI 2016: 90), és életét vesztette még ez év novemberének végén. Özvegye először 1495 körül Kamiczházi Horváth Márkhoz, majd az ő halála után 1509 körül Kereky Gergelyhez ment feleségül. Benigna a vázsonyi pálosokat továbbra is támogatta, 1511-ben pusztákat adományozott nekik. A főúri pártfogó iránti hálából készülhetett 1513-ban a Czech-kódex, mely tartalmában is kiegészítője a korábbi Festetics-kódexnek, elkészültekor is a „Nýhaÿ kenesÿ paal thaarsanak” (CzechK. 180) ajánlják a könyvet – még mindig emlékezetben tartva Kinizsit. A pálosok története, a Szent László-ének és a Gyöngyösi kódex kapcsán korábban említett ismeretek fényében meglátásom szerint a jövőbeli kutatások kiterjedhetnek annak vizsgálatára, hogy a Gyöngyösi kódexben olvasható „en palbiro istenek irgalmassa-

gaból: vallasth thezekh...” szöveg (GyöngyK. 44–49) Kinizsi Pál országbírói méltóságának évéből (1494) való-e.

Magyar Benigna 10 évi házasság után megölette harmadik férjét, emiatt őt magát a törvény szerint fej- és jószágvesztésre ítélték, de II. Lajos király egy év múltán, 1520. április 4-én Kinizsi érdemeiért kegyelemben részesítette. TIMÁR KÁLMÁN kutatásai alapján sejthető, hogy a Margit-szigeti domonkos apácákhoz kerülhetett a Festetics- és a Czech-kódex is (N. ABAFFY 1990: III–IV).

A Peer-kódex feltételezett Simon nevű birtokosának halálával – több más adományával egyetemben – talán a vázsonyi pálosokra szállt a kódexünk is. Akik támogatójukat, Magyar Benignát, e világi birtokos számára készült kötettel is megajándékozhatták. Ám nem sokáig maradhatott birtokában a harmadik házasságának csúfos vége után kiszabott jószágvesztés miatt. Nem tartom lehetetlennek, hogy Magyar Benignától került a másik két kódexszel együtt ez is a szigeti domonkos apácákhoz – ahogy a Töredék utolsó szövege is apácától való.

A kódex másolásának ideje és feltehető birtokosa

A kódex korábbi kiadói találóan fogalmazták meg (KACSKOVICS-REMÉNYI-OSZKÓ 2000: 16) a problémát: „...a kódexben többször előforduló Simon név viselője talán azonos Chepeli Simonnal, akiről tudjuk, hogy a nagyvázsonyi pálosok jótévője volt

(TIMÁR 1927: 221). A későbbi szakirodalom már tényként fogadja el TIMÁR közlését, így fordul elő mind a mai napig a legtöbb helyen Chepeli Simon a kódex egykori tulajdonosaként.”

Ki is ez a Csepeli Simon, és mit tudhatunk róla? A szakirodalomban egymásnak ellentmondó információkat találunk, az ezekben foglaltak némileg részletesebb áttekintése után kitérek az oklevelekben fellelhető adatokra. Meg kell említeni, hogy van más elképzelés is, VIZVÁRI – de valószínűleg tévedésből kifolyólag – Csepelényi Simon tulajdonaként utal a kódexre (VIZVÁRI 1999: 99).

FEJÉR GYÖRGY a kódexet írása alapján a XIV. század végére datálta, de figyelemmel volt a későbbi bejegyzésekre is, amelyek szerint 1518-ig folyamatosan kerültek a kódexbe (FEJÉR 1817/11: 23 alapján idézi OSZKÓ 2003b: 47).

HORVÁT ISTVÁN a Peer-kódex keltezéséről is kifejtette véleményét. A *fractura* típusú írás, melyet a kódex elején láthatunk, nálunk a XVI. század kezdetén volt gyakoribb. Az első részek helyesírása megfigyelése szerint a mai nevén Bécsi kódexnek hívott huszita mellékjeles kódex és a Guary-kódex írásával „elég egyező”. Ez igen régi korra mutatna, ezt lehetővé tenné, hogy Remete Szent Pál élete már 1456-tól lefordítva lehetett magyar nyelven. Mindez nem jelenti azt, hogy ilyen régi lenne a kódex, hanem inkább azt, hogy régibb kéziratból készített másolat, elkészülte pedig a XV. század vége és a XVI. század kezdete közé tehető (HORVÁT 1835: 105–106).

HORVÁTH CYRILL 1895-ben írta azt, hogy a Peer-kódex du-nántúli, és egy Simon nevű úrnak készült magánhasználatra.

Simon hadakozásokba járt, ezért kellett imádságok a számára, melyek lövéstől, törtől, nyíltól, minden közönséges fegyvertől és mérges állattól megvédik. Az egyik olyan erővel bír, hogyha valaki halálakor elolvassa, kétség nélkül a mennyországba kerül. Megemlítette még Szent Ágoston egyik könyörgését, melynek elmondása, elolvasása vagy szövegének amulettyszerű használata azt eredményezi, hogy ellenség nem árthat. Ezért úgy gondolta, hogy Simon fiatalabb, világi ember volt. Atyja még élt, volt bátyja, voltak húgai és fiai, kikért imádkoznia kellett – ezért a kódex írója ehhez igazította az imádságok szövegét (HORVÁTH C. 1895: 269–270).

TIMÁR szerint a Peer-kódex magyar imádságait egy Simon keresztnevű világi ember számára készítették. TIMÁR feltette a kérdést: nem azonos-e Chepeli Simonnal, a nagyvázsonyi pálos kolostor jötevőjével? Birtokukat gyarapította Csepeli Simon, akinek volt egy Domonkos nevű testvére (Dominicus Miklosa de Csepely), aki 1489-ben Simon nevében egy vázsonyi határjáráson részt vett. Chepeli Simon fivérét 1519 táján meggyilkolták, Simont pedig az imádságok alapján féltik nyíltól, lövéstől, törtől, méregtől, hirtelen haláltól és mindenféle veszedelemtől. Simon rokonsága az imádságok szerint úgy rekonstruálható, ahogy HORVÁTH CYRILL vélte (TIMÁR 1927: 221). De a következő megállapítását már nem méltatta a szakirodalom figyelemre: joggal vitathatjuk a Peer-kódex és az eredetileg hozzá tartozó Töredék pálos eredetét (TIMÁR 1927: 222).

Látható tehát, hogy HORVÁTH CYRILL idézett gondolatait bővítette TIMÁR KÁLMÁN 1927-ben. Ugyanígy tett HORVÁTH

JÁNOS is, aki azt írta, hogy valószínűleg a nagyvázsonyi pálosok írták 1526 körül a Peer-kódexet alighanem Chepeli Simon részére, aki a kolostoruk birtokait gyarapította (HORVÁTH J. 1931/1988: 145, 167, 243). RADÓ POLIKÁRP szerint téves a kódex 1526-os keltezése, ehelyett úgy gondolja, a Peer-kódex nevű imakönyvet nem sokkal 1508 után írták Csepeli Simon úr számára (RADÓ 1948: 199).

GERÉZDI RABÁN szerint a Peer-kódex törzsszövege 1526 előtti években készült a Dunántúl közepén, bár a teljes kódex nem egy időben jött létre, és nem ugyanannak a kéznek a munkája. Törzssanyagát többen írták, másolták, egységes imádságoskönyv jellege megfigyelhető a 165. levél versójáig. GERÉZDI úgy vélte, hogy az írás jellegéből adódóan a XVI. század első negyedében készült valószínűleg Csepelyi Simon nevezetű világi nemes ember számára, aki a nagyvázsonyi pálos kolostornak adományozott csepeli földjeiből. Nagyvázsony a középkorban jelentős főútvonalak elágazásánál feküdt, vára is volt. A XV. század végén indult fejlődésnek: Kinizsi Pál lakóhelye, birtokainak központja volt. Ő az 1480-as évek elején kolostort és templomot építtetett, a pálosokat ellátta javadalmakkal. Az itteni pálosok támogatást vártak az öreg, betegeskedő Simon deáktól, aki a Vázsonytól kb. 5 km-re fekvő Csepely faluban élt kisnemesi származású értelmiségiként. 1518-ban egy jobbagytelket, majd 100 forintot hagyott rájuk. Csepely Simon 1518-ban bekövetkezett halálakor hagyatékával együtt valószínűleg a kódex is viszszaszállt a kolostorra és az itteni szerzetesek használták. Talán ismerték a vázsonyi pálosok a Peer-kódex két kantilénájának

szerzőjét. Vásárhelyi Andrást nagy valószínűséggel igen, aki énekét még 1508-ban Pesten szerezte, de jóval 1533-as halála előtt már Palotán élt. A kódexnek később pap lehetett a tulajdonosa, erre utalnak a liturgikus és egyéb bejegyzések (GERÉZDI 1962: 214–219).

VEKERDI úgy fogalmazott, hogy a Peer-kódex másolásának idejét a XVI. század első negyedére szokás helyezni, 1526-ig el kellett készülnie, ahogy az a 178 levél versóján lévő bejegyzésből tudható. Szerinte a könyv a szövegek írásképe alapján a törzsanyag létrejötté és 1526 között feltehetően legalább négyszer gazdát cserélt, így a törzsanyag másolását hosszabb idővel, talán néhány évtizeddel 1526 elé, kb. 1500 körülre kell tenni. A kézírás is inkább korábbi, mint későbbi korra jellemző (VEKERDI 1972: 133).

KURCZ ÁGNES elfogadta VEKERDI keltezését: a kódex törzsanyagát 1500 körül másolták, legutolsó bejegyzésének dátuma 1526. A törzsanyag a 165. levélen zárul, amelyet több kéz tartalmilag is eltérő bejegyzései követnek. A Csepeli Simon úrnak készített imakönyv négyszer is gazdát cserélt (KURCZ 1979: 25).

Ezeztől függetlenül OSZKÓ BEATRIX Remete Szent Pál legendája alapján feltette, hogy a kódex törzsanyaga az eddigi datálásnál (1526) némiképp korábban készült (Oszkó 2003b: 7) egy katonaviselt Simon nevű férfi használatára (Oszkó 2003b: 63). Újabban LÁZS SÁNDOR szólt a kódex tulajdonosáról és a másolás idejéről. Az általa csak „Simon úr”-nak nevezett személy számára készült az 1500-as évek elején az imakönyv (LÁZS 2011: 441).

A kódexben szereplő Simon név és Chepeli Simon azonosítása körüli kérdések

A kódexben a második és öt folytatva az első kéz egyaránt másolt szövegeket, melyekben a Simon név előfordul, összesen 12 alkalommal. A két különböző személy által egyaránt másolt név tudatos döntés eredménye. A megrendelő személyén kívül két lehetőség maradt: vagy az előzményszövegekben is ez a név szerepelt, vagy az azokban lévő nevet cserélték ki Simonra az új szövegeket létrehozók. A másolók egyikének, a törzsanyag majd teljes egészét másoló első kéznek a neve lenne vagy a leendő birtokosáé?

A tisztánlátást nehezíti, hogy a korszakban még nincs általánosított családnév (l. pl. N. FODOR 2010: 30–32), csak annak előzményei. Így az oklevelekben⁵⁸ többféle névkiegészítővel megjelölt csepeli Simont is találunk, akik talán rokonsági viszonyban állhattak egymással. De a Csepeliek rokonsága csak korlátozottan rajzolható fel, ráadásul Csepeli Simon nevű személyről 1525 után már nem találtam adatokat – ez magyarázható a feldolgozottság fokával vagy történeti események miatt bekövetkezett nyelvmélék-pusztulással is. Úgy gondolom, hogy valószínűleg két különböző Simonról lehet szó. Az imádságokban a rokonságára vonatkozó adatok nem feltétlenül a szöveg személyre szabását, hanem

58 A kutatáshoz a latin nyelvű oklevelekhez készített magyar regesztákat használtam. A névalakokat az ezekben olvasható formákban közlöm.

az előzményszöveg sajátosságát is mutathatják – a szómágiára alapuló ráolvasásokat illenék változtatás nélkül elmondani.

Először 1458-ban találkozunk Chepel-i Zabo Péter fia Simon személyével (Dl. 15241). Simon feltehető anyja, Erzsébet asszony, is ott volt 1476-ban a férje halálos ágyánál, ahol végrendelkezett a vagyon megosztásáról (Dl. 17767). Chepel-i Simon deák Orsolya nevű lánya nevében adta el a javait, a csepeli föld bizonyos épületeit és részeit 1469-ben talán a családhoz tartozó Barnag-i⁵⁹ Ágoston (Dl. 16814) – ő 1476-ban Chepel-i Ágostonnak is nevezetik (Dl. 17767) – fia Miklósnak és annak Domonkos és Simon nevű fiainak azzal a feltétellel, hogy lányát élelemmel és ruhával látják el, a telek másik fele a saját kezén maradt (Dl. 16814). Ugyanebben az évben Simon deák rendelkezett egy másik telekről Zabo Bálinttal kapcsolatosan (Dl. 16859) – valószínűleg szintén a rokonsághoz tartozó személlyel van dolgunk. Szintén rokoni kapcsolatok fűzhatték őket Chepel-i Horwath Tamáshoz is (Dl. 18131).

A Barnag-i családhoz tartozókat említették gyakran Chepel-i előnévvel is. Nem egyértelmű, hogy ezek a családnévelőzmények alakulását mutatják vagy pedig a rokonság jelei. Barnag-i Ágoston fia Miklósnak volt két fia, akiket 1525-ben Barnagy Simon és Chepel-i másképp Barnagy Domonkos néven említenek (Dl. 24234, Dl. 24214) – l. még a fenti bekezdést. Talán róluk emlékezett meg TIMÁR, de őket egy köztes generáció választja el Si-

59 L. Barnag települést Veszprém megyében.

mon deáktól. Tehát nem lehet Chepel-i Simon deák Barnagy Domonkos testvére. Egyikük, a deák Chepel-i Simon már 1458-ban tevékenykedett, másikuk, a Barnagy vagy Chepel-i Simon 20 évvel később bukkan fel először. Az adatok szórványossága adódhat az oklevelek véletlenszerű fennmaradásából vagy a névhasználat esetlegességéből, a családnévelőzmények változásából.

Az oklevélregesztákban nem találtam egyértelmű utalást arra, hogy Chepel-i Simon adományozott a pálosoknak csepeli birtokot (vagyis földet), de arra van utalás, hogy 1518-ban a birtokon két nemesi kúriát hagyott rájuk. Azért tette ezt ez a Simon, mert utódai nincsenek s nincs is reménye arra, hogy gyermekei születhetnek (Dl. 24362) – ezek szerint ekkorra Orsolya lánya meghalhatott, vagy pedig egy másik Simonról van szó. Valószínűleg ő is életét vesztette valamikor 1518 és 1519 körül,⁶⁰ mert 1524-ben Chepel-i Nemes Illés és András elkergették a pálosokat a Chepel-i Simontól nyert birtokukból, ahová később mégis vissza kellett engedniük a szerzeteseket (Dl. 23930), noha Illés fellebbezett 1525-ben a királynál (Dl. 23929). A Barnag-i vagy Chepel-i Simon deáknak volt egy Balázs nevű utóda (Dl. 16814) és 1525-ben is birtokában voltak még kaszálók (Dl. 24234).

A 100 forint adományozására is másképp bukkantam rá. Chepely-i Illés és András nevű testvére megölte Barnagy Domonkost, akinek vérdíja Chepely-i Simonra, annak halálával pedig a pálosokra szállt (Dl. 24214). Ez a 100 forintos adományozás tehát

60 Ez azt jelentené, hogy igencsak hajlott korban, talán 70 éves kora után érte utol a végzet.

feltehetően nem ugyanattól a Simontól van, mint aki a kúriát adományozta. A fentiek szerint 1525-ben e másik Simon is elhunyt – vagy csak nincs több feldolgozott adat.

A kódex rendi hovatartozása

A Festetics-kódex és a Czech-kódex – a két biztosan pálos eredetű kódex – anyaga pergamen, a Peer-kódexé papír. A Peer-kódex vízjelei a Keszthely kódex két vízjeléhez igencsak hasonlatosak, mérlege a Winkler-kódexére is hasonlít. A Czech-kódex ívfüzetei betűvel és számmal, a Keszthelyi kódex ívfüzetei pedig nagybetűvel vannak ellátva a lap alján; a Peer-kódex kisbetűkkel jelölte az ívfüzeteket a jobb felső sarokban. A Peer-kódex első kezének textuális írása hasonlít a Czech-kódex másolójának írásához (de nem egyezik vele), ezenkívül közös egy tagolójel is, amely csak e két kódexben fordul elő (OSZKÓ 1998: 148).

A kódexben megtalálható Remete Szent Pál legendája más korabeli magyar nyelvű életrajzánál (Érdy-kódex, Debreceni kódex) terjedelmesebb változatban. A szövegben a szent nincs közvetlenül „atyánk”-ként megnevezve. Pontosan megjelöli a szöveg Remete Szent Pál holttestének őrzőhelyét. A kegyhely híres és kedvelt zarándokhely volt (KNAPP 1986: 118–119), az ereklye elhelyezésének évfordulójára minden évben nagy ünneppel emlékeztek (KELÉNYI B. 1936: 95), így a kegytárgyak helyének ismerete is széles körben elterjedt lehetett, azaz ez az információ sem perdöntő.

A kódexben szerepel két imádság, melyek Magyarországon kívüli pálos kolostorok nem magyar nyelvű köteteiben találhatók meg vendégszöveggként (Göttweigi emlék, Csensztohovai emlék). Ezek valószínűleg a magyarországi pálosokkal való érintkezésnek (látogatás, zarándoklat, olvasmányok beszerzése), vagy pedig magyar pálosok külföldi tartózkodásának köszönhetően kerülhettek be az idegen nyelvű könyvekbe.

Véleményem szerint a *Te Deum* nem pálos kottái nem zárják ki azt, hogy pálos szerzetes vagy náluk működő világi mester másolta a kódexet. A dallama XV. századi pálos antifonálékéval mutat szoros hasonlóságot, de a lejegyzett szöveg általános használatú lehetett. Ez egy világi birtokosnak készített kódexben véleményem szerint éppen várható is. Inkább saját, kolostori használatra való könyvben lehetne pálos kottákra bukkanni.

A két kantiléna ferences szerzetesek alkotása, de mivel énekelt szövegek voltak, és nemcsak ferences kódexekben bukkan fel a Vásárhelyi-kantiléna, ezért közvetlenül a Peer-kódex rendi hovatarozásában az eredetük nem lehet döntő súlyú érv. A ferencesek a nagyvázsonyi pálosok életében is szerepet játszhattak azáltal, hogy a közelükben található táladi pálos kolostorban telepedtek meg. Talán a földrajzi közelség (a várpolatai és a vázsonyi pálosok szomszédságába költöző táladi ferencesek) okán némi szövegáramlás is feltehető, de a pálosok és a domonkosok közti érintkezésnek is vannak nyomai a kódexekben. A szigetiekkel való kapcsolat mellett figyelmet érdemelhetnek a Vázsonyhoz (és Várpolotához, ahol Vásárhelyi András volt szerzetes) közel élő a somlovásárhelyi domonkos apácák.

Sokkal valószínűbbnek tartom azonban, hogy a ferences eredetűnek tekinthető kantilénákkal Pesten ismerte meg a lejegyző, hiszen a Szent Péter utcai rendház az országgyűlés helyszíne mellett volt. Így egy arra érkező nemes hallhatta az éneket, amelyet sebtiben saját maga vagy az ún. „titkos deákja”, személyes írnoka emlékezetből lejegyeztethetett, esetleg kérhette, hogy számára másolják még be a kódexébe. Másrészt a könyvecske tulajdonosa a kedvelt budaszentlőrinci zarándokhely felkeresése során is megismerkedhetett a szövegekkel.

A XV. századtól a felsőfokú tanulmányok az egyszerűbb, polgári és iparos rétegek gyermekei számára ugyancsak elérhetővé váltak. Ezek egy része már nem klerikusként, hanem világi deákként helyezkedett el az egyházi és világi adminisztrációban (MADAS 2003: 53). A világi értelmiség tagjai ekkor teljesen egyházas műveltségűek (CSAPODI 1987: 51). A királyi kancellárián sok világi nemes volt, a nemzetségek tagjai közül is sokan mentek hivatalnoki pályára, amelynek feltétele volt az írás- és latintudás. Minden harmadik nemesi családban akadt egy literátus (FÜGEDI 1981: 455).

A XV. században a könyvek és könyvtárak még túlnyomóan egyházi jellegűek voltak (CSAPODI 1987: 44), de van tudomásunk a XV. század közepén olyan nem egyházi emberről, aki 49 könyvről végrendelkezett, ezek közül 21-et ő maga másolt (CSAPODI 1987: 50). A könyvtárak egyre inkább bővültek az efféle hagyatékok által is, ezzel nöhetett a könyveket használók köre is (MADAS 2003: 54). A nagyszebeni plébánia könyvtárából világiak is kölcsönözhattak, tartósabb használatra is (MADAS

2003: 56). Ráadásul a pálos kolostorokban dolgoztak világi scriptorok és illumiátorok. Ahogy már említettem, a pálosokat 1523-ban tiltották attól, hogy noviciust vagy világi személyt írásra, másolásra vagy festésre tanítsanak (Oszkó 2003b: 48), tehát a kódex világi és pálos vonatkozása bizonytalanná teheti az 1526 körülre keltezt.

A kódex kisebb mérete és olcsóbb papírányaga arra enged következtetni, hogy nem szerzetesek másolták a szöveget. A scriptor kétségkívül jártas volt az írásban: a törzsanyag két ívfüzet kivételével az ő munkája, többféle írástípusban másolt, melyek (eredeti) funkciói a könyvírástól az oklevélírásig terjednek. Véleményem szerint egy kolostori könyvtár, esetleg plébánia közelében élő hitelshelyen dolgozó literátus vagy a vázsonyi pálosok egyik világi mesterének személyes könyvecskéje lehetett a kódex. Nem tartom teljesen kizárhatónak, hogy a scriptor a könyvtár több kötetéből másolta össze a Peer-kódex szövegeit, amelyeket később a kolostor könyvtárán kívül, szerényebb körülmények között, hanyagabb írással egészített ki. Erre utalhat az írás típusának megváltozása, az írás előkészítésének elmaradása, a lapok szöveggel való megtöltésének ingadozása, az új ívfüzet betoldása, a kurzívval írt Vársárhelyi-kantiléna sok íráshibája, melyek nem kizárólag másolási hibák lehetnek. A kódex készülése azt sejteti, hogy olyan helyen készült, ahol több írnok is volt. A sokáig kötés nélküli ívfüzetek is a praktikus célokat szolgáló egyetemi másolási eljárásról árulkodhatnak. Világi használatra utalhatnak a kötet tartalmi egységei: világi, országos főúri élethez köthető és mindennapi énekei, babonás jellegű ráolvasásai, a naptárat helyettesítő csízió, a kate-

tétikus irodalom alapjai – illetve a latin nyelvű miseszövegek tanúskodnak a másoló latin tudásáról is.

Így tehát, ha Chepel-i Simon 1469-es deák megjelölése helytálló, a fentiek tükrében akár ő maga is másolhatta a kódex szövegeit vagy egyes részeit. Erre a kódex anyaga és szövegei alapján már az 1480-as évek második felétől lehetősége volt. A kódexben szereplő évszámok és a kikövetkeztethető egyéb datálását segítő körülmények miatt feltételezhető, hogy már 1526 előtt nem az első birtokos használatában volt a kötet. Külsőségek és szövegpárhuzamok alapján a vázsonyi pálos kolostor könyvtárának több kötete is rendelkezésre állhatott forrásként. A kódex tehát valószínűleg magánáhíttatra szánt szöveg, méghozzá tartalmi egységei és párhuzamai alapján (l. TARNAI 1984: 210) egy Hortulus animae-hoz hasonló kötetnek szánhatták. A misézéshez és imádságok mondásához kötődő szövegek a kolostor állományából származhatnak, a scriptor rendelkezhetett a megértésükhöz szükséges latinos műveltséggel.

A kódex első másolója előszeretettel használja a mellékjeles betűket és a henye *h*-t. Az előbbi az ún. Huszita Biblia kódexeiben fordul elő legteljesebb formájában, később a ferences nyelvemlékekben találjuk némileg módosított formájú továbbélését. Bár másolónk mellékjellel alapvetően a *g*-t különbözteti meg, híven az eredetibb magyar huszita íráshagyományhoz, ez nem jelenti azt, hogy a Peer-kódex másolója ferences lenne, de utalhat arra, hogy nem pálos szerzetes, esetleg általuk megbízott világi másoló munkája során kialakult saját hagyománya a kódexnek e jellegzetessége.

A KÓDEX UTÓÉLETE

A kódex keletkezéséről röviden megállapítható, hogy a papírja a XV. század utolsó két évtizedében készülhetett, egyes szövegeit legkorábban ekkor jegyezhatték be a könyvbe. A vázsonyi pálosok könyvtárában, több forrásból kezdhette meg a másolást az első kéz, aki a törzsanyagot majdnem teljes egészében egymaga jegyezte le. A kódex ívfüzeteit csak később fűzték egybe. Ismert olyan eset, amikor világi személy egy kolostorból hosszabb időre, tanulmányozás céljára megkaphatott könyveket. A pálosoknál dolgoztak világi kézművesek is, olykor scriptorok is. Így akár maga Chepel-i Simon deák is dolgozhatott a kódex egyes részein. A kódexben szerepel az 1508-as évszám Vásárhelyi András Mária-énekében, de ez a dátum közvetlenül nem kapcsolódik a lejegyzés idejéhez – az ének keletkezéséről is csak feltételesen árul el információt. Simon vélhetően 1518 körül meghalhatott. Korábban már adományozott javakat a vázsonyi pálosoknak, talán kódexünket is rájuk hagyhatta. A korszakban nem volt ismeretlen az efféle hagyatékok kolostori könyvtárakba kerülése. A pálosok a világi használatra készült Peer-kódexet a híres pártfogójuk, Kinizsi Pál feleségének, Magyar Benignának ajándékozhatták. Ezt erősítheti, hogy két másik kódexet is összeállítottak Benignának, amiért adományokkal látta el a kolostort. Magyar Benignát harmadik férje meggyilkoltatásáért

fej- és jószágvesztésre ítélték 1519-ben, de végül egy év múltán felmentették.

Talán ekkor került a kódex a Margit-szigeti domonkos apácához. A kódexben szerepel még az 1526-os évszám is. Ekkor már talán a domonkos apácák használatában volt, egy ismeretlen apáca másolt még a kódexbe.

A 369. lapon található egy név, amely akár possessorori bejegyzés, akár a scriptor megnevezése is lehet. A sérült lapon nehezen kivehetően ez állhat a jobb lapszélén: *gēlē ianus dep[...]*. A *Gellén* (és alakváltozatai) a *Kilián* magyar megfelelőjeként családnévként is létezett (BÁLINT 1977.2: 32). A családnévet az ún. huszita mellékjeles hangjelöléssel jegyezték le. Ennek alapján legkésőbb XVI. század első feléből való a bejegyzés (később a *g* betű már inkább *gy* hangot jelöl), de árulkodó még a *János* név *-us* végződése is. A kódexben rendre ez fordul elő magyar *-s* képzős melléknevek esetében is. Az íráskép a rövidsége, az elfordított irányú betűsora és marginális jellege miatt nem ad elég támpontot ahhoz, hogy a kódex valamelyik kezével azonosítsuk. Meg lehet állapítani, hogy hangjelölése illik az első kézhez, *ductusa* is hasonló, de némileg szögletesebb. Ha későbbi kutatások bizonyítják az egyezést, akkor kiderülhet, hogy a kódex törzanyagának nagy része Gelyén János írásában olvasható. Ez azt jelentené, hogy Chepel-i Simon maga talán nem vett részt a másolásban, hanem csak birtokosa volt a kódexnek.

A fentiek alapján kijelölhető korszakból két Gelyén János ismert. Az első 1418-ból *Johanne Gelyen*, a második 1542-ből a kismanes *Joannes Gellyen* (CsnSz. 401) – utóbbi a Baranya megyei

Sakosfalw-ban élt, mára a település elpusztult, nevét őrzi Zsákos dűlő Rózsafa határában (HORVÁTH J. GY. – TÍMÁR 1973: 54, 118).

A könyv története ezután ismeretlen. A kódex korábbi kiadói valószínűsítik, hogy sok más kódexhez hasonlóan ez is valamikor a pozsonyi klarisszákhoz került. A kötetstáblán Peer Jakab – akitől kódexünk a nevét kapta – piarista tanár neve látható, ő 1777 és 1792 között Pozsonyban tanított történelmet. RÉVAI rajta keresztül ismerkedett meg a kötettel. Peer halála után JANKOVICH vásárolta meg, 1817-ben már gyűjteményében keresendő (KACSKOVICS-REMÉNYI–OSZKÓ 2000: 16).

FELHASZNÁLT IRODALOM

- N. ABAFFY CSILLA közread. 1990. *Czech-kódex 1513. A nyelvemlék hasonmása és betűhű átirata bevezetéssel és jegyzetekkel.* Régi Magyar Kódexek 4. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest.
- ABAFFY CSILLA – T. SZABÓ CSILLA közread. 1995. *Döbrentei-kódex 1508.* Régi Magyar Kódexek 19. Argumentum Kiadó, Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest.
- N. ABAFFY CSILLA közread. 1996. *Festetics-kódex, 1494 előtt. A nyelvemlék hasonmása és betűhű átirata bevezetéssel és jegyzetekkel.* Régi Magyar Kódexek 20. Argumentum Kiadó – Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest.
- BÁLINT SÁNDOR 1977. *Ünnepi kalendárium. A Mária-napok és a jelesebb napok hazai és közép-európai hagyományvilágából.* I–II. Szent István Társulat, Budapest.
- BARTÓK ZSÓFIA ÁGNES 2020. A másodlagos szóbeliség elsődleges forrásai. Latinul tudók magyar nyelvű egyházi szövegei a reformáció előtt. In: PAPP INGRID szerk., *Tanulmányok Tarnai Andor halálának 25. évfordulóján.* Reciti, Budapest. 45–58.
- BERTÉNYI IVÁN 2013. Királykoronázások, királytemetések Székesfehérvárott. *Rubicon* 24: 4–17.

- BORSA GEDEON 1978. A magyar csízió kialakulásának története. *Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1974–1975*: 265–347.
- BÖRÖCZ MARCELL 1911. *Ferencesek a középkori magyar irodalomban*. Katholikus Hírlapkiadó és Nyomda Részvénytársaság, Pécs.
- CLEMENS, RAYMOND – GRAHAM, TIMOTHY 2007. *Introduction to Manuscript Studies*. Cornell University Press, Ithaca – London.
- CSAPODI CSABA 1987. I. 1000–1711. In: CSAPODI CSABA – TÓTH ANDRÁS – VÉRTESY MIKLÓS. *Magyar könyvtártörténet*. Gondolat Kiadó, Budapest. 9–119.
- CSAPODI CSABA – CSAPODINÉ GÁRDONYI KLÁRA 1988. *Bibliotheca Hungarica. Kódexek és nyomtatott könyvek Magyarországon 1526 előtt. I. Fennmaradt kötetek: 1. A–J*. A MTAK közleményei 23. Budapest.
- CSAPODI CSABA – CSAPODINÉ GÁRDONYI KLÁRA 1995. *Ariadne. A középkori magyarországi irodalom kéziratainak lelőhelykatalógusa*. A MTAK Közleményei 34. Budapest.
- CSAPODI CSABA 1973. A „Magyar codexek” elnevezésű gyűjtemény (K 31 – K 114). A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára kéziratárának katalógusai 5. Budapest.
- CsnSz. = *Régi magyar családnevek szótára XIV–XVII. század*. Szerk. KÁZMÉR MIKLÓS. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 1993.
- DEME LÁSZLÓ 1953. A Peer-kódex egy ismeretlen kezéről. *Magyar Nyelv* 49: 168–169.

- DOMOKOS PÁL PÉTER 1966. Magyar nyelvemlék Czenstochowában 1501-ből. *Magyar Nyelv* 62: 489–492.
- DÖMÖTÖR ADRIENNE közzéteszi 2001. *Gyöngyösi kódex. Az 1500-as évek elejéről*. Régi Magyar Kódexek 27. MTA Nyelv- tudományi Intézet, Budapest.
- DÖMÖTÖR ADRIENNE 2019. Mit bír el a papír? Világi (vendég) nyelvemlékek lejegyzési helyei a kései ómagyar korban. In: HAADER LEA – JUHÁSZ DEZSŐ – KOROMPAY KLÁRA – SZENT- GYÖRGYI RUDOLF – TERBE ERIKA – VLADÁR ZSUZSA szerk. *Forráskutatás, forráskiadás, tudománytörténet* 3. Magyar Nyelvtudományi Társaság – ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézete, Budapest. 399–418.
- DÖMÖTÖR TEKLA 1981. *A magyar nép hiedelemvilága*. Második kiadás. Corvina, Budapest.
- DUKKON ÁGNES 2003. *Régi magyarországi kalendáriumok európai háttérben*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- ERDÉLYI ZSUZSANNA 2015a: Archaikus és középkori elemek népi szövegekben. In: ERDÉLYI ZSUZSANNA. *Múltunk íratlan lírája. Az archaikus népi imádságműfaj háttérvilága*. Kalligram, Pozsony. 109–129.
- ERDÉLYI ZSUZSANNA 2015b: A Mária-siralmak költészete. In: ERDÉLYI ZSUZSANNA. *Múltunk íratlan lírája. Az archaikus népi imádságműfaj háttérvilága*. Kalligram, Pozsony. 276–301.
- ÉRSZEGI GÉZA 1998. Paleográfia. In: BERTÉNYI IVÁN szerk., *A történelem segédtudományai*. Pannonica Kiadó – Osiris Kiadó, Budapest. 111–141.

- FAJT ANITA 2014. Méznél édesb. A 16–17. századi imádságainkról. *Napút* 16/6: 92–103.
- FALLER JENŐ 1936. *A Szt. Ferencesek elpusztult várpalotai rendházának története*. Egyházmegyei Nyomda, Veszprém.
- FARMATI ANNA 2009. *Más régi ének. A XVII. századi katolikus népénekköltészet szövegtípusai és motívumrendszere*. Verbum, Kolozsvár.
- FAZAKAS JÓZSEF 1974. Vízjelek a könyvtári munka szolgálatában. In: PINTÉR MÁRTA összeáll., *Régi könyvek és kéziratok*. Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ, Budapest. 49–59.
- FITZ JÓZSEF 1959. *A magyar könyv története 1711-ig*. Magyar Helikon, Budapest.
- N. FODOR JÁNOS 2010. *Személynevek rendszere a kései ómagyar korban. A Felső-Tisza-vidék személyneveinek nyelvi elemzése (1401–1526)*. Magyar Névtani Értekezések 2. ELTE BTK Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanaszék, Budapest.
- FORGÁCS TAMÁS 2020. Késsás vagy Kéffás? Öröklődő szövegromlás legrégebbi csízióinkban. *Magyar Nyelv* 116: 309–315.
- FRICK JÓZSEF 1910. *A középkori magyar himnusz-költészet*. Stief Jenő és társa papírosáruházaának könyvsajtója, Kolozsvár.
- FÜGEDI ERIK 1981. Verba volant... Középkori nemességünk szóbelisége és az írás. In: FÜGEDI ERIK. *Kolduló barátok, polgárok, nemesek. Tanulmányok a magyar középkorról*. Magvető Könyvkiadó, Budapest. 437–462.

- FÜRBETH, FRANK 2015. Magische Texte in mittelalterlichen Bibliotheken. In: ALT, PETER-ANDRÉ – EMING, JUTTA – RENZ, TILO – WELS, VOLKHARD herausg., *Magia daemonica, magia naturalis, zouber. Schreibweisen von Magie und Alchemie in Mittelalter und Früher Neuzeit*. Harrasowitz Verlag, Wiesbaden. 165–188.
- GERÉZDI RABÁN 1962. *A magyar világi líra kezdetei*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- GONDÁN FELICIÁN 1916. *A középkori magyar Pálos-rend és nyelvémlékei*. Taizs József Könyvnyomdája, Pécs.
- HAADER LEA 2004. A Nyulak szigeti scriptórium mint műhely. *Magyar Nyelvőr* 128: 196–205.
- HAADER LEA 2005. A Müncheni emlék. *Magyar Nyelv* 101: 161–178.
- HAADER LEA közzéteszi 2006. *Keszthelyi kódex 1522*. A nyelvemlék hasonmása és betűhű átirata bevezetéssel és jegyzetekkel. Régi Magyar Kódexek 30. Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete, Budapest.
- HEINRICH GUSZTÁV 1880. A magyar cisiók. *Egyetemes Philologiai Közlöny* 4: 140–145., 246–253.
- HORVÁT ISTVÁN 1835. A' Magyar Nyelv régi Maradványairól. *Tudományos Gyűjtemény* 19/5: 83–108.
- HORVÁTH CYRILL 1895. Világiak régi magyar imádságos könyvei. *Irodalomtörténeti Közlemények* 5: 257–281.
- HORVÁTH CYRILL kiad. 1921. *Régi magyar költők tára I. Középkori magyar verseink*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest. 459–468.

- HORVÁTH IVÁN 2009. Szent László ének: *Salve benigne rex Ladislai* – Idvezléggy kegyelmes Szent László kerály. In: MADAS EDIT szerk., „*Látjátok feleim...*” *Magyar nyelvemlékek a kezdetektől a 16. század elejéig*. Az Országos Széchényi Könyvtár kiállítása 2009. X. 29. – 2010. II. 28. Országos Széchényi Könyvtár, Budapest. 143–148.
- HORVÁTH JÁNOS 1918. Ősi nyolczas szerkezetek időrendje. (Egy állítólagos nyelvemlék korkérdéséhez.) *Magyar Nyelv* 14: 49–53.
- HORVÁTH JÁNOS 1931/1988. *A magyar irodalmi műveltség kezdeti Szent Istvántól Mohácsig*. 3. (reprint) kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- HORVÁTH J. GYULA – TÍMÁR GYÖRGY 1973. XVI. századi dikális konscripciók Baranya megyéből (1542, 1551, 1564). In: SZITA LÁSZLÓ szerk. *Baranyai helytörténetírás. A Baranya Megyei Levéltár évkönyve*, 1972. Baranya Megyei Levéltár, Pécs. 7–127.
- ILLYEFALVI EMESE 2014. *Ráolvasások. Gyűjtemény a történeti forrásokból (1488–1850)*. A magyar folklór szövegvilága 2B. Balassi Kiadó, Budapest.
- J* [JANKOVICH MIKLÓS] 1829. Kalendariomok ujjabb készítését ’s haszálását Európának virágzó Nemzetei a’ Magyaroktól költsönözvén, ennek tudatlanságával Schwartner Királyi Professortól Hazafiaink ok nélkül vádoltattak. *Tudományos Gyűjtemény* 13/12: 72–97.
- JAKAB ELEK 1881. *A kalendáriumokról történelmi és politikai tekintetben*. Értekezések a Történeti Tudományok köréből 9/4. Athenaeum, Budapest.

- JUHÁSZ LÁSZLÓ – ERDÉLYI LÁSZLÓ ford. 1979. Szerémi György, *Magyarország romlásáról*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest.
- KACSKOVICS-REMÉNYI ANDREA – OSZKÓ BEATRIX közléses kiadás 2000. *Peer-kódex – A nyelvemlék hasonmása és betűhű átírata bevezetéssel és jegyzetekkel*. Régi Magyar Kódexek 25. Magyar Nyelvtudományi Társaság – Argumentum Kiadó, Budapest.
- KARÁCSONYI JÁNOS 1923–1924. *Szt. Ferencz rendjének története Magyarországon 1711-ig* I–II. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.
- KELENYI B. OTTÓ 1936. A Buda melletti Szent Lőrinc pálos kolostor történetének első irodalmi forrása (1511). *Tanulmányok Budapest Múltjából* 4: 87–110.
- KERTÉSZ BALÁZS 2016. A 14. századi magyarországi krónikaszerkesztmények utóélete a késő középkorban. *Századok* 150/2: 473–499.
- KNAPP ÉVA 1986. Remete Szen Pál csodái. (A budaszentlőrinci ereklyéhez kapcsolódó mirákulumföljegyzések elemzése. In: TÜSKÉS GÁBOR szerk., „Mert ezt Isten hagyta...” *Tanulmányok a népi vallásosság köréből*. Magvető Könyvkiadó, Budapest. 117–188.
- KOVÁCH ZOLTÁN 2006. *Az Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár története a 11. századtól 1820-ig*. Aula Kiadó Kft., Budapest–Esztergom.
- KURCZ ÁGNES 1979. Vásárhelyi András Mária-éneke. In: KOMLOVSZKI TIBOR szerk., *A régi magyar vers*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 23–32.

- LÁNYI KÁROLY – KNAUZ NÁNDOR 1866. *Magyarország egyháztörténelme*. I. kötet. Horák Egyed, Esztergom.
- LÁZS SÁNDOR – BOLONYAI GÁBOR 2008. Antik varázslás elemei a Peer-kódex amulettszövegeiben. *Vallástudományi Szemle* 4/2: 129–148.
- LÁZS SÁNDOR 2011. Latin és anyanyelv a magyar kódexirodalomban Függelékül a Szent László-ének kétnyelvűségéhez és használatához. *Magyar Könyvszemle* 127: 425–444.
- LÁZS SÁNDOR 2015. A Szent László-ének eredetiségének kérdéséhez. *Irodalomtörténeti Közlemények* 119: 235–238.
- MADAS EDIT 2003. Írás, könyv és könyvhasználat a középkori Magyarországon, 1000–1526. In: MADAS EDIT – MONOK ISTVÁN. *A könyvkultúra Magyarországon a kezdetektől 1800-ig*. Második javított, bővített kiadás. Balassi Kiadó, Budapest.
- MARCOS, JUAN-JOSÉ 2017. *Fonts for Latin Paleography*. [Ötödik kiadás] Elektronikus elérhetőség: http://guindo.pntic.mec.es/~jmag0042/LATIN_PALEOGRAPHY.pdf (utolsó letöltés: 2021. 02. 24.)
- MELEGDI JÁNOS [MELICH JÁNOS] 1918. A legrégebb magyar csízió. *Magyar Nyelv* 14: 133–139.
- MEZEY LÁSZLÓ 1964. *Paleográfia. A latin írás története. Könyv[v]- és oklevélpaleográfiai áttekintés*. [Második változatlan utánnymás.] Tankönyvkiadó, Budapest.
- A. MOLNÁR FERENC 2007. Gondolatok a Gömör-kódex újabb kiadása kapcsán. *Magyar Nyelv* 103: 149–163.
- MOLNÁR JÓZSEF 1975. Az 1501-i częstochowai magyar nyelvemlék. *Magyar Nyelv* 71: 110–112.

- MOLNÁR JÓZSEF – SIMON GYÖRGYI 1980. *Magyar nyelvemlékek*. [Harmadik, javított és bővített kiadás.] Tankönyvkiadó, Budapest.
- NÉMETH DÁNIEL 2015. Az „Angyaloknak nagyságos asszonya” kezdetű Mária-ének hagyományozódása. ELTE BTK. [Mesterszakos diplomamunka.]
- NÉMETH DÁNIEL 2019. Egy esztergomi passionale magyar nyelvű töredékei. *Magyar Nyelv* 115: 64–74.
- NYÍRI ANTAL szerk. 1971. A Müncheni Kódex 1466-ból. *Kritikai szövegkiadás a latin megfelelővel együtt*. Codices Hungarici 7. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- ORLOVSZKY GÉZA 2010. Pázmány Péter Keresztyéni imádságos könyv-éről. *Magyar Egyházzene* (2010/2011) 18: 239–246.
- OSZKÓ BEATRIX 1998. A Peer-kódex történetéhez. In: HAJDÚ MIHÁLY – KESZLER BORBÁLA szerk., *Emlékkönyv Abaffy Erzsébet 70. születésnapjára*. ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárási Tanszéke, Budapest. 146–149.
- OSZKÓ BEATRIX 2003a. A könyvtár-gyarápítás egy különös esete. In: BAKRÓ-NAGY MARIANNE – RÉDEI KÁROLY szerk., *Ünnepi kötet Honti László tiszteletére*. MTA Nyelvtudományi Intézete, Budapest. 328–330.
- OSZKÓ BEATRIX 2003b. *Kideríthető-e a Peer-kódex eredete?* [Doktori disszertáció.] Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest.
- OSZKÓ BEATRIX 2006. Gereldnel cozma mygerelymus ferench abramnal dyenez bac kalmán, avagy értjük-e a csíziót. In: MARTONFALVI ATTILA – PAPP KORNÉLIA – SLÍZ MARIANN szerk.,

- 101 írás Pusztai Ferenc tiszteletére. Argumentum Kiadó, Budapest. 123–126.
- OSZKÓ BEATRIX 2009. Peer-kódex. In: MADAS EDIT szerk., „Látjátok feleim...” Magyar Nyelvmélekek a kezdetektől a 16. század elejéig. Az Országos Széchényi Könyvtár kiállítása 2009. X. 29. – 2010. II. 28. Országos Széchényi Könyvtár, Budapest. 299.
- PÁMER LÁSZLÓ 1907. Remete Szent Pál és a pálosok (Első közlemény). *Katolikus Szemle* 21: 791–810.
- PAPP BALÁZS 2006. A Tintinnabulum tripudiantium szerzőségéhez. *Irodalomtörténeti Közlemények* 110: 585–590.
- PAPP ZSUZSANNA 2001. A kódex másolói. In: HAADER LEA – PAPP ZSUZSANNA kiad. *Gömöry-kódex 1516. A nyelvmélek hasonmása és betűhű átirata bevezetéssel és jegyzetekkel*. Régi Magyar Kódexek 26. Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete, Budapest. 98–102.
- PÓCS ÉVA 2014. *Ráolvasások. Gyűjtemény a legújabb korból 1851–2012*. A magyar folklór szövegvilága 2A. Balassi Kiadó, Budapest.
- PUSZTAI ISTVÁN 1985. Bevezetés. In: *Könyvecse az szent apostoloknak méltóságáról 1521*. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest. 7–16.
- RADÓ POLIKÁRP 1941a. Esztergomi könyvtárak liturgikus kéziratjai. *A Pannonhalmi Főapátsági Szent Gellért Főiskola évkönyve az 1940/1941-I tanévre*. 84–142.
- RADÓ POLIKÁRP 1941b. Index Codicum Manu Scriptorum liturgicorum Regni Hungariae. *A Pannonhalmi Főapátsági Szent Gellért Főiskola évkönyve az 1940/1941-I tanévre*. 143–202.

- RADÓ POLIKÁRP 1948. Mária a középkor-végi irodalomban. *Vigilia* 13/4: 193–201.
- REMÉNYI ANDREA 1996. A Peer-kódex helyesírásáról. *Magyar Nyelv* 92: 33–45.
- RÉVAI MIKLÓS 1787. *Elegyes versei, és néhány apróbb kötetlen írásai függelékül hozzájuk adatnak másoknak is némelyly hozzá íratott darabjaik, végre néhány régiségek is*. Loewe Antal, Pozsony.
- RÉVAI MIKLÓS 1803/2014. *Antiquitates Literaturae Hungaricae – Magyar irodalmi régiségek*. Ford. C. VLADÁR ZSUZSA. ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet–OSZK, Budapest, 2014.
- RÉVAI MIKLÓS 1805/1912. A magyar deáki történet. Révai Miklós Magyar nyelvi és irodalmi kézikönyve. Eredeti kéziratból, részben első ízben kiadta, utószóval, tartalommutatóval ellátta Dr. RUBINYI MÓZES. A Magyar Tudományos Akadémia kiadása, Budapest.
- RÓMER FLÓRIS 1881. Könyvtári búvárlataim Altenburgban és Göttweigban. *Magyar Könyvszemle* 6: 99–116.
- ROMHÁNYI BEATRIX 2000. *Kolostorok és társaskáptalanok a középkori Magyarországon*. Pytheas, Budapest.
- F. ROMHÁNYI BEATRIX 2008. A pálos rendi hagyomány az oklevelek tükrében Megjegyzések a pálos rend középkori történetéhez. *Történelmi Szemle* 2008/3: 289–312.
- ROZSONDI MARIANNE 2009. Eredeti kötésben megőrzött nyelvemlékeink. MADAS EDIT szerk., „Látjátok feleim...” *Magyar nyelvemlékek a kezdetektől a 16. század elejéig*. Az Országos

- Széchenyi Könyvtár kiállítása 2009. X. 29. – 2010. II. 28. Országos Széchényi Könyvtár, Budapest. 173–196.
- SARBAK GÁBOR 1998: Újabb pálos magyar nyelvemlék Göttweigen. *Magyar Nyelv* 94: 464–465.
- SCHNEIDER, KARIN 1999. *Paläographie und Handschriftenkunde für Germanisten. Eine Einführung*. Max Niemeyer Verlag, Tübingen.
- STEINER ÁGOTA szerk. 1984. *A Jordánszky-kódex. Magyar nyelvű bibliafordítás a XVI. század elejéről: 1516–1519*. [Hasonmás kiadás.] Helikon, Békéscsaba.
- SZENTJÓBI SÁNDOR [SZENTPÉTERY IMRE] 1918. A legrégebb magyar csízió. *Magyar Nyelv* 14: 184–187.
- SZILÁDY ÁRON kiad. 1877. *Régi magyar költők tára I. Középkori költői maradványok*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.
- SZILÁDY ÁRON kiad. 1880. *Régi magyar költők tára II. XVI. századbeli magyar költők művei. 1527–1546*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.
- TARJÁN M. TAMÁS 1494. november 24. | Kinizsi Pál halála. http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1494_november_24_kinizsi_pal_halala (utolsó letöltés: 2021. 02. 16.)
- TIMÁR KÁLMÁN 1927. Magyar kódex-családok (Második közlemény). *Irodalomtörténeti Közlemények* 34: 210–224.
- TIMÁR KÁLMÁN 1936. *Dunántúli magyar kódexek sorsa*. Pannónia-könyvtár 29. Szerzői kiadás, Pécs.
- TOLDY FERENC 1853. [C. n. beszámoló.] *Magyar Akadémiai Értesítő* 13: 37–40.

- TOLDY FERENC 1872.1. *A magyar nemzeti irodalom története a legrégebb időktől a jelenkorig rövid előadásban* 1. Harmadik, javított kiadás. Athenaeum, Pest.
- C. TÓTH NORBERT – HORVÁTH RICHÁRD – NEUMANN TIBOR – PÁLOSFALVI TAMÁS 2016. *Magyarország világi archontológiája 1458–1526. I. Főispánok és bárók*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történelem Tudományi Intézet, Budapest.
- VADAI ISTVÁN 2009. Vásárhelyi András Mária-éneke. In: MADAS EDIT szerk., „Látjátok feleim...”. *Magyar nyelvemlékek a kezdetektől a XVI. századig*. Az Országos Széchényi Könyvtár kiállítása 2009. X. 29. – 2010. II. 28. Országos Széchényi Könyvtár, Budapest. 358–359.
- VADAI ISTVÁN 2017. Vásárhelyi András Mária-énekéről. In: SZÁDOCZKI VERA szerk., *Népelemek és gyűlekezeti énekek a 17. századi Magyarországon*. MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelekiség Kutatócsoport, Budapest. 153–170.
- VARGHA DAMJÁN 1913. *Te Deum és Te Mariam fordítása kódexirodalmunkban*. Stephanaeum, Pécs.
- VEKERDI JÓZSEF 1972. A Szent László-énekhez. *Irodalomtörténeti Közlemények* 76: 133–145.
- VIZVÁRI DÓRA 1999. A pálos rend. *Belvedere* 11: 97–106.
- C. VLADÁR ZSUZSA ford. 1803/2014. Révai Miklós: *Magyar irodalmi régiségek*. *Antiquitates literaturae Hungaricae*. Eötvös Loránd Tudományegyetem Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet – Országos Széchényi Könyvtár, Budapest.

- VOLF GYÖRGY 1874. *Régi magyar codexek és nyomtatványok.*
II. kötet. A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi
Bizottsága, Budapest.
- VOLF GYÖRGY 1876. *Régi magyar codexek és nyomtatványok.*
IV. kötet. A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi
Bizottsága, Budapest.
- ZOLNAI GYULA 1905. Nyelvemlékeink a könyvnyomtatás koráig.
Magyar Nyelv 1: 29–36.
- ZSOLDOS ATTILA 2013. Fehérvár az Árpád-korban. *Rubicon* 24:
26–29.

FELHASZNÁLT OKLEVELEK

Dl. 15241 (1458. 05. 13.)
Dl. 16814 (1469. 03. 07.)
Dl. 16859 (1469. 05. 24.)
Dl. 17767 (1476. 02. 10.)
Dl. 18131 (1478. 12. 20.)
Dl. 24769 (1486. 09. 29.)
Dl. 82050 (1493. 01. 26.)
Dl. 82059 (1493. 06. 03.)
DL 24362 (1518. 03. 21.)
Dl. 24377 (1519. 10. 16.)
Dl. 23490 (1520. 09. 09.)
Dl. 23490 (1520. 10. 06.)
Dl. 23905 (1524. 03. 11.)
Dl. 23927 (1524. 04. 20.)
DL 23930 (1524. 04. 21.)
DL 23991 (1524. 09. 04.)
DL 23993 (1524. 09. 08.)
DL 23929 (1525. 10. 11.)
DL 24214 (1525. 11. 02.)
DL 24234 (1525. 12. 13.)

ONLINE ADATBÁZISOK

Piccard vízjelkatalógusa: <https://www.piccard-online.de/struktur.php>

Briquet vízjelkatalógusa: <http://briquet-online.at/BR.php?IDtypes=4&lang=de>

Grawell vízjelkatalógusa: <https://www.gravell.org>

Bernstein – The Memory of Paper (42 adatbázis egyesített gyűjteménye): https://www.memoryofpaper.eu/BernsteinPortal/appl_start.disp

Wasserzeichen-Informationssystem: <https://www.wasserzeichen-online.de/wzis/struktur.php>

Digitális Magyar Vízjel Adatbank: <http://belyegmuzeum.hu/MA-PAVIT-DMVA/tartalom.html>

A felhasznált régi magyar oklevelek adatbázisa: <https://archives.hungaricana.hu/hu/charters/>

A PEER-KÓDEX VÉGE ÉS A CSÍZIO BETŰHŰ ÁTIRATA

A töredék főszövegéhez kétféle írástípus tartozik: latin bastarda és magyar kurzív írás – olykor magyarázatként sorközi betoldással létrehozva a szöveget. Az efféle szövegrészeket kisebb betűmérettel és dőlt betűtípussal közlöm. Emiatt a feloldott rövidítéseket ezekben a szövegrészekben külön nem jelöltem. Ezeket a szakaszokat nem számoltam hozzá a lapok sorainak számához. Félkövér típussal szedtem a vörös tintájú kiemeléseken kívül minden hasonló jellegű, de eltérő színű kiemelő, figyelemfelhívó jellegű jelölést.

A Peer-kódex megjelent anyagát vettem alapul, ennek betűhű átíratát és jegyzeteit változatlanul közlöm. De előfordul, hogy saját megjegyzésem vagy észrevételem van a korábban kiadott szövegrészekhez, ezeket mindig ellátom monogramommal, illetve ha közreadók is jegyzetelték a kérdéses szakaszt, akkor | jellel választom le az eredeti jegyzettől sajátomat. A töredék szövegében, mivel ennek még nincs kiadása, nem különböztettem meg észrevételeimet. A lapok számozását megtartottam a 2000-es kiadásból, a Töredéket T betűvel kezdődő ívszámok jelzik.

Kötetemben nem közlöm a nyelvmlékekről készített hasonmásokat, mert mindkét nyelvmlékről elérhetők az interne-

ten színes felvételek, amelyekkel egyszerűen összehasonlítható a betűhű átírás.

A Peer-kódexről elektronikusan elérhető fényképmásolatok:
<https://mek.oszk.hu/12900/12986/html/index.html>

A Töredékről elektronikusan elérhető fényképmásolatok:
<https://mek.oszk.hu/15900/15954/html/index.html>

328

164v

miserere mei *consolatrix*¹
 Sancte spei
 Bÿnesnepnek² or-
 -wossaga thewolgok-
 5 -nek ÿdwezseghe bÿzoñ³
 rosa tōwÿsnekwł
 zÿzeknek lÿlioma
 engedged mÿth
 kerōnk Igaz istennek
 10 annÿa merth bwnos-
 -sok wagÿonk ÿrgal-
 -maz

1 A lap tetején az írástükrön kívül részben kivakart, részben kisatírozott szó (talán *wyab*, vö. következő lap) látható. – N. D.

2 A szó első betűje rubrummal díszítve.

3 A z fölött tintaolt van.

mÿnekõnk remenseg-¹
 -nek wÿgasaga
 O² dilecta preelecta
 fer solamen miseris
 5 claritatemque perfectam
 confer quam desidero
 reuoca errantem
 ad vÿam³ veritatis ad te
 proclamantem gemma
 10 castitatis templum
 sancte trinitatis
 O scerelmes zÿz maa⁴
 aggÿad nekõnk mÿt

-
- 1 A lap tetején, az írástükrön kívül, a jobb felső sarokban a kódex további tartalommal való ellátásra utaló jelzés (*vj*) látható. A szóalak tintája világosabb, mint ezen a lapon található többi szövegegységé. – N. D.
 2 Az O-k rubrummal díszítve.
 3 A scriptor a latin *y*-ra is kitette a két pontot nyilván a magyar írás analógiájára.
 4 A második *a* sorközi betoldás. Ezzel alakította ki a scriptor a *maria* rövidítést. – N. D.

330

165v

kerõnk hog lehessõnk
 meñorsagban ÿste-
 -nnek mÿnth¹ zentÿ-
 -wel es hozdad az
 5 wttra tewelgõ bÿw-
 -nõssõkõth az kÿk
 hozdad bÿznak zÿ-
 -zeknek wÿraga
 zenth haromsag-
 10 -nak temploma
 Angeloknak² nagsagws
 azzonnÿa : Wr ihÿsnak
 bodogsagws Annÿa :
 meñorsagnak zephseges

1 Az *m* középső szára szokatlanul végződik.

2 Az írás átvált kurzívrá; a sor előtt a bal lapszélen kurzív betűkkel: *cantilena*.
 | A tinta halványabb a korábbi szövegegységeknél. – N. D.

331

166r

- aÿtoÿa <ÿ> : paradÿcho-¹
 -mnak vagh zeles kapwÿa
 ÿ² Neked zolonk zÿzeknek
 viraga³ : mend zenteknek
 5 olÿ nagh vigasaga ange-
 -loknak ɔ nagh tÿztsaga
 <paradÿchomnak> patri-
 -archaknak ɔ nagh
 dÿchoseghe⁴
 10 ÿ Dÿchededÿel angeli
 zekedben · seraphÿnnak
 zenth zeretetyben · kerw-
 -bÿnnak nagh bɔlche-
 -segheben : zekeseknek
 bɔlch ÿteletÿben

1 A lapon az írástükör még ki van jelölve. – N. D.

2 Versszakot kezdő jel.

3 Az *r* javított betű, a második *a*-n összefolyt a tinta.

4 A *d*, az első *h* és a *g* betűn összefolyt a tinta.

332

166v

- ʃ Read neznek zenteknek zemej :
 es veneknek keserwes zŵwej :
 es arwaknak nŷomorolth
 ʃhaʃ : bŵnŷssŷknek ohaʃto
 5 lelkeʃ ʃ Esedezzel mŷ nagh
 ʃgazsagonk : hogh mŷ zŵnker
 mŷ nagh batørsagonk : zent
 fŷadnak mŷ nagh tŷztessegonk :
 halalonk<nak>rol¹ mŷ nagh
 10 remenseghŷkh ʃ
 Aldoth² the legh ihŷsnak
 daʃkaʃa : zenth athŷanak
 draga kench tartoʃa : zent
 leleknek ʃ megh nŷwgoztoʃa
 15 <ʃ> ʃgazsagnak megh vŷlagosoʃtoʃa³

1 A *rol* jelölt, sor fölötti betoldás. | A téves toldalékválasztást a lejegyző sor-
 közi betoldással, betoldójellel a helyére utalva jelölte. – N. D.
 2 Az *A* vízszintes vonalát a scriptor mindig az *A* bal szára fölé teszi; ha a betű
 sorkezdő, a vonalat kihúzza a lapszélre (l. még 334: 10).
 3 A szó utolsó három betűje vízfolt miatt halványabb.

333
167r

ȳ Scege'ed megh the benned
 <bozo> bȳzokot : engeztel' megh
 az apostolokoth fordeȳch
 hozzank az martȳromokoth :
 5 tereȳch hozzank az confesso-
 -rokoth ȳ Dȳchȳseghes
 zenteknek mondasȳ zenth
 haromsagnak nagh tȳthc⁹
 tanacȳ : apostoloknak zent¹
 10 predicalasȳ : martȳromoknak
 nagh zok kȳn vallasȳ ȳ
 Emlekezzel angelȳ esesrȳl :
 emlekezzel Ewanak
 vethkerȳl : Emlekezzel az

1 Az *e* (*E*?) javítás.

334

167v

- nagh vȳz ȳzȳnrȳl¹ nȳer
 <ȳrgalmath> kegelmeth
 az nagh vr ȳstentȳl ȳ
 Sȳradalmas nekȳnkh
 5 mȳ elethȳnkh : es mȳ-
 -nekȳnkh mȳ sok vetkezetȳnkh
 rettenetes nekȳnkh vethkezetȳnkh
 ha te nem lees nekȳnkh mȳ
 nagh sceghedelmȳnkh² ȳ
 10 Arwasagnak kegȳes tap-
 -laloȳa : ȳzwegeknek megh
 oltalmazoȳa : zeghenȳeknek
 megh gazdagheȳtoȳa : zan-
 -kȳwetesekeknek megh bodog-
 15 -eȳtoȳa ȳ Sȳradalmas

1 Az *r* javított betű.

2 Az első *h* és a második *e* betűk között tintafolt (javítás?) van.

- nekõnk zwletetõnk : fwgelmēs
 sok hÿwolkodasonk : rettenetes
 nekõnk baÿ vÿwasonk : ha
 the nem lees nekõnk kegÿes
 5 taplalonk ʔ¹ Azzonnÿonkh
 zephseghes thwkwore : ferfÿak-²
 -nak tÿztes gozedelme : halot-
 -taknak nagh hÿedelme :
 ordogoknek ʔ nagh toredelme
 10 ʔ Rolad zolnak zenteknek
 mondasi : zenth haromsag-³
 -nak nagh tÿthcus tanacÿ :
 apostolonak zent predÿcalasi :
 martÿromoknak dÿadalmas-
 15 -saghÿ ʔ Halottaknak

1 A versszakkezdõ jel utõlagos beszûrás.

2 Az *e* ʔ-bõl javítva.

3 A *g* szârán tintafolt van.

336

168v

- megh zabadejtoja : tɔrokɔk-
 -nek megh nyomorɔjtoja
 keraljoknak jo tanach
 adoja magyaroknak megh
 5 oltalmazoja : ʃ Ezt zerzetek
 pestnek varosaban : vgjan
 ottan zent peter vlaʃaban¹ :
 zwleteth vtan el mwlth
 jdoiben : ezer ɔth zaz ees
 10 nyolch estendoiben ʃ
 Legen hala az zent három-
 -sagnak : azzonkeppen az
 aldoth ihusnak legen hala
 az zyz marianak : velem

1 A *ba* betűkapcsolat javítás. | A *ban* szótag talán *ra*-ról javítva; valószínűbb, hogy az *a* eltérő, bastarda írástípussal van lejegyezve. – N. D.

337
169r

ozwe mend az bodogoknak
Amen Cantilena
Felelmes zẁonek enghem
aleýtatok reghÿ ȳo bara-
5 -thÿm nekem kÿk valatok
gÿakorta zeph zowal hoz-
-zam ȳarolatok enghem
megh chalatok
Rementelen dologh kÿ
10 hazwgnak hÿzen merth
zeph bescedewel chak
soth tȳled vescu awagh¹
twl masfelȳl ellenseged
lescen raÿtad scegent tescen

1 A g szárának íve tintafoltos.

338

169v

- ȳ azok nem gondolnakh
 ez ȳl' bescedekkel kȳ magokoth
 kelletȳk hȳzelkedesekkel
 nȳaȳason bescelnek o
 5 feȳedelmekkel el vesnek
 nȳelwekkel ȳ Nagh
 vrak kȳk vattok zolok
 ne bannȳatok feȳer
 zeph ez ȳstos ekes thȳ
 10 zablȳatok vele pogan
 nepeth kerlek ne vagȳatok
 es thȳ ne banchatokh
 ȳ Cȳtalan dolgokoth tȳ
 ne zerezetek fodorhaȳatokoth¹
 15 megh sȳe fesȳlȳetek dȳakok

1 Az 1–2. és a 14–15. sor végén vízfolt miatt a betűk halványabbak.

- el mentek leanjököth¹
 nezteek scegenseggel nõztoḡ
 ʃ Wgedeth ne ṽsellȳed
 egh hazȳ papokkal mert
 5 ha bewethethe magath
 nȳaȳassagra nenkel
 nekȳ penzed ṽȳgad lea-
 -nȳodwal megh chalnak
 zawokkal ʃ Serenȳen
 10 futamnak tancban az
 leanjökö nȳlwan oth
 megh lathȳwk az ȳ
 ȳamborsagȳth² sertelen³
 ha lend az ȳ ȳamborsagok
 15 oth⁴ el hol partaȳökö ʃ

1 A sor elején a betűk vízfolt miatt halványabbak.

2 Az első sorban levő ȳ lelógó, díszes szárára írta a scriptor a második a-t.

3 A sor utolsó szavától az írás kurzív jellege átvált jellemzőbben bastarda írástípusba. – N. D.

4 A szó első két betűje vízfolt miatt elmosódott.

340

170v

- Cepkek hazatoktol messce ne
 lep̃yetek ȳd̃onek ȳawaban
 tȳkakoth wlt̃ossek : scemerem
 kapalnȳ b̃olchoth renghesse-
 5 -tek awal el elhettek ȳ
 Samsomnak aleȳta az por¹
 ̃onñon magat latod nagh
 haragȳath nem tȳztelȳ vrat
 fogȳad megh zakalath
 10 veddel chak ȳozagat megh
 alazza magath ȳ Az
 korth az papoknak vala
 tȳztessegek mȳkoron eȳezlen
 al vala zerzetek² tawol³
 15 vala t̃ol̃ok gallerus
 k̃ont̃os̃ok veres <p> beretraȳok
 ȳ Penzt̃ol el futamtak zwr-

1 A sor második felétől az írás típusa visszavált jellemzőbben kurzívra. – N. D.

2 A *t k*-ből javítva.

3 Ettől a sortól az írás típusa megint átvált jellemzőbben bastarda típusra. – N. D.

341
171r

- ben be ڤلتزتک zepen ha
 bescelnek keweseth nem
 vesnek forentokot kernekh
 ladaban gÿöthnek vele nem
 5 epeÿthnek ʔ Az reghÿ ʔo
 keralÿok mÿglen orsaglanak
 ʔgazak valanak az sceghen
 orsagnak ʔgazak valanak zent
 coronanak hÿwen zolgalanak
 10 aWal¹ aldozanak ʔ Tennÿe
 kellene ezt az nagh vraknak
 hogh sok lÿka vagÿon erdön
 az rawasnak nÿnch bÿrodalma
 raÿta agaroknak halal az
 15 nÿwlaknak ʔ Ighen kewes ha-
 -ÿok zantalan ʔozagok erös
 regulaÿok kewes zolozmaÿok
 barsonÿos zolgaÿok fekete
 kapaÿok az apath vraknak

1 A W (talán l-ből) javított betű.

342

171v

- Istas missas *Quicumque* celebrare
 fecerit pro se aut pro suis *Amicis*
 In *quacumque* necessitate fuerit
constitutus infra *spacium* decem
 5 *dierum* eliberabitur sine dubio
 prima missa Rorate celi¹
Secunda | puer natus | *Tercia* Ecce advenit
Quarta Suscepimus deus *Quinta*
 de transfiguratione | *Omnis* terra
 10 *Sexta* domine ne longe facias
Septima resurrexi *Octava* viri *galilei*
Nona *Spiritus* domini *Decima*
benedicta sit *sancta* *Vndecima*
 nos *autem* gloriari *Duodecima*
 15 *wltum* tuum de *beata* *virgine*
Tredecima de *sancto* *michaele*
Quarta decima de *apostolis* *michi* *autem*

1 Az ötödik sor alatt díszes szegélyvonal húzódik amely felfelé kétoldalt a lap tetejére fut. A szó után betoldójellel a megfelelő helyre utalva betoldás (talán *Eius* vagy *Cuius*?) látható. – N. D.

- Quinta decima de *martyribus* Intret
 Sexta decima de *confessoribus* | *sacerdotes*
 Septima decima de *virginibus* *wltum tuum*
 Octava decima de *omnibus sanctis*. *gaudeamus*
 5 Nona decima sicut *oculi seruorum*
 Vigesima pro salute viuorum et mortuorum
 Salus populi | *Vigesima prima*
 pro peccatoribus si iniquitates
 Vigesima secunda pro animabus omnium apostolicorum
 10 Si enim *redimus*¹ | *pro animabus omnium*
 corporum Eadem | *pro animabus omnium abbatum idem*
 pro animabus omnium mortuorum Requiem
 pro animabus omnium clericorum Requiem
 pro animabus omnium monialium Idem
 15 *pro animabus omnium regum Requiem*
 pro animabus omnium viduarum Idem
 pro animabus omnium famulorum famularum

1 *credimus*

344

172v

Rubrica¹

Ego silvester pontifex Romanus
 notifico *omnibus christifidelibus* Reuelacionem
Domini nostri iesu christi michi factam, Quod
 quicumque has missas in fra² scriptas
 5 fecerit celebrare | uel per se celebra-
 uerit specialiter a Deo has obtinebit virtu-
 tes Prima virtus | *Quod* de tribula-
 cione eliberabitur *Secunda* Si femina
 uel masculus sterilis fuerit, proles habebit
 10 Tercia de *periculis mundi* aut maris
 eliberabitur *Quarta* a multis falsis
fratribus | et *Eciam* adversitatibus <efi>
 eliberabitur *Quinta* ante obitum tre-
 decim diebus regnum dei oculis cor-
 15 poralibus videbit | et ea que in eo
 sunt *Sexta* Subitanea morte non mo-
 rietur nec pestis ibi vigeat *Sep-*
tima *Quod* sine confessione et sacramenti
 percepcione non morietur | et nota
 20 *Quod* tam celebrans quam celebratur
 semper debet esse absque mortali peccato
 Donec dicte misse perficientur³

1 A lap tetején, az írástükrön kívüli sor. – N. D.

2 *infra*

3 Az első szótag rövidítve szerepel: *perficientur*. – N. D.

345

173r

- Prima Missa Ecce advenit
 Secunda missa Lux fulgebit
 Tercia missa Puer natus
 Quarta missa Ecce advenit
 5 Quinta missa de *sancto* Iohanne baptista
 Sexta missa
 Septima missa de apostolis
 Octaua missa de trinitate
 Nona missa de *sancto Spiritu*
 10 Decima missa de *sancto* Iohanne Ewangelista
 Undecima missa *pro defunctis*
 Duodecima missa de diuisione apostolorum
 Tredecima missa de passione Domini
 Rubrica de octo misse¹
 15 Qualiter *Virtutes* exidem² sunt ut tredecim
 missarum
 Prima missa de Annunciacione Wltum
 Secunda missa de *concepzione*
 Tercia missa de Natiuitate Marie
 20 Quarta missa de purificacione
 Quinta missa de visitacione
 Sexta missa de niue Salue sancta

1 recte: *missis*

2 recte: *eidem* = *iidem*

346

173v

Septima missa de assumptione
 Octaua missa puer Natus
 Contra *caducum* morbum¹
 5 almagondis²
 almagondi
 almagond
 Almagon
 Almago
 almag
 10 alm
 al
 A
 Iesus
 In nomine patris et filij³ et *spiritus sancti amen*
 15 Iesus maria augustinus
 A
 ab
 aba
 abar
 10 abagar⁴
 abargu
 abargul
 abargula
 abargulan
 5 abargulans
 Missa celebretur super hanc
 cartam de vndecim *virginibus*

1 A címet elnyújtott betűkkel tintával jegyezte le a scriptor. – N. D.

2 A két ráolvasások amulettszerű szövege egymással párhuzamosan fut, a két közbe eső sor átlósan húzódik köztük egymással párhuzamosan a bal alsó saroktól a jobb felső sarok irányban. – N. D.

3 A szövegben *filij* olvasható. – N. D.

4 Helyesen: *abarg*. | A kódex közreadói csak *aba* alakot vettek fel, de a scriptor *abagar*-t írt le. – N. D.

T1r

Nota quod adlongitudinem xp̄i¹
 celebrantur² has missas
 prima missa puer Natus
 Secunda missa lux fulgebit
 5 Tercia missa De Assumpcione
 Quarta missa De Sancto Spiritu

1 A görögbetűs, rövidített szó feloldva: *xpisti*, latin betűkkel: *cristi*.

2 Az *n* a tévesen újra lejegyzett *b*-re ráírt betű.

T1v

Cws¹ cara cȳontol²
kerest wȳz loth pal remete
mȳnth nagh dȳs · Anth
prisca faban vincenel pal
zent thamas
doctor

5 fordol fénessegre brimar
zwzanna femia³ efrosina⁴
blasús ac dor fébrús ab-
-colozkenth ȳar balȳnth
quoniam dicitur trūbon
agr re⁵
Iuli nȳlon wethe peter
mathȳasth⁶ apastalla

-
- 1 A kódex e részén az írás előkészítésének nyoma: az írástükör és a sorok kijelölése látható.
 - 2 Az első *o* talán *a*-ból javított betű.
 - 3 Helyesen: *femina* lenne, talán elmaradt a rövidítés jele.
 - 4 Helyesen: *Eufrosina*, vagyis Fruzsina.
 - 5 Az utolsó három szóalak rövidítéseit eddig nem sikerült feloldani, ezért változatlan formában adom közre azokat.
 - 6 Az *s* javított betű.

T2r

teue¹ kesasth : zent tamas
 hog mywel gergel' sert
iophat
 myre gedrud yo wgben
 pert olg wegh maria
 5 kentol yrgalmat hallam
 Amborostol wag angyaltul
 Idwozlet oltalm nekõnk
 felõl zallot al gõr mar-
vitalis martiris
 -ch² yo bwzám peter :

1 A t talán c-ből javított betű.

2 Az *r* sötétebb színű, talán későbbi betoldás.

T2v

fýlsic ker florgot ýanus
 sanis¹ aýandokoza sophit
 bernald cws bernald
 ýlonda orban papa varýa

Nicodemi

martiris

- 5 petrónt kÿ nem tescen
zent erasmus cýrilli episcopi
pwspøk
 háburusagot barchÿ
 antal · vÿd hazanal zW-
 -letek vitez Ianus ýan
 lazlo peter² pal maria

1 A szókezdő betű fölött vonás látható.

2 A *t r*-ből javított betű.

T3r

*zent gellyen*¹*pwspok*el mene gén lathnÿ²*diuisio**apostolorum*³

ben zwz margÿt apost

*zoraldi et praxedis appallinaris*⁴*benedicti virginis episcopi*

eleknel ÿllÿés magáp

cristina

crisiak Annath hal lazlo

*ozwaldi regis**dominici confessoris*

5 waas peter estwan már

Sixti pape

wrnal cÿrÿak lörÿnch

kalara maria nag⁵ laÿ

ÿsth pelbarth hÿd berta-

-lanhoz Agh Ianusth

1 Szent Kilián. Lásd még a 369. lap jegyzeteit!

2 A lap jobb margóján ceruzás, későbbi bejegyzések halvány nyoma látszik.

3 Helyesen: *apostolorum*.

4 A sorközi betoldások így tartoznak össze: *zoraldi et benedicti | praxedis virginis | appallinaris episcopi*. Az utolsó helyesen: *apolinaris episcopi*.

5 A g javított betű.

zent ég ýmbre zwzeseggel¹
maria zwle · zent kerestet
lomperth ýambor mathias
đereldnel cozma mýgere-
5 -lýmus ferench abram-
calixti pape
-nal dýenez bac kalmán
zal galnal lucac zent
orsola kqson deme sýmon-
-nak mýnth zenteknek

179

T4r

egh ÿm lenarthnak

*Iohannis**elemozinatori*

bort ÿam marton bereck

*presentato*lata mÿkent  lze marcec¹

kele kathelina ith ander-

5 - yasnal² barba mÿclos

maria mong ad luc a-

zent lazar

-nak h rd ssen  o h rt

tamasnak nagh karisth

*zent**david*

 an ab tamás S l

1 Helyesen *maria*-nak kellene a szövegben állnia. A tévesztés oka téves olvasás olyan írástípussal készült forrásból, amelyben az *a* jobb oldali része némileg egyenesebben ívelt. Az alapszöveg *ia* szakaszából lett a téves *ce* betűsor, a következő *c* pedig a *kele* el s  betűje lehetne.

2 Az   talán javított betű.

T4v

- O ýrgalmassagnak dýchõseghes
 · keralne · azzonýa wdwõzlõm
 ah te mehednek týzteletes
 templomath kýben nýwgo-
 5 -wek en vram es en istenem¹
 Amen Aue maria
 O ýrgalmassagnak dýchõseges
 keralne azzonýa wdwõzlõm
 atte zwzeý zwedet ký
 10 vala týztasagws menden
 bwnnek zeplõýtõl Amen
 aue maria
 O ýrgalmassagnak dýchõseges
 keralne azzonýa wdwõzlõm ·
 15 atte nemesseghes lelkedet ·

1 Az *em* betűkapcsolat talán s-ből javítva.

T5r

mel' megh ekesqltetek
 malastoknak es menden ·
 ýozagoknak dragalat⁹ ·
 aýandokýwal *Amen Aue maria*
 5 keth negwen ezer estendeýg
 walo bolchýa vagýon¹
 Idwez legh vram *ihesus xpistus*
 orok velagossagnak fenesseghe
 zeplötelen thwkwor azzonnýom
 10 marianak Zwłotte irgalmaz
 ennekem bwnqssnek *Amen*
 pater noster *Aue maria*
 ýmadsagodnak elötte
 mondýad ezth²

1 Az 5. és 6. sort megnyújtott kisbetűkkel jegyezte le a scriptor.

2 A 13. és 14. sort megnyújtott kisbetűkkel jegyezte le a scriptor.

T5v

Incipit Decem percepta

*egh istenth hÿgh*¹

Vnum deum crede

Istennek neweth hejaba ne vegjedh

Non assumes nomen dei tui in vanum

wdnepeth wdol'

Sabbata sanctifices

Athjadoth anyjadod thÿztelljed

5 Honora patrem et matrem

Emberth ne plÿ se tÿrÿddel se nÿelweddel

Non occides nec verbo nec facto

Nee paraznalkodÿal

Non mekaberis

Nee vroz

Non furtum facias

1 A 2. sortól kezdve a magyar értelmezést a latin sorok között jegyezte le a scriptor.

T6r

Hamis thano ne legh barathod ellen

Non falsum testimonium dices contra proximum tuum

Mas Embernek vagh barathodnak marhaját

gonoswl ne kȳwanȳad

Non concupisces rem proximi tui

Nas Embernek fȳat vagh feleseghet gonozwl

ne kewanȳad

Non desiderabis vxorem eius

Item sequuntur Quinque sensus hominis

5 *visus latas*

Auditus hallas

Gustus Œeldeclēs¹

Odoratus illatozas²

Tactus Illetes

1 Későbbi, legalább 18. századi kiegészítés: – *izlés*. Alatta ceruzás bejegyzés is látható: *nyeldeclés*.

2 Későbbi, legalább 18. századi kiegészítés: – *szaglás*.

T6v

- Septem peccata mortalia
 Superbia *kewelsegh*
 Auaricia <*bwjyasagh*> *fpswensegh*
 Luxuria *bwjyasagh*
 5 Ira *haragossagh*
 Gula *thorkossagh*
 Inuidia *Iregsegh*
 accidia *Iorawalorestsegh*
 deinde sequuntur octo beatitudines
 10 <per> paupertas *lelkj seghensegh*
 Mititas *Egh wgyjosegh*

T7r

Luctus¹ *sýralm*
 Esuries *Igassagnak éhezese*
 Misericordia *Irgalmassagh*
 Cordis mundicia *zwnek týztasaga*
 5 *paciencia bekesegh*
persecutio haburusagnak bekeseggel
*valo scenvedese*²
 Sequuntur *Iam peccata Nouem*
 Aliena *Istomodo*

1 Az s javított betű.

2 Nehezen dönthető el, hogy *nv* vagy *w* áll-e szóban.

T7v

- Iussio gonozra walo parancholat
consilium gonozra valo tanac adas
consensus gonozra valo el enghedet bñn
adulacio bñnest bñnbe dychernj
5 Defensio bñnest bñnbe megh mentenje
participans Embernek bñnbe reses¹
Non obstans Ellene nema²
Mutus kedweirth³ Awagh barathsagert igassagnak
el thagadasa
10 Non manifestans bñnnek kj nem
<...>jelentese

1 A szóvégi s talán törölt betű.

2 Az utolsó írásjel javított (vö. a következő betoldást), majd a következő sor elején ismét lejegyezve: *nema* /.

3 Az *i* utólagos betoldás.

T8r

- hic sequuntur quatuor
 · peccata · clamancia in celum
 efusio sanguinis artatlan ver hullas
 awag wtas
- 5 <vilo>¹ Violacio virginum aut violenter
 aut ex consensu zÿ thorç
 Merces detenta laborum zolganak zolga-
 -latÿat megh
 nem adnÿ
- 10 Peccatum sodomicum aut stuprum
 vel mollicÿs vel specialiter contra
 naturam mvlts² modis
 in telligitur³ et tu caute procede
 in interrogacionibus Termezeth
- 15 ellen valo bÿn

1 A megkezdett szóban az o-ra kezdte ráírni az l-et, de inkább a scriptor újrakezdte a szó leírását, a tévedést megpróbálta vízzel elhalványítani.

2 A v o-ból javított betű.

3 Helyesen: *intelligur*.

T8v

T9r

T9v

Miserorum pia adiutrix et
 mestorum omnium tu consolatrix pre-
 -paratrix : esto mihi domina auxiliatrix
 at *que* Curatrix /

- 5 Segynwknec kegyes segedelme es
 Zomorutaknak Mendeneknek kegelmes
 Anya epeythen¹ Leg enekem azonjom
 segedelmem ees meg gogythom es
 y² Artus meus male Vexatur morbo lupi
 10 Genenosi Sic Sauciaturn Cruciaturn non est
 Leuietur auxiliatur atque Curetur

1 A szóalak nehezen olvasható ki. Utolsó betűjén javítások láthatók, az *e* mellett egy lehúzott szár és afölött pont látható. A szó többféleképpen emendálható: egy *v* (vagy ennek megfelelő *u* graféma) betoldásával *epeythven* 'hitben megerősítvén; tanítván, oktatván', a szóvégi betű *w*-ként olvasásával *epeythw* 'hitben megerősítő; tanító, oktató.

2 A baloldali lapszélen látható betoldás.

T10r

T10v

- Igaz biro ieszus cristus kiraloknak :
 kiralja • es wram • ky orzaglaz
 atthia istennel • es zent lelekel •
 mast melto leg en Imatsagomat
 5 meg fogadny : Te meniekbol ala
 zalal ziznek w meheben • hunneth
 weuen Igaz testet • Iuel¹ ez uilagra •
 atte teremtet alatidat • dragalatos
 zent uereddel meg ualtanod : Atte
 10 dicessiges zent kinod : kerlek en
 Istenem : legen Nekem zenetlen
 valo oltalman • minden uezedelm²
 tul • hog lakozhassam./ wram isten
 atte zent zolgalatotban • Legē ne-
 15 -kem te zent kinod : yo uoltum es :

1 Az *u* felett vagy beszűrt betű vagy valamiféle mellékjel látható, vö. *iunel*, *iüel* vagy *iuuel*.

2 A *d l*-ből javított betű.

T11r

- koronkint¹ ualo oltalmam : en el-
 memet ne haborithassa ellensig-
 -imnek w alnoksagok : ne karhozek
 es testem • chalarssagus alnokssaggal :
 5 Erees Ioboddal kiuel meg tered :
 apokolnak. kapuiat : Eeried megh
 en elensigemet • es w elenzeseket • kikel
 akariak • meg foglalni en ziuemnek
 wtaÿt : Zegenkegenek² es fogatkoza-
 10 -nak : kik engemet akarnak el uez-
 -theni : legen nekik elenzesnek • alnok-
 -sagok : wezedelmek • keges Iesus : Io
 Iesus : ne akarÿ engemet el had-
 -nod : Halgassad meg Cristus engem
 15 tegedet aietatussaggal kiatott : es

1 A második *o* javított betű.

2 A *k* javított betű.

T11v

- zigenssiges giarłosagbol kereet : es
 kegelm keresnek / ag meg uigazta-
 -laast : ne tamagianak en elen-
 -sigÿm¹ · nekem bozussagumra : Te
 5 eerze te oltalmazo wr isten : te
 leg nekem otalman : te igazita-
 -sodnak miata · nekem gonoz
 akaroknak ellenne : es te benn-
 -ed w ereknek zandokat megh
 10 guzhessem : Te zent kereztfadnak
 lege. en elmemet meg erizze : es
 diadalmas zent zazloddal : agh
 ennekem diadalmat : hog meg
 guztetet az elensig : ereÿtul meg
 15 fogatkozzeek : Erezzedel feliul²

1 Az *ÿ* talán *ii*-ből javítva.

2 Az *u* második lába tévesen *i*-nek kijelölve.

T12r

- wram Isten Zent leleknek / malaztiat
 mel w finesigeuel¹ : meg ekessiche
 en ertelmemet : es engemet kik
 gulelnenek : w akarattiokat² en
 5 tulem el tauoztassa : Irgalmaz
 Nekem Iesus Cristus • yle³ istennek
 zent fia : irgalmaz kiniergenek •
 angeloknak wra : leg koronkint
 emlekezende rolom : es binemnek
 10 keges meg bocatoia : Ne ag eret
 wram isten. azen elensigimnek
 de aggiad te zolgalo leaniodnak
 mert imadlak • es kereslek : azen
 tizta ziuemmel • asegedelm ert :
 15 kÿ meg ualtad ez uilagut ama-
 -gas zent kereztfaan : O attia

1 Az *i* vonása a *g* fölött látható.

2 A második *t* sorközi beszúrás.

3 Az *ÿ* talán *i*-ből javított betű.

T12v

Isten **o** fiw isten **o** zent lelek isten •
mel koronkint yle Isten hiua-
-attatul : es wr mundattatul :
hala neked : es diceret mind
5 erekul erekee : Amen **weg** :

347

174r

Hee sunt septem misse

- Multum utiles pro liberacione
animarum. Quas quidem et Egregius
predicator in curia Romana et
5 in partibus almanie publicavit
Que misse sunt manifestate
Beato Gregorio papa pro liber-
acione et salute matris sue que
constituta erat in magnis penis
10 purgatori¹ **Ittem post hoc**
Idem misse erant publicate
per sequentem papam ex pa-
terna dileccione : *sancto* Carulo
cesari Ut mitteret legere easdem
15 missas cum deuocione pro anima
eiusdem defuncti : et anima eadem

1 Helyesen: *purgatorii*.

348

174v

deberet adhuc pati pro peccatis
 usque in nouissimum diem : et *quam* cito
 Idem misse celebrarentur statim
 sine dilacione liberatur anima talis.

5 **Item Karolus Rex habuit**

Quendam *presbiterum* deuotum : qui
 vno tempore fuit ad matutinas tunc
 venit ad eum quidem *spiritus* et apparet
 ei Rogans eum ut possit eum libe-

10 rare : *alius* oporteret eum pati vsque
 ad nouissimum diem. Tunc adju-
 rauit eundem *spiritum* quod permetteret
 se percutere : ex percussione illa
 exiliijt¹ ignis vsque ad testudinem

15 Ecclesie. Tunc mandauit deuotus
 sacerdos anime ut post septimum diem
 finitis septem missis ad eum rediret

1 A szövegben *exilijt* szerepel. – N. D.

- Tunc *spiritus* ille redijt¹ *priusquam* finis
fuisset missarum in magna cla-
ritate aparens clarior *quam* sol et
Regraciabatur sibi de tanta ami-
5 cicia et petiuit *spiritus* eundem
sacerdotem ut publicaret easdem
missas omnibus cristicolis
Item erant due mulieres
deuote in Vno sermone et pro-
10 miserunt sibi mutuo ut que illarum
prius decederet tunc statim
disponeret pro *anima* illius def-
uncte pro istis septem missis
legendis. Contigit autem *quod* Vna
15 illarum mortua est et alia dis-
posuit legere has septem missas.
Post Vltimam uero missam uenit

1 A szövegben *redijt* szerepel. – N. D.

350

175v

anima defuncte mulieris in ma-
gna claritate Ita *quod* mulier Viuens
fuit *perterrita* *preualida* claritate,
et Iacuit *usque* ad *tercium* diem sine
5 *omni* cibo et potu *propter* *nimum* ga-
udium quod percepit ex tali cla-
ritate tunc dixit anima ad Mulierem
Bene mihi et tibi *quod* nos note
sumus adinuicem. Nam *per* *virtutem*
10 harum *missarum* saluata sum :
et mitte tibi has missas legere
adhunc viuyente te in hoc mundo
Nam hoc est tibi magis salubre
si interim donec viuis has legere
15 missas feceris *quam* post mortem
Finis.

351

176r

Prima Missa est :¹

Domine ne longe cum passione

et toto officio pro ut Cantatur

In dominica ramispalmarum In

- 5 Missa debet fieri memoria in
memento captiuitatis domini nostri
iesu cristi : ut ipse per² captiuitatem
suam dignetur liberare animam
et saluare ab omnibus vinculis in

- 10 Quibus detenta est et capta. Qui-
bus vinculis seipsam inuoluit
propria sua voluntate.

Secunda missa³

Nos autem gloriari. etc. cum toto

- 15 officio et passione sicut feria
tercia post dominicam Ramispalmarum
cantatur. In missa debet fieri

1 A tagoló jel után egy hurkolt jel valószínűleg sorkitöltő dísz.

2 A rövidítés alapján: per. – N. D.

3 A sor mellett a jobb margón betűpróbák vannak. | Talán egy név kezdőbetűi: T. P. Valamint egy szó vehető ki. – N. D.

352

176v

- Memoria de falso testimonio et
iniustis proposicionibus *quando* in-
nocenter est adiudicatus et
Inique *condempnatus* ad mortem
5 et supplicium¹ crucis, ut ipse deus
dignetur animam absoluere et
liberare intremendo iudicio in quo
se inuoluit suis excessibus sua
propria <virtute> voluntate.
- 10 **Tercia missa**
In nomine domini omne genu flectatur
sicut cantatur feria quarta
inmediate sequenti, cum passione
et officio toto. In missa debet fieri
15 memoria quomodo dominus iesus In-
nocenter fuit clavis cruci affixus
propter nostra : ut christianam animam dignetur²

1 Az első *u* javítás *p*-ből.

2 A 17. sor közepén néhány betű elhalványodott, lekopott (l. a 177r jegyzetét is).

353

177r

liberare et absoluere ab omnibus
clauibus pene *cum* quibus ipsa *anima*
*crucifix*a est sua voluntate propria.

Quarta missa

- 5 Nos *autem* gloriari que Cantatur
de *sancta* cruce *cum* passione
que dicitur in magna sexta feria.
In hac Missa debet fieri memoria
de amarissima morte domini et
- 10 *Quinque* wlneribus eiusdem, ut ipse
dignetur animam <suam> liberare
et absoluere a wulneribus pene
et mortis eterne *peccatorum*que eius
que propria sua perpetravit voluntate

Quinta missa

15 *Requiem* eternam *cum* toto officio¹
pro defunctis. In missa debet fieri
memoria dominice sepulture, ut

1 A 16–18. sorok közepén a betűk elkenődtek (l. a 176v 2. jegyzetét is.)

354

177v

ipse dignetur liberare et absouere
animam a sepultura purgatori
Quam ipsa anima demeruisset
propter peccata sua.

5 **Sexta missa**

Resurexi cum toto officio In missa
debet fieri memoria gloriose re-
surrectionis domini ut ipse digne faciat
animam <suam> resurgere In die sui

10 decessus

Septima missa

De assumptione Beate Virginis cum
toto officio prout¹ cantatur in
festo eius in missa debet fieri

15 memoria de Beate Virgine et eius
gaudio. Quod habuit in die sue
sanctissime assumptionis quando ab
omnibus angelis assumpta fuit et

1 A scriptor két szóban (*pro ut*) jegyezte le a szövegrészt. – N. D.

355

178r

- exaltata *super omnes choros angelorum*
 ut ipsa¹ dignetur exorare dominum
nostrum iesum christum filium suum Benedictum
 ut ipse *propter merita sue genitricis*
 5 dignetur illam animam liberare
pro qua hee misse sunt dicte
ab omnibus penis et perducere ad
gaudia Vite eterne. Amen
Item *Quicumque fecerit legere*
 10 has missas in qualibet missa
 oret quindecim *pater noster* et
 septem elemosinas faciat,
 hoc est ad quamlibet missam
 septem cadellas accendat.
 15 **Item**
 Missas supradictas confirmavit
 papa Innocencius, Anno domini
 cccc secundo. Item *predicte misse*

1 Helyesen: ipsa. – N. D.

356

178v

sunt habende pro magnó Munere
et dono dei : Quia solus eas
manifestauit hominibus ad consolacionem
et animarum salutem ac Refrigerium
5 sempiternum

Amen

Anno

·1·5·2·6:-¹

1 A lap másik részén listás bejegyzések láthatók. – N. D.

- Kyrieison : kristeleÿson-
 kristus, halgas¹ mÿnketh,²
 kristus meghalgas mÿnketh³ .
 5 acha⁴ menÿrsagbol⁵ ÿsten⁶ :
 ÿrgalmaz :
 ffÿu⁷ ÿsten : Ez vÿlagnak
 megualthoÿa : ÿrgalmaz
 mÿnekenk⁸ .
 Zenth lelek ÿsten⁹ ÿrgalmaz
 10 mÿnekenk Egh ÿsteni¹⁰
 Zenth harumssag¹¹ : ÿrgal-
 -maz mÿnekenk¹² .
 zentheknec zenth ÿsten :
 ÿrgalmaz mÿnekenk .
 15 Zenth¹³ marÿa¹⁴ ÿmagh mÿerték
 Istenek zenth zÿleÿe : ÿmagh
 mÿ Erthenk .

1 Az *s* más duktusú *s*-ből javítva.

2 Az *n* javítva, valószínűleg egy megkezdett *e*-ből.

3 A *k* javítás.

4 Betűforma hasonlóságból adódó tévesztés lehet: *atha*. – N. D.

5 Az *r* és a *g* javított betűk. | Az. *o* betű kimaradt az *nÿ* és az *r* közül. – N. D.

6 Az *n* javítás.

7 A két *f* között sötétebb tintájú pont van.

8 A második *e* és az *n* fölött sötétebb tintájú folt van.

9 A 178v-ről átnyomódott a tinta, és a 9–11. sorokban öt foltot hagyott; az első szó fölött jobbra látható.

10 A negyedik tintafolt félig eltakarja az *e*-t.

11 Az ötödik tintafolt miatt az *u* alig olvasható.

12 A második *n* *m*-ből javítva; a scriptor az *m* jobb száraára húzta a *k* bal szarát.

13 A *Z*-n két tintapötty van.

14 A szón látható fekete vonalak a 178v-n Jankovich-pecsét átnyomódásából keletkeztek.

358

179v

- Cÿristosnak anÿa : ÿmagh :
Thÿstasagnak : anÿa : ÿmagh,
Kegelmes anÿa ÿmagh mÿrth :
Thorhethlen¹ anÿa ÿmagh,
5 Artatlan anÿa : ÿmagh,
Serethethes anÿa : ÿmagh,
Chodalatos anÿa : ÿmagh.
ÿrgalmassagnak anÿ, ÿmagh.²
ÿstenÿ malaztnak anÿa ÿmag,
10 Theremthenek anÿa : ÿmag,
ÿduesÿgenknek anÿa ÿma :
Alasathossagnak³ anÿa ÿmagh,⁴
Senthssignek anÿa ÿmagh :
belchessignek anÿa ÿmag,

1 Az *r* javított betű.

2 Az *a* ductusa bizonytalan.

3 Az *n* betű valószínűleg javítás.

4 Az *m* és *a* *g* javított betűk.

359

180r

- kegelmesse¹nek anÿa ÿmagh ·
 zÿzeknek : zÿz : ÿmagh : mÿ
 hÿo : sÿz : ÿmagh mÿt ·
 hathalmas¹ zÿz : ÿmagh, mÿ,
 5 belch² : zÿz : ÿmagh, mÿ,
 kegelmes, sÿz : ÿmagh :
 Seph : zÿz. ÿmagh ·
 thÿstelethes zÿz, ÿmagh,
 Senth · zÿz : ÿmag mierthek ·
 10 Alduth : sÿz : ÿmag merk³ ·
 ffenesseges zÿz · ÿmagh,
 dÿcerssiges, zÿz, ÿmagh,
 belchessighnek, zekÿ ÿmagh ·
 Maÿ ÿgasagnak,⁴ akha,⁵ ÿma :
 15 Maÿ Eremnek oka : ÿmag,
 lelky⁶ Eden : ÿmagh

1 Az első *h* talán javított betű.

2 A *b* javított betű.

3 Az *e* függőleges vonala fölött pont van.

4 Az *ag* betűkapcsolat ss-ből javítva; a *g*-t majdnem függőlegesen egy vonal húzza át.

5 A *h* javított betű. – N. D.

6 Az *l* betűk javítva.

360

180v

- Thistesiges Eden : ýmagh,
 Aýthatos Eden : ýmagh,
 Senthsseges Eden : ýmagh,
 Aran : haz : ýmagh,
 5 bekesignek¹ : ladaýa : ýmagh
 Meneý, kapu : ýmagh,
 haýnolý chilag : ýmagh,
 Seb hodnal² : ýmag,
 Výlagos napnal · ýmagh,
 10 ýstenek gazdaýa ýmag,
 Senth leleknek · thistasaga :³ ýa :
 ýstenek agha : ýmagh,
 Senthleknek kalidkaýa⁴ : ýa :
 Senthleleknek lacudalma, ýa :
 15 Senth leleknek vigasaga : ý,
 Salomonak seký ýmagh,

1 A *b* javított betű.

2 Az *o* javítás *a*-ból, a *d* javítás *ý*-ből.

3 A: után egy függőleges vonalka van.

4 Az *l r*-ből javítva.

361

181r

- Paradisomnak¹ aÿthoia : ÿmagh,
 Sÿsenek vÿragÿa : ÿmagh,
 Senth segnek² : abrasÿa³ : ÿmagh
 Bethegeknec · seghssigh : ÿmagh,
 5 Bÿnesegnek⁴ ÿedelme⁵ : ÿmagh,
 Thÿstassagnak genge : ÿmagh,
 Mennéknek⁶ ÿossaga : ÿmagh,
 Bethegenek vÿgastaloÿa, ÿa :
 Angaluknak : assuna : ÿagh,
 10 Senth leleknek : assonÿa : ÿmagh,
 patriarkaknak assonÿa : ÿmagh⁷
 prophethaknak assunÿa⁸ : ÿmagh,
 Apostoluknak assuna : ÿmagh,
 Euuangelistaknak, assomÿa : ÿmg
 15 Artatlanoknak assoÿa : ÿmagh
 Tanÿtuanoknak · assonÿa ÿmagh
 Martirunnonak⁹ assonÿa ÿmagh
 Conossoruknak¹⁰ Aznÿa ÿmagh

1 A *so* betűkapcsolat javítás *ss*-ből.

2 A *g* elkenődött, és egy vonás áll ki belőle; talán javított betű.

3 A *b* javított betű.

4 A *k* *g*-ből javítva.

5 A második *e* alig látható.

6 Az egyik *n* a másik fölötti jelöletlen betoldás; az első *k* javított betű.

7 Az *ÿ* beszúrás talán egy *i* helyett, ezért a jobb szára az *m* bal száraára került.

8 Az *u* ductusa bizonytalan.

9 A *C* javított betű; a harmadik *o* és az *u* ductusa bizonytalan.

10 Az *ir* betűkapcsolat javítás; az *irunn* betűk ductusa bizonytalan.

362

181v

- Sÿseknek assonÿa : ÿmagh,
 Mindenzenteknek¹ assoÿa : ÿagh :
 Kerestieneknek² assonÿa ÿmagh
 ÿstenek baranÿa kÿ el vesed
 5 ez vilagnak · bñeth kegl-
 mez · nekenk ·
 ÿstenek baranÿa kÿ el
 vesed : Ez uuilagnak bneth ·
 halgassmegh mÿnketh ·
 10 ÿstenek baranÿa kÿ el
 vessed ez vilagnak bÿ-
 -neketh : ÿrgalmaz mÿ-
 neknk ·
 krÿstus halgas mÿnketh ·
 15 Krÿstus meghalgas mÿn-
 Keth · Kÿrÿley : xtel³ ·

1 Az *ÿ* beszúrás talán egy *i* helyett, ezért a jobb szára az *m* bal száraáa került.

2 Az *u* ductusa bizonytalan.

3 A *C* javított betű; a harmadik *o* és *u* ductusa bizonytalan.

181ar

The¹

ÿs

H²

-
- 1 A lap ki van szakadva, az első három sor eleje látható. Ez és a következő lap
kimaradt az oldalszámozásból. (L. a Bevezetőt is.)
- 2 A *H* után még egy jel látható, tehát az átírás ez lenne: *H<.>*. – N. D.

181av

<...>¹

...ual

...ak

...odog

...<.>a<.>as²

...uezlegŷ

1 A lap ki van szakadva, az utolsó sorok vége látható. (L. még a Bevezetőt is.)

2 Talán *al<.>mas*-ként olvasható – N. D.

363
182r

- es Irgalmaz ennekem ma es en ha
-lalomnak ýdeýen az malasztual es az
egýenleivseguel mely leývn az istenseg
keývzeivt es az embersegkeýuzeývth
5 es az te valasztasodert es bodogsagos
malasztban valo meg errývselesederth
dýcgeivseged erth es az te nagý bodog
sagoderth :- Az magnificatoth mýn
denestývl meg mongýad :- Az
10 Dýcheýusegednek es bodogsagod
nak mýatta mely uel eleývzer¹ zent
harom saptul vagý valasztuan fo-
-gad nod istennek zent fýat kerlek
teged nezý en reýam es ýrgalmazý
15 en nekem es nyerýed ennekem mý
nden en býneýmnek bochanadýat
es en eletemnek meg ýob bulasat
es² az en ký mulasomnak napýan

1 Az z javítás s-ből.

2 Nem dönthető el, hogy a scriptor az *e*-t javította *E*-re vagy fordítva.

364

182v

- bochanathnak vȳgasagat es
 te edes fȳadnak eiv zent testeuel
 es vereuel Igaz hȳtuel bȳzonȳ
 remenȳseguel te kelletes zenth
 5 zerelmnek veteleth es mȳnden
 bȳntȳul meg zabadulast :- magnifi¹
 Iduezegȳ² marȳa Irgalmas
 sagnak annȳa³ ȳduezegȳ
 es Irgalmaz ennekem tȳz
 10 tessegnek malaztnak es az Im
 adsagnak haznalatossagnak
 mȳatta kȳuel az oraban atȳa
 istenhez ȳmadkozol vala mȳkoron
 gabrȳel archangȳalth te eleȳuted
 15 allanȳa latad kȳtiul malaztoth
 hallal az felseges istennek fȳa
 fogadasara tegedet meg ȳdueze-
 lnen es monduan Iduezegȳ marȳa

1 A szó után a lapszegélyen tintafolt van.

2 Az *l* és *d* között egy *V* alakú jel látható.

3 A szó előtt kis tintafolt látható.

- es az eivreiumnek mýatta kýt te ez ýd-
 -uesseges keýu zenetben veýul es az nagý
 alazatossagnak erdemenek mýatta kýuel
 az angýalnak eiv bezedere istennek
 5 zolgaló leanýanak magadat valuan
 Cristusnak annýa erdemlel lenný kerlek
 tegýed azt hogý en esmerýem meg
 cristust es az ýduezeýteýv istenemben
 eruengýek es mýnden koron az ýgaz-
 10 -sagnak vtan ýarhassak :- magnifi :-
 Idulezlegý marýa Irgalmassagnak¹
 annýa Idulezlegý es Irgalmaz
 ennekem mýnd az eývreýv meknek
 mýatta es a keýrnyerývletekek es
 15 Irgalmassagoknak mýatta kýket az
 te edes fýad crýstus Iesus te neked
 adoth eletedben² es lelkedben es az
 bodogsagnak mýatta kýuel býzoný
 istent es býzoný emberth ez výlagnak

1 Az *n* bal szára egy *r*-ből átjavítva.

2 A *d* javítva, talán egy félig leírt *b*-ből.

366

183v

- yduessegere te zivlny erdemled ky va
 gy tyztasagos zyz mynd zyvlesed koron
 es mynd zyvlesednek eleivtte es mynd
 zyvlesednek vtanna es ky az nap
 5 kelety harom zent kyralth latny
 erdemled kyk chyllaktul¹ vezerel
 tetuen az te egygyetlen egy edes fy
 adat Imadak es neky ayandekot
 adanak es ky erdemled azte edesse²
 10 -ges zent fyadat zeppelyvtelen aldo
 zatot az templomban tyztulasra ad-
 -nya kerlek teged en nemes azzonyom
 zyz maria hoggy olchad meg en
 bennem az gyvlevseget haragos
 15 sagot keulseget Iregysegeth
 fesuenseget morgodast ragalmas
 sagot es mynden buzgo buzjasa
 nak eiv gyevkeret auagy³ allathyat
 es eivreyseyh meg engem mynden

1 A *k* egy része lekopott.

2 Nem dönthető el, hogy az első *e* fölötti jel ékezet vagy a betű csupán szokatlan duktusú.

3 A második *a* jelöletlen betoldás a sor fölött, de nem az *u* és *g* betűk, hanem a *g* és *y* betűk között; ezét az *y* pontjai is elcsúsztak az *a* bal és jobb sarka alá.

- mostanÿ nÿaualÿamak zabadula¹
 somra es az ÿeivnendeivknek altalma
 ra mÿkepen az tÿztsag es alazatos
 sag es mÿnden ÿozagnak mÿuelke
 5 detÿ kÿkuel ez vÿlagban te kelle²
 metes leivl zent haromsagnak nem
 chak tenen³ magadnak az dÿche
 ÿusegere hanem mÿnden⁴ ÿduezivlen
 deivnek haznal mÿnd eivrekivl⁵ eivrek
 10 ke az bodogsagra es az⁶ bodogsagnak
 Dÿcheÿvsegere :- Amen⁷
Nağ misen valo evangelivm
zent ianos irÿa
 Kezdetben⁸ vala ige és ige
 15 vala istennel es isten va-
 la ige ez kezdetben vala istennel
   mÿa mÿnden let es   nala nal-
 kol⁹ semmÿ nem let az amÿ   mÿa
 [l]et¹⁰ elet vala es elet vala emberek¹¹

-
- 1 A papír a jobb lapszélen végig és a bal alsó sarokban új papírral van kiegészítve (l. 368: 1. jegyzet).
 2 A második *l* javított betű.
 3 A második *n* eredetileg *m* volt, a harmadik lába ki van kaparva.
 4 A *d*-n összefolyt a tinta.
 5 Mivel a második *i*-n a pont el is csúszott és halvány is lett, ezért a 12. sortól író scriptor, aki átnézte az előtte írottakat, még egyszer kitette ezt a pontot.
 6 A *z* fölött rubrumos tintapötty van.
 7 Az *Amen* után tollpróbák vannak.
 8 A *K* felső szára mellett lyukas a papír.
 9 Az   felett balra egy tollvonás van.
 10 A szó eleji *l*-nek csak töredéke látható, mert az elszakadt papírt itt ragasztották meg.
 11 A *k* alatt lyuk van a papíron.

- ¹², ¹³ <az te mýattad telýes>¹⁴
 az te dýcheivseged kýt teneked zent
 haromsag es te mýattad telýes emberý
 nemzetsegnek zerzet ezenkeppen semmý
 5 býnnek mýatta es sem minemýv¹⁵ ellen
 segýmnek chelekedessenek mýatta
 megne bantassam :- hanem ez Imadsag
 azonkepen haznalýon en nekem idues
 segemre es en výgaztalassomra¹⁶ es¹⁷ <...>

12 A papír bal szélén és a jobb alsó sarkán új papírral van kiegészítve, amelyet a másik oldaláról ragasztottak rá (l. még 367: 1. jegyzet). | A lap tetején későbbi kéztől talán szlovák nyelvű, másfél sornyi szöveg látható. Alatta két sorban talán egy név és „Kr Jñ Halgas megh Jñ” bejegyzés látható. Alatta latin nyelvű későbbi írás számol ba a Vásárhelyi és Apáti cantilenáról.

13 A későbbi írások alatt egy, már hiányzó lap tintanyomai nyomódtak át (olvasható: *ol /lol/,* lejjebb: *n,* lejjebb: *led/del.../*).

14 A sor saját kezű áthúzás.

15 A v jobb felső sarkán lyukas a papír.

16 A sorvezető vonaltól eltér az írás vonala, ezért úgy tűnik, mintha a betűk át lennének húzva.

17 A sorvezető vonaltól eltér az írás vonala, ezért úgy tűnik, mintha a betűk át lennének húzva.

- ebraice
 Iesu anazore malchi iud[a]¹⁸
 grece
 Soter baslion exomo[logesi]on¹⁹
 5 latine²⁰ latine
 10 iesus²¹ nazarenus rex iudeorum²²
 Credo p²³ in deum patrem omnipotentem
 creatorem celi et terre et in iesum christum
 filium eius unicum dominum nostrum qui conceptus est
 10 de spiritu sancto natus ex maria virgine passus
 sub poncio pilato crucifixus mortuus
 et sepultus descendit ad inferos
 tertia die resurrexit a mortuis ascendit
 ad celos sedet ad dexteram dei patris
 15 omnipotentis inde venturus est iudicare
 viuos et mortuus
 Credo in spiritum sanctum sanctam Ecclesiam
 catholicam sanctorum communionem
 remissionem peccatorum carnis resurreccionem
 20 et vitam eternam Amen²⁴

18 Helyesen: *Iesu Anazurit melachin Iuda*.

19 Helyesen: (*estin*) *sother (Christus) basileos eoxomologesion*.

20 A szót olyan kapcsos tagolójelek fogják közre, amelyek a két legendában találhatóak. – N. D.

21 Helyesen: *Iesus*. – N. D.

22 A lap jobb oldalán az írástükrön kívül e sortól felfelé vezetve e kéztől bejegyzés látható: ? *gelē ianus dep[...]*. Akár possessori bejegyzés is lehet, 1642-ben szegedi főbíró volt Gelén János (BÁLINT 1977.2: 32). – N. D.

23 A rövidítés betűjét (*patrem*) rossz helyre írta a scriptor.

24 A lap alján, az írástükrön kívül bejegyzés látható. – N. D.

A kötetet a Magyarságkutató Intézet adta ki.

Postacím: 1014 Budapest, Űri utca 54–56.

Web: mki.gov.hu

Email: kiado@mki.gov.hu

Felelős kiadó: Horváth-Lugossy Gábor, a Magyarságkutató Intézet főigazgatója

Felelős szerkesztő: Virág István

Borítóterv: Tóth Gábor, Tóth Mihály

Műszaki szerkesztés: Szondi Bence

Nyomás és kötés: OOK-PRESS Nyomda, Veszprém, ookpress.hu

A Peer-kódex és töredéke

A Peer-kódex egyike a késő középkorból fennmaradt, közel ötven magyar nyelvű, kézzel írt könyvnek. A kódex nehezen vészelte át az évszázadokat: több lap és egy terjedelmesebb rész is kiszakadt belőle. A kötet elején a szerző a kódex keletkezése és története körüli számos tisztázatlan kérdésre keresi a választ, a második részben pedig a két fél egyesítése utáni szövegrészek kaptak helyet.

Két évtizede, 2000-ben jelent meg a Peer-kódex modern kritikai kiadása (Régi Magyar Kódexek 25.), az egykor részét képező, idővel különválasztott Töredék nélkül. A magyar nyelvtörténeti kutatások eddig adósak voltak a Töredék modern kritikai kiadásával, illetve a Peer-kódexbe történő „visszaillesztésével”. Erre a hiánypótló munkára vállalkozott Németh Dániel monográfiája. A kapcsolódó kutatások eredményeként régi kérdésekre újabb válaszokkal, illetve új kérdések megfogalmazásával gazdagodott a kutatástörténet és a kódexkiadás. (Szentgyörgyi Rudolf)

A szerző a Peer-kódex és a belőle leválasztott „Csízió” vizsgálatát végzi el mikrofilológiai módszerekkel, több szempontból megvizsgálva a nyelvemlékeket. A könyv újabb adalékokkal segít tisztázni a nehezen megválaszolható kérdést: „Ki/Kik is lehetett/lehettek a XVI. század elejére datálható kis könyv tulajdonosa/i, és kik készíthették?” Ugyan teljesen egyértelmű választ most sem sikerül adni, de a kép sokat „tisztul” a szálak ismételt áttekintésével, a sokszor nyomozói munkát idéző kutatás bemutatásával. (Oszkó Beatrix)

9 786156 117397 >